

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta národohospodářská

Hlavní specializace: Hospodářská politika

**MODERNÍ PŘÍSTUPY K TRHU PRÁCE:
PŘIROZENÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI A HYSTEREZE**

Diplomová práce

Autor: Martin Slaný

Vedoucí práce: Prof. Ing. Robert Holman, CSc.

Rok: 2007

Čestné prohlášení

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci Moderní přístupy k trhu práce: přirozená míra nezaměstnanosti a hystereze vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Martin Slaný
V Praze, dne 18.7.2007

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Prof. Ing. Robertu Holmanovi, CSc. za jeho vstřícný přístup, ochotu, cenné rady a připomínky, které přispěly k vyšší kvalitě této diplomové práce.

Poděkování patří i mým rodičům, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Anotace

Diplomová práce se věnuje dvěma významným konceptům moderní ekonomie – přirozené míře nezaměstnanosti a hysterezi nezaměstnanosti. Úvodní kapitola se věnuje dynamickému modelu nezaměstnanosti a reservační mzdě. Druhá kapitola se zabývá Phillipsovou křivkou, na což navazuje výklad hypotézy přirozené míry a NAIRU. Přirozená míra i NAIRU slouží jako východisko k analýze hystereze nezaměstnanosti. Ta je obsahem třetí kapitoly, která představuje jádro práce. Po úvodním vymezení se práce soustředí zejména příčinám – modelu insider-outsider, roli dlouhodobě nezaměstnaných a efektu poklesu kapitálové zásoby a investic. Z nich má ústřední roli model insider-outsider. Následuje podkapitola věnující se empirické evidenci hystereze. Vyústěním třetí kapitoly jsou hospodářsko politické implikace hystereze s důrazem na měnovou politiku. Poslední čtvrtá kapitola se věnuje evropské nezaměstnanosti a snahou je zasadit do praktického kontextu probírané teoretické koncepty. Práce vyúsťuje do domněnky, že jedním z hlavních důvodů, proč evropská ekonomika nedosahuje tak vysokých temp růstu jako v poválečných dvou dekádách je situace na trhu práce, zapříčiněná (nikoli výhradně) hysterezí.

Annotation

The thesis examines two significant concepts in modern economics – a natural rate of unemployment and a hysteresis of unemployment. An opening chapter introduces a dynamic model of unemployment and reservation wage. The second chapter deals with the Phillips Curve, whereupon the explanation of the natural rate hypothesis and the NAIRU follows. The natural rate of unemployment and the NAIRU serves as a starting point to the hysteresis of unemployment analysis. The analysis is included in the third chapter, which represents heart of the thesis. Next to the first definitions the paper concentrates on main sources – the insider-outsider model, the role of long-term unemployed and the capital (capacity) scrapping. Among them the insider-outsider model plays a leading part. The successive subchapter provides empirical evidence for the hysteresis. The third part eventuates in implications for economic policy with emphasis on monetary policy. The last chapter is devoted to the European unemployment and connects it to practical context of described theoretical concepts. The paper leads in an assumption that one of the basic reasons, why the European economy does not reach so high growth rates as in two post-war decades, is a situation on labour market caused (not exclusively) by the hysteresis.

Obsah

Obsah.....	i
Úvod	2
1. Dynamický model přirozené míry nezaměstnanosti.....	5
1.1. Toky na trhu práce.....	5
1.2. Teorie rezervační mzdy	9
2. Vztah nezaměstnanosti a inflace.....	11
2.1. Původní mzdová Phillipsova křivka.....	11
2.2. Cenově-inflační verze Phillipsovy křivky	12
2.3. Friedmanova kritika	13
2.4. Hypotéza přirozené míry nezaměstnanosti a koncept NAIRU.....	17
2.4.1. Přirozená míra nezaměstnanosti	17
2.4.2. NAIRU	21
2.4.3. Rozdíly mezi přirozenou mírou nezaměstnanosti a NAIRU.....	24
3. Hystereze na trhu práce.....	26
3.1. Vymezení, model a dělení hystereze	28
3.2. Příčiny hystereze nezaměstnanosti.....	31
3.2.1. Hypotéza insider-outsider	33
3.2.2. Role dlouhodobě nezaměstnaných	46
3.2.3. Efekt poklesu (vyřazení) kapitálové zásoby a investic.....	54
3.3. Empirická evidence hystereze.....	59
Dodatek: Výsledky odhadů hystereze pro ČR (Němec 2004).....	63
3.4. Hospodářsko politické implikace	64
3.4.1. Implikace jednotlivých hysterezních mechanismů.....	65
3.4.2. Měnová politika a hystereze nezaměstnanosti	68
4. Rostoucí NAIRU a vysoká nezaměstnanost v Evropě.....	75
4.1. Co se „skutečně“ stalo	75
4.2. Jak k tomu došlo: Vysvětlení růstu NAIRU 80. let	78
4.2.1. Vysvětlení přes strukturu a instituty trhu práce.....	79
4.2.2. Vysvětlení přes jev hystereze	83
Závěr	89
Seznam použité literatury.....	92
Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	99
Summary, Keywords, JEL Classification	100

Úvod

„The theory of unemployment has spawned more concepts, and – without doubt – more acronyms, than almost any other field of economics.”

Mervyn King¹

V dosavadní historii celospolečenské dopady nezaměstnanosti přispěly k tomu, že její příčiny, důsledky a možnosti řešení vždy představovaly jedno z nejspornějších míst ekonomické teorie. Taktéž platí, že mnohé koncepty a teorie vznikaly „pod tlakem“ doby – snažily se reagovat na tehdejší převažující názory a pokoušely se poskytnout nový pohled na aktuální otázky a problémy hospodářské politiky. Takovými významnými protichůdnými koncepty dnešní moderní makroekonomie jsou i hypotéza přirozené míry a hypotéza hystereze nezaměstnanosti.

První koncept – **přirozené míry nezaměstnanosti** (NRU – *natural rate of unemployment*) resp. **míry inflace neakcelerující inflaci** (NAIRU – *non-accelerating inflation rate of unemployment*) jsou dostatečně známé koncepty, které mají dominantní postavení v dnešním hlavním proudu ekonomie a jsou jim věnovány klíčové pasáže ve všech učebnicích makroekonomie či ekonomie trhu práce. Oba koncepty tvoří jádro diskusí o dnešní měnové (a obecně hospodářské) politice. Klasická ekonomická teorie považuje přirozenou míru za veličinu konstantní, přinejmenším veličinou ne příliš proměnlivou.

Druhý koncept – **hystereze nezaměstnanosti** – je naopak mnohdy neprávem opomíjen. Je to škoda, neboť spojení mikroekonomického a makroekonomického pohledu na trh práce, s nemalými empirickými úspěchy, zajisté stojí za pozornost. Hystereze představuje protiklad k NRU.² Hystereze identifikuje závislost přirozené míry na vývoji běžné míry nezaměstnanosti. To znamená, že NRU je ovlivněna nerovnovážnými situacemi v nezaměstnanosti v minulých obdobích. Tento koncept vznikl jako reakce jedné části nové keynesovské ekonomie³ na růst nezaměstnanosti v 80. letech 20. století zejména v Evropě a nemožnost jejího uceleného vysvětlení tehdejšími modelovými aparátem.⁴ NRU předpokládá,

¹ King (1998, str. 2)

² Gustavsson a Österholm (2006) jako jednu z mála shod u hystereze vidí v tom, že je nekonzistentní s hypotézou přirozené míry nezaměstnanosti.

³ Mezi novými keynesovci není hystereze všeobecně přijímanou hypotézou a její zastánci spíše představují spíše menšinu.

⁴ Vysvětlení nárůstu nezaměstnanosti v USA a především v západní Evropě v 80. letech se dá vysvětlit jednak tradičními mechanismy, které zdůrazňují zejména úlohu vládní regulace (distorze způsobené minimální mzdou, vysokým daňovým zatížením, nastavením systému podpor v nezaměstnanosti a další), a jednak nedokonalostmi trhu práce. Mezi ně patří i koncept hystereze.

že pokud je nezaměstnanost nad přirozenou mírou (resp. NAIRU), mělo by dojít k poklesu míry inflace nebo deflaci. Vývoj v mnohých zemích 80. let byl ale opačný. Tato situace motivovala k hypotézám hystereze. Akceptace hystereze s sebou přináší rozdílný pohled na úlohu hospodářské politiky (zejména měnové), než jak je tomu v (zatím) převládající ekonomické literatuře. Hystereze je stále aktuálním tématem i s ohledem na ekonomickou realitu Evropy, ale i České republiky posledních let. Všechny výše uvedené skutečnosti dokládají, že tomuto jevu je důležité se věnovat.

V diplomové práci jsou diskutovány právě dva koncepty – přirozená míra nezaměstnanosti a hystereze nezaměstnanosti, které v duchu názvu práce zastupují moderní přístupy k trhu práce a které tvoří jádro diskusí o hospodářské politice.

Cíl práce

Cílem práce je oba výše uvedené koncepty analyzovat, porovnat a upozornit na některé souvislosti ve vztahu k hospodářské politice, jak umožňuje rozsah diplomové práce. Pozornost je soustředěna zejména na hysterezi nezaměstnanosti, která tvoří jádro předkládané diplomové práce. Snahou je zejména poskytnout ucelený pohled na hysterezi. Autor si samozřejmě neklade za cíl poskytnout vyčerpávající přehled ani poskytnout pomocí modelového aparátu případné závěry třeba pro českou realitu.⁵ Snahou bylo napsat diplomovou práci v duchu citátu jednoho z největších ekonomů 18. století Davida Huma: „Důkazem vysokého vzdělání je schopnost mluvit o největších věcech nejjednodušším způsobem.“

Motivace

Motivací k danému tématu byla skutečnost, že problematice hystereze je ve světové ekonomické literatuře věnována nemalá pozornost přinejmenším posledních dvacet let od článků Blanchard a Summers (1986a, 1986b). Tomuto trendu ale neodpovídá prostor věnovaný v české literatuře. Pokud již v české literatuře najdeme tuto problematiku, pak představuje jen určitý výsek tohoto problému (Brožová, 2003; Frýdmanová a Zamrazilová, 1999; Němec 2004; Němec a Moravanský, 2005). De facto neexistuje ucelenější pohled na hysterezi. Prvotní inspirací k napsání práce na toto téma byly zejména knihy Snowdon a Vane (2005) a Carlin a Soskice (1990), které ve mne vzbudily zájem o hlubší studium hystereze.

⁵ To by mohlo být inspirující pro práce vyššího řádu.

Neméně významnou motivací bylo setkáním s prof. Denisem Snowerem z Universität Kiel, předním ekonomem věnující se trhu práce.

Metodologie

Předložená diplomová práce je pojata především teoreticky. Vyžaduje tudíž abstraktní, analytický přístup k daným jevům a schopnost syntézy. Pro osvětlení relevantnosti obou teorií bude použito deskriptivní metody s použitím omezeného množství dat. Bude využita komparativní metoda ke srovnání obou přístupů.

Struktura práce

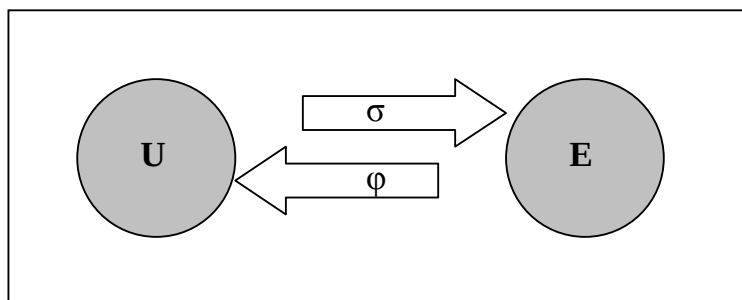
Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje dynamickému modelu nezaměstnanosti, který rozebírá nejen toky na trhu práce, ale rozšiřuje také o toky s ekonomicky neaktivním obyvatelstvem. Navazuje část věnovaná reservační mzdě. Druhá kapitola se zabývá Phillipsovou křivkou, na což navazuje výklad hypotézy přirozené míry a NAIRU. Pokusíme se také o jejich porovnání. NRU i NAIRU slouží spíše jako východisko k analýze hystereze nezaměstnanosti. Jí je věnována třetí kapitola, která představuje jádro práce. Po úvodním vymezení je pozornost soustředěna zejména na příčiny. V nich má ústřední roli model insider-outsider, neboť má široké aplikační možnosti. Jak píše Lindbeck (1998, str. 168), je to model, který „je jednoduché kombinovat s modelem odborové monopolní síly, modelem odborového vyjednávání a s přihlédnutím k vládní regulaci jako je legislativní ochrana práce atd.“ Vyústěním třetí kapitoly jsou hospodářsko politické implikace hystereze s důrazem na měnovou politiku. Poslední čtvrtá kapitola se věnuje evropské nezaměstnanosti, jejíž vývoj stál u zrodu sporů mezi zastánci NRU a hystereze. Práce vyústí do domněnky, že jedním z hlavních důvodů, proč evropská ekonomika nedosahuje tak vysokých temp růstu jako v povalečných dvou dekadách je situace na trhu práce, zapříčiněná (nikoli výhradně) hysterezí. Struktura práce byla inspirována zejména pracemi Mikhail (2002), Carlin a Soskice (1990) a Němec (2004).

1. Dynamický model přirozené míry nezaměstnanosti⁶

1.1. Toky na trhu práce

Dynamický model přirozené míry nezaměstnanosti představuje jeden z přístupů k přirozené míře. Jsou to toky na trhu práce, jež determinují přirozenou (rovnovážnou) míru. Můžeme vysledovat jednak toky v rámci ekonomicky aktivního obyvatelstva – tj. mezi nezaměstnanými a zaměstnanými, ale také toky vně – tedy mimo (potenciální) pracovní sílu.

Obrázek č. 1: Toky mezi nezaměstnanými a zaměstnanými

Pramen: vlastní úprava

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo (pracovní sílu) tvoří zaměstnaní (E) a nezaměstnaní (U). Nezaměstnaní a zaměstnaní netvoří stále stejnou skupinu, jejich struktura se neustále mění. Jedni nezaměstnaní najdou novou práci a stanou se zaměstnanými – ty označíme jako σ . Naopak ty, kteří byli zaměstnaní, ale o práci přišli a stali se nezaměstnanými, označíme φ . Pak výraz $\sigma * U$ vyjadřuje počet nezaměstnaných, kteří se stali zaměstnanými a výraz $\varphi * E$ vyjadřuje počet lidí, kteří se ze stavu zaměstnaných stali nezaměstnanými. Rozdíl těchto dvou výrazů označuje čistou změnu počtu zaměstnaných a dostaneme ji jako

$$\Delta E = \sigma * U - \varphi * E .$$

Přirozenou míru nezaměstnanosti dostaneme takto. V rovnováze platí, že $\Delta E = 0$, tedy

$$\sigma * U = \varphi * E .$$

Pokud jako pracovní sílu $E + U$ označíme ψ pak může psát:

$$\sigma * U = \varphi * (\psi - U) = \varphi * \psi - \varphi * U ,$$

$$U * (\sigma + \varphi) = \varphi * \psi ,$$

⁶ Následující část, pokud není uvedeno jinak, vychází z klasických učebnic makroekonomie jako jsou: Burda a Wyplosz (2001), Barron a kol. (1989), Barro (1997), Kadeřábková (2003).

$$U = \frac{\varphi * \psi}{\sigma + \varphi}.$$

Tento vztah ale nepředstavuje míru, ale rovnovážný počet nezaměstnaných. Přirozenou míru dostaneme jednoduše tím, že počet nezaměstnaných U vydělíme ekonomicky aktivním obyvatelstvem ψ , tedy

$$u = \frac{\varphi}{\sigma + \varphi}.$$

Dle práce Blanchard a Katz (1996, str. 3) byly toky pracovníků v polovině 90. let v USA do zaměstnaných a obráceně ze zaměstnaných přibližně stejné – 3 procenta zaměstnanosti měsíčně. Asi polovina těchto toků směřovala do nezaměstnanosti a druhá polovina vně pracovní síly. Takováto úroveň pohybu určuje frikční nezaměstnanost. Není však žádného důvodu se domnívat, že by taková přirozená míra musela být rovna nějaké „efektivní“ míře frikčních pohybů. Následující tabulka udává toky a odtoky na trhu práce a podíl dlouhodobé nezaměstnanosti na celkové nezaměstnanosti v 80. letech, kdy obecně v zemích OECD (obzvláště v Evropě – viz kapitola 4) došlo k velkému růstu přirozené míry nezaměstnanosti.

Tabulka č. 1: Přirozená míra nezaměstnanosti: toky a dlouhodobá nezaměstnanost

	rok	roční přítoky (procento zdrojové populace)	roční odtoky	dlouhodobá nezaměstnanost (procento celkové nezaměstnanosti)
EU	1979	0,27	9,80	29,30
	1988	0,33	5,00	54,80
USA	1979	2,07	43,50	4,20
	1988	1,98	45,70	7,40
Japonsko	1979	0,31	19,10	16,50
	1988	0,37	17,20	20,60
Země mimo EU*	1979	0,70	38,10	5,30
	1988	0,80	30,40	7,30

Poznámka: *jen severské země

Pramen: Bean (1994, str. 575)

Z posledního vztahu je zřejmé, že přirozená míra nezaměstnanosti je determinovaná mírou nalézání a opouštění práce. Faktory, které ovlivňují přirozenou míru jsou zejména:

- podpory v nezaměstnanosti,
- minimální mzda,
- aktivita odborů,
- sociální výdaje.

Růst podpor v nezaměstnanosti působí negativně na motivace nezaměstnaných hledat si nové zaměstnání. V rozhodování nezaměstnaného, zda se bude ucházet o nové místo, hraje klíčovou roli porovnání podpory v nezaměstnanosti ke mzdě, kterou by mohl získat v novém zaměstnání (tzv. míra nahrazení). Tento poměr je ve vyspělých zemích poměrně konstantní.

Odbory mohou ovlivnit toky práce mezi odborově organizovanými a neorganizovanými odvětvími. Důsledek odborové strategie maximalizovat mzdy může vést k růstu nezaměstnanosti v odborově organizovaných odvětvích. To má za následek tlak na pokles mezd v odvětvích s menší odborovou organizovaností.

Zvýšení minimální mzdy dopadá negativně na pracovníky, kteří mají nízkou produktivitu práce. Empirie potvrzuje, že významný je negativní dopad minimální mzdy zejména na nízkokvalifikované mladé lidi. Výše uvedené determinanty může ovlivnit vláda svou hospodářskou politikou. Snížení míry nahrazení, pokles minimální mzdy, či tlak na snížení aktivity odborů (například přísnějším protistávkovým zákonodárstvím) může snížit přirozenou míru nezaměstnanosti.

V některých zemích je dopad minimální mzdy malý. Významnější může být efekt sociálních výdajů. Např. v České republice bude v této souvislosti důležitý význam zejména životního minima, od kterého se odvíjí vyplácení mnohých sociálních dávek.

Zatím byly zkoumány pouze toky mezi nezaměstnanými a zaměstnanými. Zahrneme nyní také toky vně. Budeme uvažovat změny ve velikosti ekonomicky aktivního obyvatelstva. Patří sem nově vstupující na pracovní trh (např. studenti po ukončení školy, ale také ti, kteří opustili trh práce a nyní se do něj vrací – ženy po mateřské dovolené). Další tok představují ti, kteří naopak trh práce opouštějí (např. starobní důchodci). Do této poslední skupiny patří i tzv. odrazení pracovníci – to jsou dlouhodobě nezaměstnaní, kteří nenašli své uplatnění a „vzdali“ hledání nového pracovního místa nebo si navykli na nižší sociální standard. Podmínkou účasti v ekonomicky aktivním obyvatelstvu totiž je, že buď mají práci nebo ji aktivně hledají.

Tok do nezaměstnanosti bude po zahrnutí neaktivního obyvatelstva obsahovat navíc oproti výše uvedenému $\varphi * E$ také složku, kdy se ekonomiky neaktivní N stávají nezaměstnanými (jejich podíl vyjádříme jako Φ). Celkový tok do nezaměstnanosti je

$$\varphi * E = \Phi * N .$$

Obdobně určíme celkový tok z nezaměstnanosti – tj. přidáme tok nezaměstnaných, kteří odejdou mimo trh práce mezi ekonomicky neaktivní obyvatelstvo – označme ho jako $\delta_U * U$.

Celkový tok jedinců z nezaměstnanosti je

$$\sigma * U + \delta_U * U .$$

Celkově platí, že

$$\varphi * E + \Phi * N = \sigma * U + \delta_U * U .$$

Podíl zaměstnaných, kteří odejdou do ekonomické neaktivity označíme jako δ_E . Celkový tok z ekonomicky aktivního obyvatelstva je

$$\delta_U * U + \delta_E * E .$$

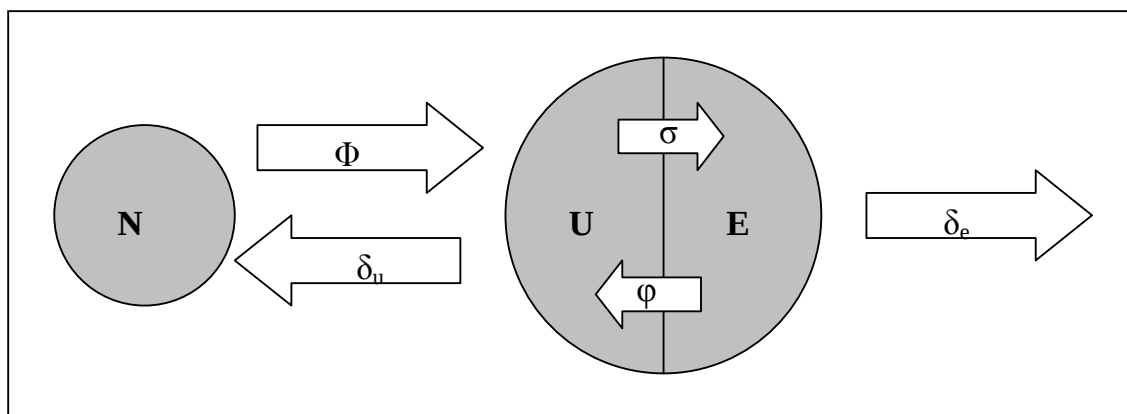
Přirozenou míru nezaměstnanosti můžeme nakonec vyjádřit jako

$$u = \frac{\varphi + \delta_E}{\sigma + \varphi + \delta_E} .$$

Přirozená míra nezaměstnanosti při započtení změn velikosti pracovní síly (ekonomiky aktivního obyvatelstva) je založena nejen na míře nalézání práce a opuštění práce, ale také na míře opuštění ekonomicky aktivního obyvatelstva. Samostatným růstem míry odlivu do ekonomicky neaktivního obyvatelstva se zvyšuje přirozená míra. Naopak míra, jakou nezaměstnaní opouští trh práce a míra, jakou se ekonomicky neaktivní stávají nezaměstnanými, neovlivňují míru nezaměstnanosti.

Když všichni zaměstnaní pracovníci zůstanou ve svých zaměstnáních, bude tedy platit, že $\delta_E = 0$ a $\varphi = 0$, pak přirozená míra nezaměstnanosti bude nula. Parametr δ_E větší než nula znamená kladnou přirozenou míru nezaměstnanosti. I pro $\alpha = 0$ bude nezaměstnanost vytvořena vstupujícími do pracovní síly. Ti vyrovnají počet lidí, kteří odcházejí ze zaměstnání mimo ekonomicky aktivní obyvatelstvo. Nezaměstnaní budou tvořeni těmi, kteří se stanou nezaměstnanými při vstupu mezi ekonomicky aktivní. Ti akorát vyváží počet odcházejících z práce mimo ekonomicky aktivní. Čím větší součet $(\varphi + \delta_E)$ vzhledem k σ , tím větší bude přirozená míra nezaměstnanosti. Celkové toky můžeme znázornit graficky.

Obrázek č. 2: Celkové toky na trhu práce

Pramen: vlastní úprava

1.2. Teorie rezervační mzdy

Rezervační mzda představuje minimální úroveň mzdy, za kterou bude pracovník ochoten pracovat. „Je to mzda, která dělá zaměstnance indiferentního mezi prací a nezaměstnaností“ (Blanchard, 2006b, str. 124). Rezervační mzda závisí na odměňování v minulých pracovních zkušenostech a také na tom, jak daný pracovník sleduje současný stav mezd obdobné kvalifikace. Při hledání práce je mimo rezervační mzdy klíčové také úsilí, se kterým daný člověk hledá práci – intenzita hledání práce. Oba parametry – rezervační mzda i intenzita hledání, ovlivňují v dynamickém modelu přirozené míry parametr σ .

Hledání práce není „zadarmo“ (Barron a kol., 1989). Člověk musí vynaložit náklady – a to jednak náklady v podobě finančních výdajů (např. na cestu na pohovor), ale také náklady obětované příležitosti (místo času stráveného na pohovoru by člověk mohl trávit volný čas). Oproti těmto nákladům stojí mzda, kterou případně daný jedinec dostane, když bude zaměstnán. Jedinec přijme nabízenou mzdu, pokud bude vyšší než rezervační mzda. Rezervační mzda odpovídá bodu vyrovnání mezního užitku z dalšího hledání práce a mezních nákladů na hledání daného místa. Mezní náklady jsou dány rozdílem nákladů (C) a příjmů nezaměstnaného – např. podpory v nezaměstnanosti (UI).

$$MC = C - UI$$

Mezní užitek z hledání je determinován předpokladem, že daný jedinec obdrží s pravděpodobností θ nabídku minimálně na úrovni své rezervační mzdy.

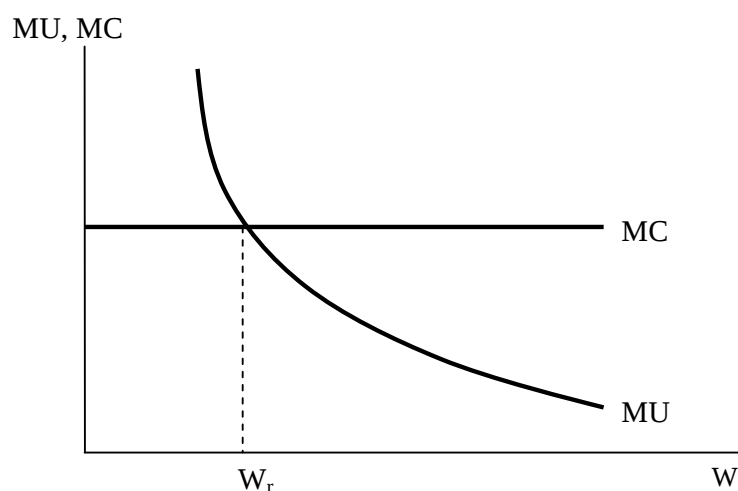
$$MU = \theta * \frac{(W_a - W_r)}{r} - W_r$$

Křivka mezního užitku (MU) je klesající. Čím vyšší nabídka, tím je užitek z dalšího hledání menší. Klesá očekávaný přírůstek mzdy při pokračování v hledání a roste ztráta příjmu v současném období. Mezní náklady na hledání (MC) vyjadřuje vodorovná křivka. Pro rezervační mzdu W_r platí, že

$$MC = MU .$$

Pro mzdy menší než rezervační mzda platí, že MU z hledání je větší než MC na hledání. Očekávaná doba nezaměstnanosti je nepřímo úměrná intenzitě hledání a přímo úměrná rezervační mzdě.

Graf č. 1: Určení rezervační mzdy

Pramen: vlastní úprava

2. Vztah nezaměstnanosti a inflace

Ekonomická věda během svého vývoje vytvořila řadu ekonomických teorií a modelů. Některé se v průběhu času ukázaly být mylné, jiné prošly úspěšným ověřením pozdější teorie i praxe a zabudovaly se do učebnic a povědomí ekonomické veřejnosti. Ne všechny modely a teorie však můžeme rozdělit jednoznačně. Některé zkrátka vzbuzují rozsáhlé debaty několik let a jejich přijetí či odmítnutí podléhá v mnohém sympatiím a základním postulátům preferované ekonomické školy či větve. Jedním z takových modelů je i tzv. Phillipsova křivka, vyjadřující vztah mezi inflací a nezaměstnaností. Celá řada teorií bývá postupně modifikována a přebudována. To je i případ tohoto modelu, který dostal mnohých změn a dle některých z původní Phillipsovy křivky nezbyl „kámen na kameni“. Málomocný model také ovlivnil praktickou hospodářskou politiku tak významně. Představuje jeden z hlavních sporných bodů dnešních hlavních škol: nových keynesovců a nových klasiků.

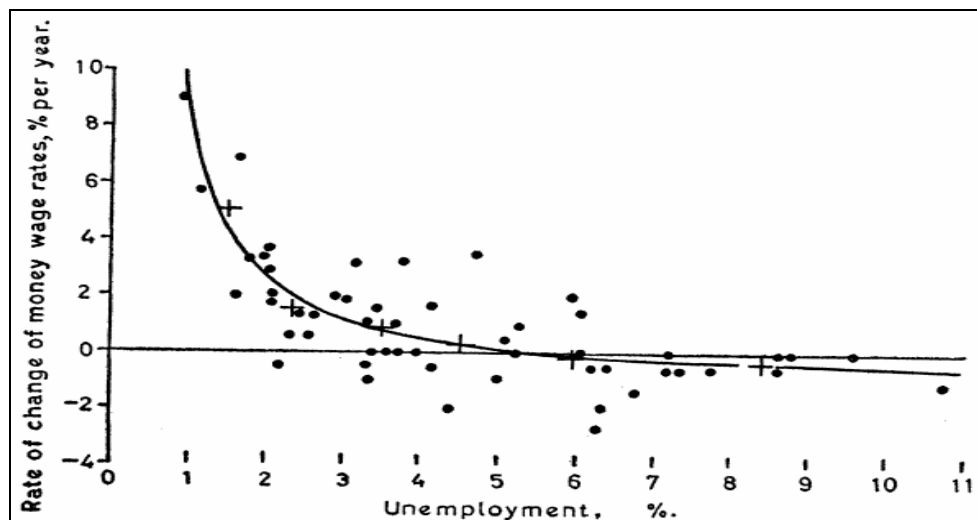
2.1. Původní mzdová Phillipsova křivka

Koncept Phillipsovy křivky patrně nejvíce ovlivnil hospodářsko-politická rozhodnutí v době po druhé světové válce a představuje ústřední model, o který opírala neoklasická syntéza svoji hospodářskou politiku. S tímto konceptem přišel jako první novozélandský ekonom Alban W. Philips (1958). Ve své práci na základě statistického zkoumání údajů z Velké Británie za období delší téměř sto let přišel se vztahem mezi nezaměstnaností a tempem růstu nominálních mezd. Ukázal, že se v době, kdy je nezaměstnanost vysoká, objevují nízké míry růstu nominálních mezd, a naopak v době nízké nezaměstnanosti je růst nominálních mezd vyšší (viz graf č. 2). Jak dodává Snowdon a Vane (2002), Philips nebyl první, kdo naznačil tento vztah. Před ním to byli již I. Fischer nebo také D. Hume.

Philips chtěl touto svou prací potvrdit hypotézu, že je možné změny ve vývoji nominálních mezd vysvětlit na základě změn poptávky po pracovních silách v jednotlivých fázích hospodářského cyklu. Pokud poptávka po práci roste, dochází k poklesu nezaměstnanosti, roste cena práce, protože zaměstnavatelé se snaží získat co nevhodnější zaměstnance z ostatních firem či odvětví, což mohou učinit vyšší nabídnutou nominální mzdou. V opačné fázi cyklu naopak klesá poptávka po práci, klesá zaměstnanost. Zaměstnavatelé nejsou ochotni garantovat silný růst mezd. Díky růstu nezaměstnanosti též

klesá tlak zaměstnanců na jejich růst. Vztah přírůstku nominálních mezd a poklesu nezaměstnanosti je negativní a hyperbolický⁷.

Graf č. 2: Původní Phillipsova křivka

Pramen: Phillips (1958, str. 285)

Formálně můžeme původní Phillipsovu křivku vyjádřit takto:

$$w_t = \alpha(u_t^e - u_t), \quad \alpha > 0.$$

Při nižších mírách nezaměstnanosti je mzdová inflace vyšší. Pokud je míra nezaměstnanosti rovna nezaměstnanosti odpovídající rovnováze na trhu práce, pak nedochází k růstu nominálních mezd – mzdová inflace je nulová.

2.2. Cenově-inflační verze Phillipsovy křivky

Tato teze zbudila velkou pozornost u řady dalších nejen neokeynesovsky orientovaných ekonomů, kteří začali tento vztah empiricky potvrzovat i pro další ekonomiky. Samuelson a Solow (1960) potvrdili platnost daného vztahu na datech USA⁸. Autoři ve svém příspěvku tvrdí, že původní vztah míry nezaměstnanosti a změny nominálních mezd je možné nahradit vztahem mezi mírou inflace a mírou nezaměstnanosti (existuje pozitivní

⁷ Hyperbolický tvar je dán tím, že při růstu poptávky po práci podnikatelé musí více přilákat nové zaměstnance, což vede k stále rychlejšímu růstu nominálních mezd. Naopak růst nezaměstnanosti vede k menším nárůstům nominálních mezd.

⁸ Odhady Phillipsovy křivky pro Spojené státy pracovaly se 4,5% inflací spojenou s 3% nezaměstnaností. Snížení inflace na 2% by vedlo k růstu nezaměstnanosti o 1 p.b. a nulová míra inflace by odpovídala 5,5% míře nezaměstnanosti.

korelace mezi změnou nominálních mezd a inflací).⁹ To byl klíčový aspekt, protože do keynesovské ekonomie vstoupila debata nad úrovní nezaměstnanosti a inflace. Dá se říci, že sklon Phillipsovy křivky určuje rozsah „inflačních nákladů“ na snížení nezaměstnanosti.

$$\pi_t = \alpha(u_t^e - u_t), \quad \alpha > 0.$$

S příspěvkem Samuelsona a Solowa také končí platnost pojmu plná zaměstnanost. Je zavádějící používat termínu plná zaměstnanost, protože ji nelze dosáhnout. Vždyť, jak nám Phillipsova křivka ukazuje, je možná jen určitá kombinace nezaměstnanosti s inflací. Phillipsova křivka znamenala velký mezník v ekonomické teorii a hospodářské politice. Nezaměstnanost byla vždy v popředí zájmu keynesovců. O to více nadšení skrýval nově objevený vztah. Mnozí ho považovali za jeden z největších objevů ekonomické vědy v poválečném období. Pro hospodářskou politiku představovala „jasnou zprávu“. Existuje substituce (trade-off) mezi inflací a nezaměstnaností. Hospodářská politika má na vybranou mezi těmito variantami. Tento model potvrzoval správnost použití politiky přes řízení agregátní poptávky. Jak udává Sojka a kol. (1991, str. 181), „Phillipsova křivka vnesla do keynesovské ekonomie pozitivní prvek v tom smyslu, že jí umožnila zavést do analýzy úroveň cen a mezd, což na jedné straně uzavřelo keynesovský teoretický systém a na druhé straně otevřelo prostor pro hlubší zkoumání problematiky inflace.“

Pozdější ekonomický vývoj se však začínal odchylovat od konceptu Phillipsovy křivky. Ekonomické údaje se stále více dostávaly mimo trajektorii křivky a později v 70. letech dochází k jejímu úplnému „zmatení“. Mezi lety 1968 až 1971 nezaměstnanost vzrostla z 3,6% na 5,9% a inflace místo poklesu rovněž akcelerovala z 4,5% na 5,1%. V ekonomice se objevil do té doby nepoznaný jev, který (v té době) neuměla keynesovská ekonomie vysvětlit. Docházelo k tzv. stagflaci – k růstu nezaměstnanosti a inflace. Další vývoj dával za pravdu Friedmanově hypotéze přirozené míry.

2.3. Friedmanova kritika

Debaty o Phillipsově křivce se znovu se situací stagflace oživily a tento vztah dostával zcela jinou podobu. Co bylo mj. důvodem růstu cen i v době kontrakce? Jednak to byly vnější šoky v podobě náhlého a prudkého zvýšení ceny ropy na světových trzích. Dalším důvodem byla existence administrativních zásahů do mezd v podobě tlaku odborů či firem.

⁹ Poznamenejme, že až Samuelson se Solowem dali tomuto inverznímu vztahu pojmenování po jeho „objeviteli“ A. W. Phillipsovi. Jak píše Samuelson (1995, str. 329): „Tato podoba Phillipsovy křivky byla pokřtěna na substituční teorii inflace“.

Empirické zkušenosti ukazovaly, že zaměnitelný vztah těchto dvou veličin není trvalý. Teoretické vysvětlení přinesl Friedman (1968), který přišel s tvrzením, že centrální banka není schopna dosáhnout nějaké chtěné kombinace nezaměstnanosti a inflace. Hlavní chybou Phillipsovy křivky je, že se zaměstnanci zajímají o reálné a nikoli nominální mzdy. Reálnou mzdu můžeme vyjádřit jako nominální mzdu deflovanou nějakým indexem cenové hladiny. Zatímco nominální mzda je zaměstnancům známa, reálná nikoli. Cenová hladina totiž není známa, může být pouze očekávána. Phillipsova křivka upravená o očekávání má podobu například:

$$\pi_t = \pi_t^e + \alpha(u^* - u_t).$$

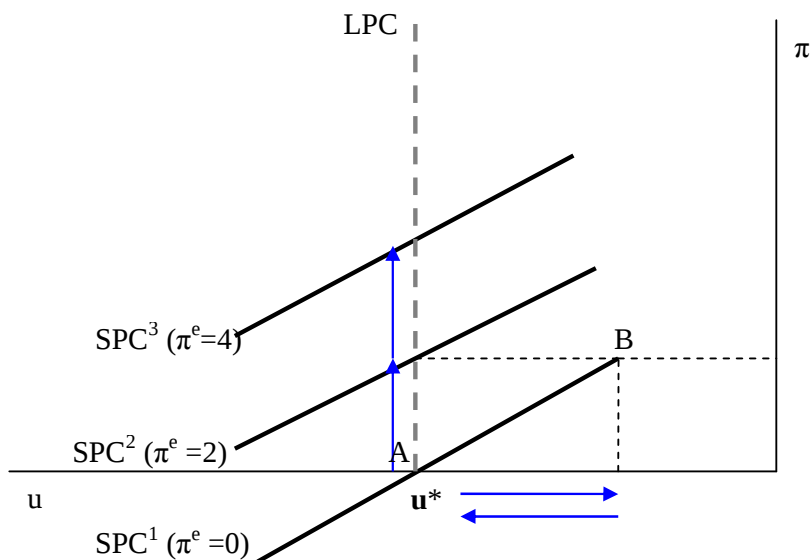
Friedmanova kritika stojí na použití pojmů adaptivní očekávání, peněžní iluze a přirozená míra nezaměstnanosti. „Využití myšlenky nedokonalých informací mu umožnilo předložit koherentní mikroekonomické základy Phillipsovým empirickým pozorováním a rovněž ukázat, proč se na konci 60. let tento vztah zhroutil“ (Carlin a Soskice, 1990, str. 74). Ekonomické subjekty dle Friedmana nerozlišují ihned mezi změnou reálných a nominálních veličin. V případě monetární expanze (růstu množství peněz) dochází k růstu nominálních mezd. Na jedné straně zaměstnanci vidí svůj růst mezd, avšak již nevidí, že dochází rovněž k růstu ostatních cen statků a služeb. Mylně se tak domnívají, že jejich růst nominálních mezd rovněž znamená růst reálných mezd. Jejich očekávání cenového vývoje se přizpůsobují pomalu. Zaměstnanci reagují nárůstem nabídky práce, a tím dochází k poklesu nezaměstnanosti. Na druhé straně trhu se nacházejí podniky, které rovněž podléhají iluzi. Jsou ochotny nabízet vyšší mzdy, protože díky expanzi očekávají růst cen své produkce. Už ale nevidí růst cen vstupů. Na růst svých cen reagují zvýšením své produkce a zvýšenou poptávkou po práci. Ekonomika se posouvá po Phillipsově křivce. Tyto peněžní iluze však po čase na obou stranách trhu vyprchají. Nakonec pracovníci zpozorují, že došlo k nárůstu všeobecné cenové hladiny a jejich reálné příjmy nevzrostly. To vede k přizpůsobení se ekonomiky své přirozené míře nezaměstnanosti (NRU).

Friedman definoval NRU jako stav na trhu práce, kdy neexistuje nedobrovolná nezaměstnanost. Rovněž firmy se navrátí k původnímu množství své vyráběné produkce. Důležitou roli v tomto procesu hrají adaptivní očekávání.¹⁰ Pokud doba, po kterou podlehnou iluzi, je dostatečně dlouhá, zabudují subjekty růst cen do svých očekávání. Po „vystřízlivění“ z iluze tudíž na rozdíl od zaměstnanosti nedochází k navrácení inflace na původní přirozenou úroveň, ale ta se „zabuduje“ v ekonomice. Nedochází k posunu po Phillipsově křivce, ale

¹⁰ Adaptivní očekávání jsou, když subjekty jednájí na základě svých zkušeností v minulosti a zároveň své jednání upravují o chybu odhadu v minulosti.

posouvá se celá křivka směrem vzhůru. Opětovná snaha hospodářsko-politické autority dostat ekonomiku na vyšší úroveň zaměstnanosti by znamenala jen krátkodobou výchylku produktu, ale stále vyšší míru inflace. Friedman tedy odlišuje dvě Phillipsovy křivky: Krátkodobá Phillipsova křivka (SPC) má klesající průběh a platí pro určitou očekávanou inflaci. Pro dlouhé období ale platí vertikální tvar (LPC) na úrovni přirozené míry nezaměstnanosti a jednu veličinu na úkor druhé nelze měnit. Pokud převládají poruchy v poptávce, směřuje inflace a nezaměstnanost k negativní korelaci, což v expanzi znamená, že snížení nezaměstnanosti je doprovázeno růstem inflace. Jakmile se ale ekonomika přizpůsobí, ceny pokračují v růstu, i když nezaměstnanost začne růst a navracet se na svou přirozenou úroveň. Graf č. 3 znázorňuje Friedmanovo pojetí Phillipsovy křivky. Graf je znázorněn oproti běžnému pojetí “zrcadlově”. Horizontální osa nabývá hodnot zprava doleva (dané znázornění posléze použijeme k odvození modelu přirozené míry a NAIRU).

Graf č. 3: Phillipsova křivka upravená o očekávání

Pramen: vlastní úprava

Ekonomika je v bodě A. hospodářsko politická autorita provede expanzivní politiku, což vede k poklesu nezaměstnanosti a růstu inflace (bod B). Po vyprchání peněžní iluze se nezaměstnanost vrací do původní hodnoty (na přirozenou míru), ale inflace nikoli. Subjekty si již vyšší inflaci zabudovaly do svých očekávání. Při další poptávkové stimulaci se jev opakuje a krátkodobá Phillipsova křivka (SPC) se posouvá vzhůru. Růst v očekávané inflaci je spojen se stejným růstem k aktuální inflaci.

Stejně i Phelps v roce 1968 popíral dlouhodobou zaměnitelnost nezaměstnanosti a inflace. Neplatnost Phillipsovy křivky viděl z důvodu nominálních cenových rigidit daných zafixováním cen a mezd v mzdových a cenových kontraktech.

Box č. 1: Phillipsova křivka po Friedmanovi

Robert E. Lucas v 70. letech svou kritiku Phillipsovy křivky opřel o aparát racionálních očekávání. Lucas tvrdí, že ekonomické subjekty tvoří očekávání budoucího vývoje na základě racionálního uvažování. Využívají minulých znalostí a zkušeností, tak také všech dnešních dostupných informací. Účinnost hospodářské politiky může být jen krátkodobá a to ještě v případě, že jde o neočekávaný krok (šok). „Nacházíme-li se ve světě racionálních očekávání, kde po zjištění omylů domácnosti a firmy svá očekávání okamžitě změni, nemohou reálné ekonomické veličiny vydržet mimo své přirozené hodnoty příliš dlouho“ (Holman a kol. 2005, str. 470). Ekonomické subjekty se nemohou systematicky mýlit. Neexistuje žádný vztah v dlouhém období mezi nezaměstnaností a inflací. Expanzivní (měnová) politika by vedla jen k nárůstu inflace a nikoli k pohybu v míře nezaměstnanosti. Hospodářská politika, která by systematicky ovlivňovala hospodářský cyklus bude neúčinná.

Moderní hlavní proud (nová keynesovská ekonomie) chápe Phillipsovu křivku jako vztah mezi nominálními a reálnými veličinami. Cenové a mzdové rigidity spolu s (kvazi)racionálními očekáváním tvoří jádro jejich přístupu. V dlouhém období má Phillipsova křivka vertikální podobu. „Rovnováha však nastává při nižší než plné zaměstnanosti. Dlouhodobou nezaměstnanost nelze považovat za konstantní parametr, mění se podle struktury trhu práce“ (Holub, 1998, str. 22). Avšak pro krátké období platí klesající Phillipsova křivka. Měnová politika má vliv na reálné proměnné díky nepružnosti mezd a cen. Hospodářská politika (především měnová) má sílu ovlivnit agregátní poptávku a tím výstup i zaměstnanost. Tato síla je způsobena řadou nominálních i reálných strnulostí na nedokonale konkurenčních trzích. Mezi mnohými zdůvodněními vyberme například existenci dlouhodobých kontraktů. Cílem je udržet relativně stabilní mzdy a vyvarovat se nákladům souvisejících s jejich změnou (autory jsou např. Fischer, Taylor). Jiná vysvětlení se soustředí na existenci „menu cost“ (Mankiw) nebo vysvětlením může být neúplná racionalita (Blanchard, Akerlof), hypotéza procyklického chování cenových elasticit poptávky a mezních nákladů, či hypotéza konstantních mezních nákladů. Tato vysvětlení se však již soustředí hlavně na trhy statků a služeb než na strnulosti související s trhem práce.

2.4. Hypotéza přirozené míry nezaměstnanosti a koncept NAIRU

"I don't know what the natural rate is, neither do you, and neither does anyone else."
Milton Friedman¹¹

Následující část se pokusí detailněji podívat na přirozenou míru nezaměstnanosti (NRU). Jako synonymum je mnohdy v dnešních debatách a zejména v empirických studiích brána míra nezaměstnanosti neakcelerující inflaci (NAIRU). Debaty o blízkosti či rozdílnosti přirozené míry a NAIRU neutichají dodnes.

2.4.1. Přirozená míra nezaměstnanosti

Friedmanova přirozená míra znamenala návrat k přístupům, kdy mikroekonomická teorie vyčištění trhu sloužila jako základ pro makroekonomickou nadstavbu. Jak již bylo uvedeno výše, odchylky od přirozené míry jsou pouze krátkodobé a důvodem jsou určitá informační selhání na trhu práce. Friedman definuje přirozenou míru, jak poznamenává Blanchard a Katz (1996, str. 1) „snad ve své nejdelší větě, jakou Friedman použil“, takto: „Přirozená míra nezaměstnanosti je úroveň, která je určena Walrasovským systémem mnohonásobné rovnováhy, za předpokladu, že je zasazená v aktuálních strukturálních charakteristikách pracovních a komoditních trhů, včetně tržních nedokonalostí, stochastické variability v nabídkách a poptávkách, nákladů na získávání informací o volných místech a dostupnosti práce, nákladů mobility atd. Pro jakoukoli danou strukturu pracovního trhu, budou určité rovnovážné vztahy mezi těmito dvěma veličinami, ale není důvodu, proč by se měly rovnat“ (Friedman, 1968, str. 8). Je to tedy systém determinovaný nabídkovými charakteristikami. Tyto nabídkové charakteristiky jsou právě to, co odlišuje Friedmana od tehdejších keynesovců i od hystereze (srovnej definici hystereze v kapitole 3).

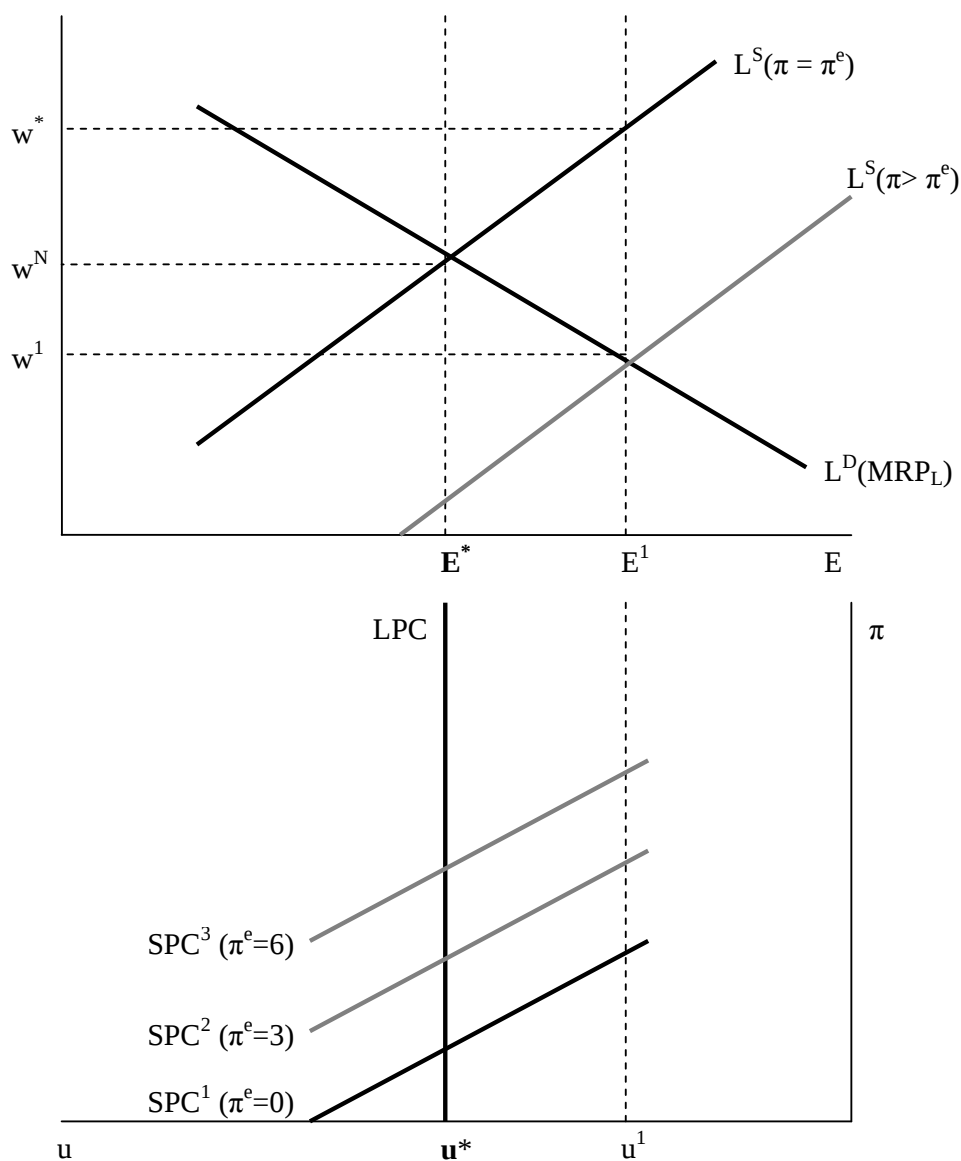
Friedman se u názvu nechal inspirovat K. Wicksellem a jeho „přirozenou úrokovou mírou“. „Užívám pojmu přirozená ze stejných důvodů jako Wicksell – tedy snažím se oddělit reálné síly od monetárních“ (Friedman 1968, str. 9). V teorii přirozené míry je trh práce vždy vyčištěn. NRU implikuje neexistenci nedobrovolné nezaměstnanosti¹². Přirozená míra odpovídá určité pozitivní míře. Pracovníci jsou nezaměstnaní zatímco hledají nové místo. Odpovídá tomu, jak moc se chtějí jedinci angažovat při hledání práce.

¹¹ (King, 1998, str. 5)

¹² To je obdobné jako když Keynes definoval svou plnou zaměstnanost, ačkoli NRU bude asi co do hodnoty vyšší než plná zaměstnanost (blíže Carlin a Soskice, 1990).

Sám Friedman nepovažoval v žádném případě NRU za neměnnou konstantu. Ačkoliv někteří jako Stiglitz (1997) to vnímají rozdílně a říkají, že naopak vytvořil z přirozené míry něco jako neměnnou konstantu. Ta závisí na strukturálních charakteristikách ekonomiky jako celku a zejména na pracovním trhu. Ovlivnitelná je například vládními politikami. Růst minimální mzdy nebo větší aktivita odborů bude posouvat přirozenou míru vzhůru (viz některá vysvětlení růstu nezaměstnanosti v EU v poslední 4. kapitole). Naopak lepší informovanost o volných pracovních místech bude působit v opačném směru. Přirozenou míru lze odvodit z modelu trhu práce a Phillipsových křivek (Carlin a Soskice, 1990, 2006).

Graf č. 4: Friedmanova přirozená míra nezaměstnanosti

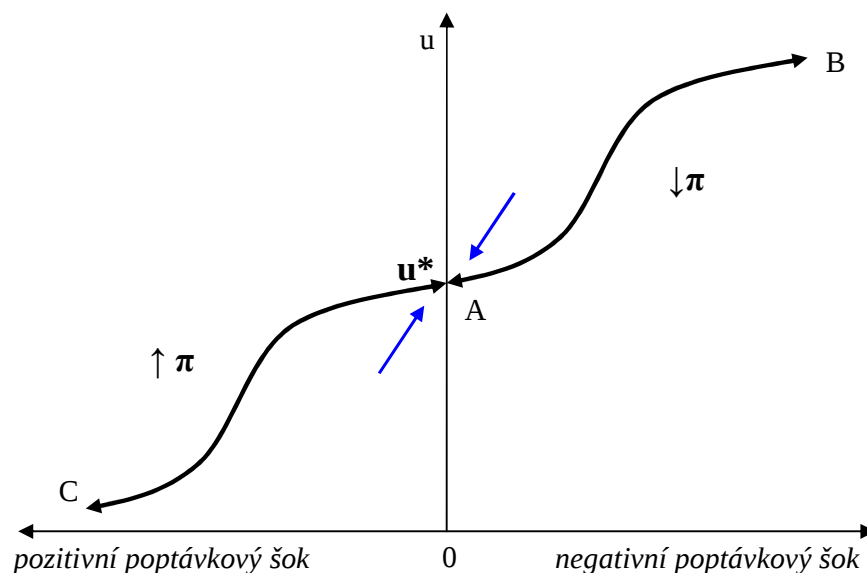

Pramen: Carlin a Soskice (2006, str. 98)

Graf č. 4 zobrazuje přirozenou míru nezaměstnanosti v pojetí Friedmana. Nabídka práce je determinována očekáváním, poptávka po práci odpovídá příjmu z mezního produktu práce. Spodní graf představuje model Phillipsových křivek doplněný o očekávání. Ekonomika v rovnováze je na úrovni přirozené míry u^* . Vláda se pokusí snížit nezaměstnanost pod přirozenou míru. Nadměrná poptávka po výstupu vede k růstu cen nad očekávanou úroveň. Firmy jsou si vědomy růstu cen (klesá reálná mzda na w^1 a roste poptávka po práci). Zaměstnanci podléhají peněžní iluzi. Svá rozhodování o nabídce práce odvozují od očekávané reálné mzdy a tu odvozují z cen předchozího období (domnívají se, že reálná mzda je vyšší než ve skutečnosti). Úroveň skutečných cen převyšuje ceny očekávané, nabídka práce roste. Závěr je, že inflace zůstává konstantní pouze při přirozené míře. „Při této míře nezaměstnanosti a reálné mzdě budou očekávání všech tržních subjektů splněna a budou konzistentní. Rozhodování o nabídce práce jsou přijímána na základě správných informací“ (Carlin a Soskice, 1990, str. 82).

Přirozená míra nezaměstnanosti může být vnímána jako míra nezaměstnanosti, k níž ekonomika tenduje v dlouhém období. Dle Friedmana (1968) existuje vždy dočasná zaměnitelnost mezi inflací a nezaměstnaností, pocházející z očekávané inflace, ale nikoli permanentní zaměnitelnost těchto dvou veličin, jako je tomu u Samuelsona a Solowa.

Graf č. 5: Přirozená míra nezaměstnanosti a běžná míra nezaměstnanosti

Pramen: Snowdon a Vane (2005, str. 404), vlastní úpravy

Přirozenou míru můžeme vyjádřit i jak ji ukazuje výše uvedený graf č. 5. Ten ukazuje, jaký dopad má poptávkový šok na nezaměstnanost a souvislost s přirozenou mírou. Dojde

k vychýlení nezaměstnanosti z bodu A, ale ta se po určitém čase navrací zpět do svého výchozího bodu A (srovnej obdobný graf pro hysterezi v kapitole 3, kde se nezaměstnanost naopak nevrací do počátečního bodu!).

Jak je vidět z grafu, NRU je míra, která nastává, když inflační očekávání jsou naplněna. Rovnováha vyžaduje, aby očekávaná míra inflace byla rovna aktuální míře inflace, jinak by subjekty změnily své chování. Jakýkoli pokus autority tlačit nezaměstnanost pod svou přirozenou úroveň bude vykoupen akcelerující inflací. Přirozená míra nezaměstnanosti je symetrický koncept. Ačkoliv například J. Tobin v Gross (1995, str. 39) tvrdí, že „asymetrie mezi akcelerující inflací a akcelerující deflací ve Friedmanově modelu byla vždy těžko k uvěření.“ Nezaměstnanost nižší než přirozená míra hlásí explodující inflaci, jak Friedman tvrdil, a nezaměstnanost vyšší naopak hlásí desinflaci nebo deflací. Jak píše Snowdon a Vane (2002, str. 582), „dokonce i když přijmeme, že dopadem desinflace bude recese, pak jestliže je očekávána nižší inflace než permanentní, bude recese jen dočasná a náklady na ni nepřevýší přínosy.“ Ball a Mankiw (2002) jako obvyklou verzi Phillipsovy křivky udávají verzi doplněnou o předvídaný nabídkový šok (v):

$$\pi_t = \pi_t^e - \alpha(u_t - u^*) + v, \quad \alpha > 0.$$

Přirozená míra i nabídkový šok ovlivňují změny ve vztahu inflace-nezaměstnanost, ale každá odlišně. Zatímco přirozená míra reflektuje spíše to, jak se pracovní místa vyrovnávají s volnými pracovníky a je podmíněna například institucionální podobou trhu práce. Její změny jsou dost pomalé. Naopak nabídkové šoky (např. ropné šoky) reflektují poruchy v běžném inflačním procesu. „Obecně se usuzuje, že nabídkový šok vykazuje větší frekvenci kolísání než přirozená míra“ (Ball a Mankiw, 2002, str. 7).

Problémy, jak se domnívají mnozí autoři, nastávají při empirickém určení rovnovážné míry a empirickém identifikování jejích determinant. „Ekonomové jsou vzdáleni tomu, aby poskytli dobré kvantitativní zdůvodnění determinantů přirozené míry, jak během času tak napříč zeměmi (Blanchard a Katz, 1996, str. 2). Za zajímavost stojí, jak udává Carlin a Soskice (1990, str. 76), že „Friedman považoval za přirozenou míru nezaměstnanosti úroveň 5 % nebo 6 %, a to dokonce i na počátku 70. let.“ Dodejme, že persistence přirozené míry, ke které došlo v 80. letech, může být z definice výsledkem strukturálních změn, které zapříčiňují nepříznivé reakce na nabídkové či poptávkové straně.

Jaké jsou důsledky NRU pro hospodářskou politiku? Pohled na vládní hospodářskou politiku je závislý na předpokladu, že přirozená míra sama o sobě není ovlivněna aktuální mírou nezaměstnanosti. Monetární politika je v krátkém období účinná jako nástroj zvyšování

produktu a zaměstnanosti, ale povede to k růstu inflace. Peníze jsou tedy neutrální v dlouhém období. Tento koncept poskytuje zdůvodnění negativního postoje ke stabilizační politice. Friedman tvrdí, že „peníze jsou pouze stroj, ale je to velice účinný stroj. Bez něho bychom nemohli dosáhnout odpovídajícího růstu v výstupu a úrovni žití, jakou jsme dosáhli v uplynulých dvou stoletích“ (převzato z: Warin, 2006, str. 13). Neboli jinými slovy jak ho Warin doplňuje, „peníze jsou technologickou inovací. (...) Hlavní otázkou vyvstávající před ekonomy je, proč tento klasický teorém neutrality nedokáže obstát v reálném světě“ (tamtéž, str. 13).

2.4.2. NAIRU

V roce 1975 Modigliani a Papademos uvedli koncept neinflační míry nezaměstnanosti – NIRU (*non-inflationary rate of unemployment*).¹³ Pokud je nezaměstnanost nad touto mírou, dojde k poklesu míry inflace. Samotný pojem NAIRU pochází až z roku 1980 od J. Tobina. Ačkoliv jsou mnohdy NRU a NAIRU brány v literatuře jako obdobné či dokonce totožné pojmy, nejsou úplně stejné. Odvození NAIRU se od přirozené míry významně liší. Na rozdíl od Friedmana již „vynálezci“ NIRU upozorňovali na to, že tato veličina může být ovlivněna poptávkovými i nabídkovými šoky. NAIRU tedy nepředstavuje řešení v rámci Walrasovského systému jako NRU u Friedmana. Není důvod tvrdit, že by na jeho hodnotě mělo být něco přirozeného. Z toho je zřejmé, že převážně mnoho nových keynesovců raději místo termínu přirozená míra používá pojmu NAIRU. Jak trefně poznamenává Lindbeck (1998, str. 169), „spoléhají na „spontánní“ tržní nedokonalosti. Spoléhají na NAIRU ve smyslu změn měr nominálních mezd spíše než na statický přístup myšlený v reálných mzdách. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma koncepty je v tom, že NAIRU je odvozeno od upravené verze Phillipsovy křivky spíše než ze statické analýzy interakce mezi poptávkou po práci a stanovení mezd.“

NAIRU není stabilní. „Existuje konsensus mezi podporovateli a obdobně i mezi kritiky, že pokud NAIRU existuje, musí se měnit v čase.“ „Můžeme vysvětlit proč se mění v čase, predikovat tyto změny a dokonce identifikovat politiky, které ho můžou změnit“ (Stiglitz, 1997, str. 6). Zejména v souvislosti s nadcházející kapitolou je třeba zdůraznit, že v konceptu NAIRU nezávisí míra nezaměstnanosti na své minulé úrovni. Míra nezaměstnanosti se posléze navrací k NAIRU. S konceptem časově-proměnné NAIRU je ale

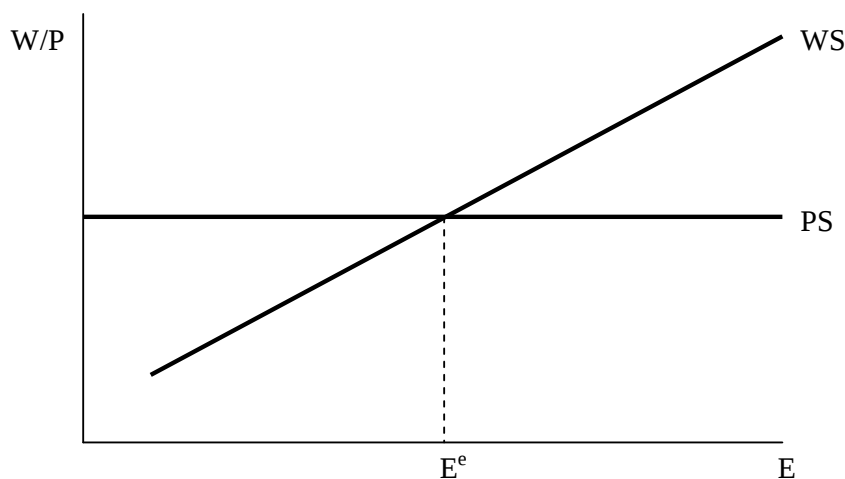
¹³ King (1998, str. 3) dodává, že spíše měli autoři zvolit termín „míra inflace nezvyšující inflaci“ – NIIRU (*non-increasing inflation rate of unemployment*).

již hystereze kompatibilní. Posuny NAIRU způsobují mj. změny vyjednávací síly odborů, změny daní, ropné šoky nebo třeba i důchodová politika.

Pomocí NAIRU usuzujeme, že změny v inflaci mohou poskytovat vcelku dobré signály o tom, kde se nezaměstnanost nachází oproti své rovnovážné míře. Ball a Mankiw (2002, str. 7) se domnívají, že ačkoliv „Friedman nepoužil pojmu NAIRU, její koncept je ale zahrnutý v jeho analýze.“ NAIRU vychází z modelu nedokonalé konkurence na trhu práce. Představuje skloubení (nového) keynesovského přístupu a myšlenky přirozené míry nezaměstnanosti. Model je založen na tom, že v ekonomice „zaměstnanci i firmy mají určitou vyjednávací sílu“ (Blanchard a Katz, 1996, str. 3), mají určité monopolní postavení.¹⁴ Tento přístup se soustředí na mzdové určení. NAIRU není tedy míra, kdy je trh vyčištěn, ale kdy „pouze“ inflace je konstantou. Vychýlení nezaměstnanosti od přirozené míry je způsobeno poptávkovými šoky. To vede ke změnám ve vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli (mění se jejich síla).

Nejdříve stručně zmiňme model nedokonalé konkurence na trhu práce – model WS-PS (Carlin a Soskice, 1990, 2006; Blanchard a Katz, 1996; Blanchard, 2006b). Ten je vyjádřen v následujícím grafu. Reálná mzda je vyjádřena na vertikální ose, zaměstnanost na ose horizontální¹⁵.

Graf č. 6: Model WS-PS a rovnovážná zaměstnanost

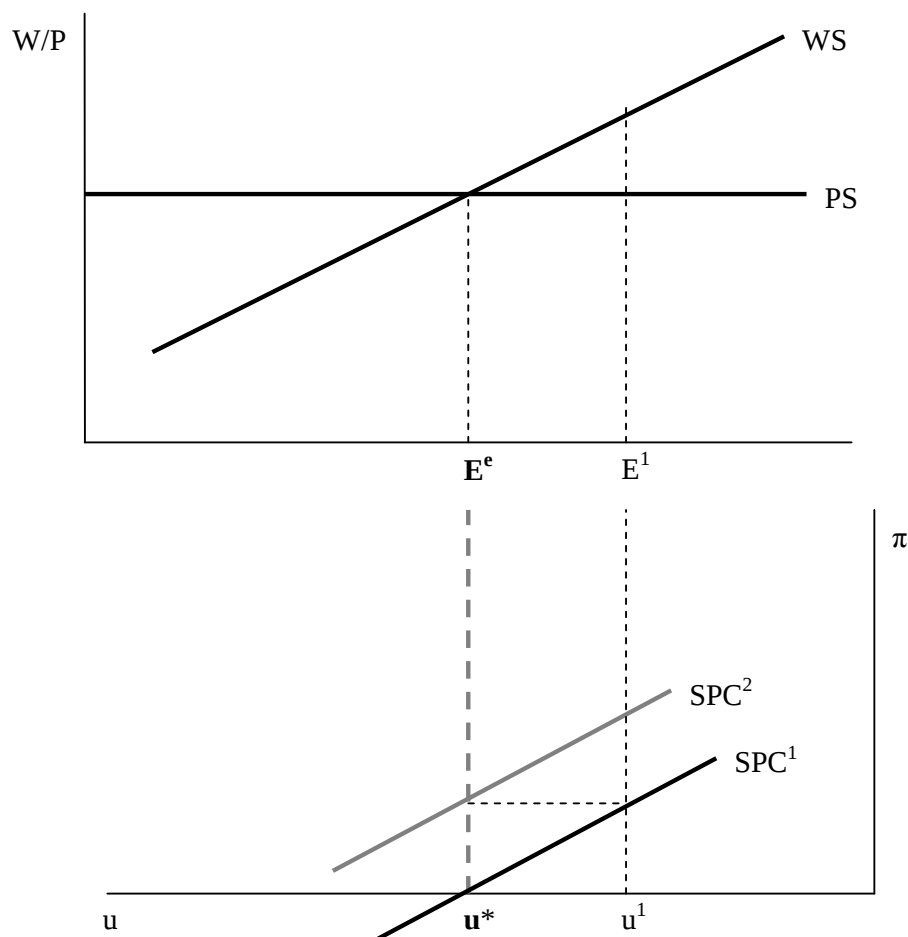
Pramen: vlastní úpravy

¹⁴ U zaměstnanců pramení vyjednávací síla z toho, že nemohou být bez nákladů a ihned vyměněni. U firem je vyjednávací síla daná tím, že většina zaměstnanců nemůže být bez nákladů a ihned najít odpovídající místo.

¹⁵ Alternativní vyjádření může být, že na vertikální ose bude místo zaměstnanosti nezaměstnanost. Úvaha je pak stejná. Jen WS křivka není rostoucí ale klesající.

Zaměstnanci požadují určitou mzdu. Tento požadavek vyjadřuje křivka vyjednávané reálné mzdy WS (*wage setting curve*). Když roste zaměstnanost (snižuje se nezaměstnanost), roste vyjednávaná reálná mzda. Jak je zmíněno i dále v textu, roste tím vyjednávací pozice zaměstnanců (odborů). Horizontální křivka PS (*price setting curve*) vyjadřuje zaměstnavatele – firmy. Odráží požadavky na reálné zisky. „Tato křivka ukazuje, kolik v reálném vyjádření zbývá po odpočtu celkových zisků, které plynou firmám“ (Carlin a Soskice, 1990, str. 7). Firmy v nedokonalé konkurenci maximalizují zisk přes cenovou přírážku k výrobním nákladům. Tato reálná mzda určená cenou nezávisí na míře zaměstnanosti, je konstantní. V bodě, kde se reálná mzda určená při mzdovém vyjednávání a mzda určená cenou rovnají, je rovnovážná zaměstnanost. Jí odpovídá přirozená míra nezaměstnanosti. Odvození NAIRU ukazuje následující graf.

Graf č. 7: Odvození NAIRU

Pramen: Carlin a Soskice (1990, str. 152), vlastní úpravy.

Popis je následující (Carlin a Soskice, 1990, str. 152-153): Tvorba cen formou přírážky k nákladům znamená růst cen v souladu se mzdami a pohyb ekonomiky po krátkodobé Phillipsově křivce (SPC). Ta odpovídá počáteční očekávané míře inflace. Pokud hospodářsko politická autorita chce udržet nezaměstnanost u¹, musí zvýšit nabídku peněz (inflace je vyšší než očekávaná). Postupně se upravují (rostou) inflační očekávání. Nominální mzdy rostou o očekávanou inflaci plus o částku nezbytnou k zajištění očekávané reálné mzdy při zaměstnanosti E¹. Dochází k posunu vzhůru do další, vyšší SPC. Pouze v nezaměstnanosti na úrovni NAIRU je „chování mzdových tvůrců kompatibilní s chováním cenových tvůrců“ (Stiglitz, 1997, str. 4).

2.4.3. Rozdíly mezi přirozenou mírou nezaměstnanosti a NAIRU

NAIRU a přirozená míra nezaměstnanosti (NRU) jsou odlišené koncepty. Na to upozorňují i např. King (1998) nebo Snowdon a Vane (2005). Zatímco NAIRU spočívá na existenci Phillipsovy křivky, NRU tkví v úvahách přirozené rovnováhy na pracovním trhu. Mezi NAIRU a NRU z Friedmanova modelu existuje podobnost. Společné oběma modelům je to, že pracují s Phillipsovými křivkami založenými na očekáváníích a s vertikální podobou dlouhodobé Phillipsovy křivky.

Základní rozdíly shrnuje King (1998). NRU popisuje reálnou rovnováhu determinovanou strukturálními charakteristikami trhu práce a produktů. Vychází z mikroekonomického modelu a taktéž platí, že existuje nezávisle na míře inflace. Její změny jsou velmi pomalé. Naopak NAIRU se mění spolu se změnami přirozené míry a také v závislosti na makroekonomických šocích. „Je užitečné rozlišovat tyto dva koncepty už jen z toho důvodu, že se mohou pohybovat docela rozdílně v krátkém období“ (King, 1998, str. 5). S pomocí NRU nemůžeme usoudit na změny v budoucí inflaci, naopak NAIRU je definovaná tak, aby měřila krátkodobé inflační tlaky. Klíčový rozdíl mezi oběma modely je způsoben odlišným chováním trhu práce a trhu statků. Zatímco u Friedmana byla počátečním impulsem k růstu inflace měnová politika, v modelu NAIRU to je nesoulad (konkurence) mezi požadavky zaměstnanců a zaměstnavatelů na reálný důchod.

Přes tyto rozdíly se Ball a Mankiw (2002, str. 1) domnívají, že NAIRU je zhruba synonymum pro přirozenou míru nezaměstnanosti. Obdobně se vyjadřuje Warin (2006). Považujme je tak za synonyma v dalším textu diplomové práce. NAIRU se mnohdy používá jako „příhodná zkratka“ pro empirické určení přirozené míry. Snowdon a Vane (2002, str. 584) uzavírají svou domněnkou, že „moderní mainstream se snaží odmítnout myšlenky

odvolávající se na přirozenou míru nezaměstnanosti, výstupu a úrokovou míru s naléháním, že nezaměstnanost a výstup jsou nakonec determinovány nabídkovou stranou.“

3. Hystereze na trhu práce

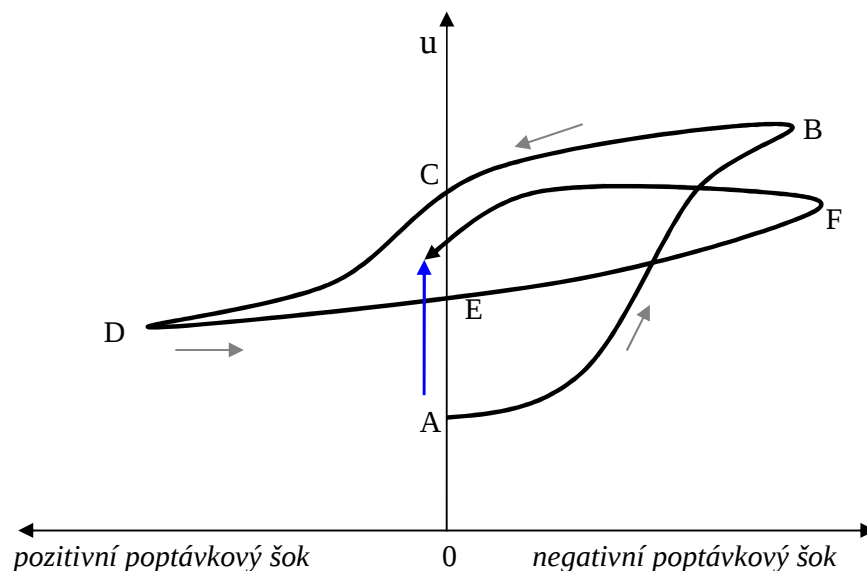
“A period of high cyclical unemployment may permanently change people’s preferences to work, consumption and leisure, and thereby alter some of the fundamental structural characteristics underlying any theory equilibrium of unemployment.”

Knut Røed¹⁶

Jednou z hlavních kontroverzí v ekonomické literatuře je, zda strukturální změny způsobují růst aktuální nezaměstnanosti (strukturalistický pohled) nebo nárůst aktuální míry nezaměstnanosti způsobuje strukturální změny. Hystereze zastupuje druhý pohled. Dlouhotrvající dopady na (ne)zaměstnanost a strukturální změny na trhu práce se chápou jako výsledek hysterezních mechanismů. Jednoduše řečeno, základní myšlenkou hystereze je, že nezaměstnanost může být vysoká dnes díky tomu, že byla vysoká v minulém období. To platí dokonce i v případě, že strukturální faktory trhu práce jsou pod „kontrolou“. Aktuální nezaměstnanost v minulosti sama o sobě může mít dlouhodobé efekty na její přirozenou míru. Dočasné šoky mají stálé dopady na zaměstnanost. Přirozená míra má v sobě zabudovanou „paměť“ minulých šoků. Efekt hystereze se týká střednědobého a dlouhodobého období. „Hystereze nezaměstnanosti implikuje nejedinečnost a závislost přirozené míry“ (Mikhail, Eberwein a Handa, 2003, str. 4). Mikhail (2002, str. 2) obecnou definici hystereze popisuje jako zvláštní typ reakce nelineárního systému, kde se mění hodnota vstupu. Jakmile nezaměstnanost vykazuje hysterezi, nevrátí se zpět do svého výchozího bodu (stavu). To znázorňuje graf č. 8, na kterém je vidět, že poptávkový šok způsobí vychýlení míry nezaměstnanosti od své přirozené úrovně (A). Po odeznění šoku se ale ekonomika nevrací zpět do bodu A, jako tomu bylo u hypotézy přirozené míry, ale na jinou úroveň. Došlo k pohybu NAIRU (v našem případě působením negativního šoku k jejímu růstu).

¹⁶ Røed (1997, str. 398)

Graf č. 8: Hystereze nezaměstnanosti a pohybující se NAIRU

Pramen: Snowdon a Vane (2005, str. 406), vlastní úpravy

Jde o důsledně teoretický koncept a nejen aproximaci empirické skutečnosti. Metodologicky se jedná o rovnocenný pojem k pojmu NRU a nikoli k NAIRU. Jak píše Røed (1997, str. 394), „hystereze není jen skutečná vlastnost proměnné jako takové, ale vlastnost proměnné v kontextu vysvětlujícího modelu. (...) Tvzení, že nezaměstnanost je hysterezní nemůže samo o sobě být subjektem nějakého smysluplného empirického testu.“

Ekonomická teorie považuje přirozenou míru nezaměstnanosti za veličinu konstantní nebo přinejmenším ne příliš proměnlivou. Hystereze nezaměstnanosti naopak identifikuje závislost přirozené míry na vývoji aktuální míry nezaměstnanosti. Pokud hystereze znamená, že přirozená míra je ovlivněna nerovnovážnými situacemi v nezaměstnanosti v minulých obdobích, pak i NAIRU nepředstavuje stabilní, ale proměnlivou hodnotu.¹⁷ Z tohoto pohledu je hystereze substitutem a nikoli komplementem k hypotéze přirozené míry a NAIRU. Gustavsson a Österholm (2006, str. 2-3) vidí u hystereze jako jednu z mála shod to, že je nekonzistentní s hypotézou přirozené míry nezaměstnanosti. Hystereze představuje jeden z významných konceptů nové keynesovské ekonomie a dle svých zastánců jeden z hlavních nástrojů „boje“ proti neoklasickým doktrínám. Například Blanchard a Summers (1986b, str. 186) píší: „Doufáme, že porozumění nezaměstnanosti v Evropě bude mít za následek to, že se ekonomové budou muset zříci hypotézy přirozené míry, která tvoří mnoho jak z keynesovské, tak z klasické makroekonomie.“ Ne všichni představitelé nové keynesovské ekonomie jsou

¹⁷ S konceptem časově proměnné NAIRU (Time-Varying NAIRU) přišel prvně Gordon (1997).

plně ztotožnění s hysterezí.¹⁸ Například jeden z jejich nejznámějších představitelů N. G. Mankiw nepovažuje hysterezi za klíčový koncept tohoto směru (viz rozhovor v Snowden a Vane, 2005, str. 440).

Stěžejním, co odlišuje hysterezi od NRU, je povaha změn u obou systémů. Pojetí přirozené míry nezaměstnanosti Friedmana (1968) je takové, že její změny jsou výsledkem exogenních charakteristik. „Jestli... cyklické pohyby od přirozené míry ztělesňují jádro rozkladu strukturálních charakteristik, ztělesňující tu stejnou přirozenou míru, pak tam není vůbec mnoho přirozeného ohledně přirozené míry“ (Røed, 1997, str. 395). Naopak vysvětlení hystereze se soustředí na endogenní příčiny, změny, vycházející ze samotné struktury jednotlivých trhů práce. Většina dlouhodobých změn v nezaměstnanosti je kombinací obou příčin – exogenních i endogenních. Primárně se text dále zaměřuje na vysvětlení nezaměstnanosti skrze „endogenní pohled“.

3.1. Vymezení, model a dělení hystereze

„No models are good but some are useful“

G. Box

V ekonomické literatuře se můžeme nejčastěji setkat s pojmem hystereze ve dvou oblastech¹⁹:

- mezinárodní obchod,
- trh práce.

V mezinárodním obchodě jde zejména o problematiku efektu fluktuací měnového kurzu na zahraniční obchod, na ceny a objemy dovozu a vývozu (Baldwin, 1998). „Zvláště, pokud jsou náklady vstupu na trh utopené, dostatečně velké reálné šoky měnového kurzu mohou změnit strukturu domácího trhu a následně přivodit hysterezi“ (tamtéž, str. 773). Někteří převážně postkeynesovští autoři o hysterezi hovoří také v souvislosti s endogenními prvky růstu – tzv. přirozená míra růstu ekonomiky. V další části pod pojmem hystereze máme na mysli výhradně hysterezi nezaměstnanosti.

Pojem hystereze nezaměstnanosti není v ekonomické literatuře pevně vymezen²⁰ a přesto, že se tímto problémem zabývá ekonomická teorie intenzivně přinejmenším posledních

¹⁸ Různorodost pohledů na hysterezi v rámci nové keynesovské ekonomie vychází primárně z heterogenní povahy tohoto směru (blíže např. Holman a kol., 2005).

¹⁹ Hystereze není pojem ryze ekonomický. I v dalších vědních disciplínách se můžeme s tímto pojmem setkat např. biologie, fyzika, biofyzika.

dvacet let, stále existují problémy s definicí, s empirickou evidencí a doporučeními pro hospodářskou politiku. Moderní hystereze vzniká jako reakce na vývoj nezaměstnanosti v západní Evropě v 70. a zejména pak 80. letech (viz kapitola 4).

Problematika hystereze se dostala do popředí zájmu ekonomů články Blanchard a Summers (1986a, 1986b), které pojednávají o insider-outsider vztahu a jeho dopadu na mzdovou formaci. Je to jeden z důvodů, proč je insider-outsider teorie nejpoužívanější hysterezní mechanismus a v následující části jí je věnována také největší pozornost. Hysterezní mechanismy byly diskutovány mnohem dříve. Mikhail (2002) se odvolává třeba na Josepha A. Schumpetera, Ragnara Frische, Edmunda Phelpsse či Nicholase Kaldora. Výzkum hystereze se od článků Blancharda a Summerse dostal do mnohých metodologických podob, pojetí, náhledů a jeho vývoj dále pokračuje. Syntéza v této problematice ještě nebyla v hlavním proudu ekonomie dosažena.

V souvislosti se slovem hystereze se často vyskytuje pojem persistence. Mnozí autoři považují tyto dva pojmy de facto za synonyma (Røed, 1997; Bean, 1994; nebo Brožová, 2003). Jiní kladou důraz na jejich přísné odlišení (Mikhail, 2002). Ekonomická literatura se zatím na přesném odlišení neshodla. Podle Mikhail, Eberwein a Handa (2003, str. 1) k persistenci dojde, pokud vyšší míra nezaměstnanosti než rovnovážná (přirozená) je doprovázena v následujících letech nezaměstnaností, která je taktéž nad úrovní své přirozené míry. Persistenci chápou jako dlouhodobý dopad šoku, kdy po jeho odeznění se ekonomika (daná veličina) navrátí do svého stálého stavu. To je významný rozdíl od hystereze, protože „jakmile nezaměstnanost vykazuje hysterezi, nikdy se nevrátí zpět do své původní hodnoty“ (Mikhail, 2002, str. 3). Pohled na rozlišení hystereze a persistence poskytuje Gross a kol. (1998, str. 3). Persistenci je možno chápat tak, že šoky produkují persistenci v odchylkách aktuální míry nezaměstnanosti, ale přirozená míra zůstává homeostatická. Naopak u hystereze je klíčovou vlastností její remanence a to, že šoky se projeví asymetrickým působením. Není zaručeno, že se vzájemně „vyruší“. Po uštědřeném šoku se nevrátí nezaměstnanost na svou úroveň před šokem. Jackman (2002, str. 7) udává příměr z Keynesovy knihy Traktát o peněžní reformě, že je to stejné jako když velká bouře na moři zasáhne loď, která se potopí a její posádka zahyne. Ačkoliv bouře po nějaké době odezní, zkáza po bouři je permanentní. To i přesto, že moře se vrátilo do svého „rovnovážného stavu“ – do poklidné hladiny.

Jestliže mají šoky permanentní vliv na přirozenou úroveň nezaměstnanosti, je rovnováha nikoli v tradičním pohledu homeostatická, nýbrž heterostatická. Persistence není

²⁰ Problematice definice hystereze se věnuje třeba Mikhail (2002)

synonymem k hysterezi, protože nejde jen o empirickou vlastnost, jak pouhá persistence naznačuje. Ačkoliv Lindbeck (1998, str. 169) vidí hysterezi také jako extrémní případ, kdy je nezaměstnanost persistentní. Dodává, že rovnovážná míra nezaměstnanosti se stává „random walk“. Problematika persistence je o něco starší než hystereze. Persistenci v nezaměstnanosti se věnuje třeba již Hall a kol. (1975). Závěrem je třeba zmínit, že v literatuře hystereze obecně není odchylka od přirozené míry jako taková příčinou další pozdější odchylky (Reutter, 2000).

Modelových podob hystereze je celá řada. Mikhail, Eberwein a Handa (2003) uvádějí jako nejčastější vzorec pro testování hystereze vztah

$$(1) \quad \Delta \ln y_t = \alpha + b[\ln y_{t-1} - (\alpha + \beta_{t-1})] + \varepsilon_t.$$

Základní model hystereze prezentuje Gordon (1989)²¹. Vychází z jednoduché verze symetrické přirozené míry nezaměstnanosti.

$$(2) \quad p_t = \alpha p_{t-1} + \beta(U_t - U_t^*)$$

kde p_t je inflace, U_t nezaměstnanost, U_t^* odpovídá NAIRU. Pro $\alpha = 1$ je pak $p_t = p_{t-1}$.

Pokud do modelu přidáme efekt hystereze, platí, že U_t^* závisí na zpožděné hodnotě míry nezaměstnanosti U_{t-1} a dalších strukturálních mikroekonomických determinantách Z_t

$$(3) \quad U_t^* = \eta U_{t-1} + Z_t$$

Substitucí dostaneme vztah ve tvaru:

$$(4) \quad p_t = \alpha p_{t-1} + \beta(U_t - \eta U_{t-1} - Z_t)$$

pro $\eta = 1$ platí plná hystereze, U_t^* není jedinečná. Jak upozorňuje Gordon (1989, str. 221), po transformaci výrazu (4) je jasné, že „plná hystereze implikuje vztah inflace a změna nezaměstnanosti a ne úroveň nezaměstnanosti“ – viz rovnice (5). Inflace je zcela nezávislá na výstupu očištěného od trendu.

$$(5) \quad p_t = \alpha p_{t-1} + \beta(1 - \eta)U_t + \beta\eta(U_t - U_{t-1}) - \beta Z_t$$

Pohled na to, jak hystereze ovlivňuje vztah inflace a nezaměstnanosti můžeme vyjádřit i takto (Carlin a Soskice, 1990, str. 448): Jediná dlouhodobá rovnovážná míra nezaměstnanosti znamená, že Phillipsova křivka má tvar vertikály. Při adaptivních očekáváním je inflace rovna inflaci v posledním období a upravena o přesah rovnovážné míry nezaměstnanosti nad aktuální mírou.

²¹ Jedná se o jeden z nejvíce používaných modelů. Na jeho základě byl proveden odhad hystereze i pro česká makroekonomická data (Němec, 2004; Němec a Moravanský, 2005).

$$p_0 = p_{-1} + f(u_N - u)$$

při $f(0)=0$ platí, že $p_0 = p_{-1}$ a tudíž veškeré míry nezaměstnanosti jsou konzistentní s rovnovážnými $u = u_N$.

Provést **dělení hystereze** můžeme z několika hledisek. Základní dělení je dle existence jedinečné rovnovážné míry (Carlin a Soskice, 1990, str. 445):

- čistá hystereze: Jde o „extrémní“ případ, kdy neexistuje jediná dlouhodobá míra nezaměstnanosti ani trend, ke kterému by aktuální míra konvergovala. Vládní poptávková hospodářská politika je zde velmi účinná (jak do míry tak směru vývoje nezaměstnanosti).
- slabá hystereze: Není tak vyhraněný přístup. Autoři souhlasí, že existuje jediná (dlouhodobá) rovnovážná míra nezaměstnanosti, od které se může střednědobá míra vzdalovat. Inflace je ve střednědobém období konstantní.

Jiné dělení hystereze se soustředí na dělení dle „úrovně“ – na mikroekonomickou a makroekonomickou. Pokud je identifikována hystereze na úrovni jednotlivých subjektů, hovoříme o slabé formě hystereze. Silná forma představuje závěry ohledně výskytu hystereze na makroekonomické úrovni. Někteří autoři vidí významné rozdíly mezi studiemi, kde jsou hysterezní efekty aproximovány lineárními rovnicemi a rovnicemi s mnohanásobnými rovnováhami. Existují i názory, že dokonce tyto dvě skupiny spolu vůbec nesouvisejí.

3.2. Příčiny hystereze nezaměstnanosti

“... real and nominal rigidity seems to reinforce each other. The real rigidity is actually going to make the nominal rigidity much more important than it would be otherwise.”

Gregory N. Mankiw²²

Z předcházející kapitoly vyplynulo, že k hysterezi dochází, pokud rovnováha trhu práce závisí na minulém vývoji, kdy rovnovážná míra nezaměstnanosti má tendenci růst. Následující část se zabývá mechanismy, které způsobují jev hystereze nezaměstnanosti. Půjde o analýzu mechanismů reálných strnulostí na trhu práce. Mechanismů existuje celá řada a spíše jde o to, jaké jednotliví autoři upřednostňují. Pro vysvětlení hystereze se používají

²² Snowden a Vane (2005, str. 440)

v literatuře nejčastěji tři (např. Carlin a Soskice, 1990 a 2006; Blanchard, 2006a; Mikhail, 2002; Bean, 1994), respektive čtyři příčiny (Griffiths a Wall, 2004; Fortin, 1991)²³:

- hypotéza insider-outsider,
- role dlouhodobě nezaměstnaných,
- efekt recese na kapitálovou zásobu a investice,
- silná regulace trhů práce.

První dvě vysvětlení jsou charakterizována posunem křivky WS. Třetí vysvětlení hystereze se projevuje posunem křivky PS. Regulace na trhu práce ovlivňuje obě křivky: např. změny daní posouvají křivkou PS, zatímco změny v minimální mzdě či v podporách nezaměstnanosti se projevují posunem křivky WS.²⁴ U posledního vysvětlení hystereze je třeba ještě upozornit, že ne všichni autoři se shodují, že silnou regulaci na trhu práce lze brát jako příčinu hystereze. Námitky směřují k tomu, že jde o příklad směřování pojmů hystereze a persistence. Spíše než přímo samotné vysvětlení představuje zesílení ostatních hysterezních mechanismů. Příčiny jsou seřazeny v takovém pořadí, v jakém si autor práce myslí, že jsou významné pro vysvětlení hysterezního mechanismu. Nutno podotknout, že jde o příčiny, které se v mnohém vzájemně prolínají, doplňují a nemůžeme každou z nich chápat jako samostatné (alternativní) vysvětlení hystereze.

Největší pozornost bude v textu věnována hypotéze insider-outsider. Ta představuje v naprosté většině literatury klíčové vysvětlení a přesahuje hranice hystereze. Používá se samostatně k vysvětlení nedobrovolné nezaměstnanosti, vysvětlení institutů trhů práce (jako jsou odbory) atd. Jelikož drtivá většina regulací trhu práce nepovažují za hysterezní mechanismus, bude mu věnována jen okrajová pozornost v rámci efektu dlouhodobé nezaměstnanosti (zejména půjde o podpory v nezaměstnanosti).

²³ Některá dělení jsou podrobnější (např. Røed, 1997).

²⁴ Vysvětlení křivek WS a PS a rovnovážné míry nezaměstnanosti je obsaženo v předcházejících kapitolách.

3.2.1. Hypotéza insider-outsider²⁵

„...insider-outsider or union models (...) are really theories of why the unemployed are not hired, not theories of why layoffs take place.”

Olivier J. Blanchard a Lawrence H. Summers²⁶

Nejdříve rozebereme mechanismus této hypotézy a poté dopady na makro-úrovni a na hysterezi. Teorie vysvětluje pomocí mikroekonomického aparátu strnulosti reálných mezd, existenci nedobrovolné nezaměstnanosti. Má vážné dopady na náklady firem a následně jejich rozhodování. Autory jsou Blanchard a Summers (1986a, 1986b) a především Lindbeck a Snower (1986, 1988a, 1988b). Zaměříme se zejména na pojetí Lindbecka a Snowera. Záběr jejich teorie dává široký prostor pro aplikace na reálné ekonomické procesy. Dokládá to úvodní věta v práci Lindbeck a Snower (2001, str. 165): „Teorie insider-outsider zkoumá ekonomické chování subjektů na trzích, na nichž někteří účastníci mají mnohem privilegovanější pozici než jiní.“ Ač jde o poměrně moderní hypotézu, některé myšlenky (např. rozlišení na insidery a outsiders) se v literatuře dají objevit již dříve. Ekonom MacKay už v roce 1971 napsal: „Růst výdělků zaměstnanců bude více záviset na továrně, ve které je zaměstnaný, než na poptávce a nabídce po znalostech daného typu pracovníka“ (převzato z: Blanchflower, Oswald a Garrett, 1989, str. 5).

Mnohé okolnosti související s trhem práce zůstávaly dlouho přehlíženy. Jak píše Akerlof (1991, str. 472), ekonomové se třeba vůbec nezabývali otázkou „proč firmy, které maximalizují své zisky, byly ochotny platit mzdy přesahující úroveň, jež čistí trh, obzvláště v podmínkách existence tak velkého počtu nezaměstnaných, kteří byli ochotni vzít práci za nižší mzdy.“ Vysvětlení poskytuje zejména teorie efektivnostních mezd a teorie insider-outsider. Teorie efektivnostních mezd (autory jsou Akerlof a Yellen, Summers) předpokládá, že se od výše mzdy odvíjí také produktivita práce zaměstnance. Efektivnostní mzda je vyšší než rovnovážná, a ta zaměstnance motivuje k vyšší intenzitě práce. Pracovní úsilí zaměstnance je ovlivňováno též mírou nezaměstnanosti (výkon úměrně roste s růstem nezaměstnanosti). Model pracuje s předpokladem asymetrického rozdělení informací (např. firmy dopředu nemohou znát schopnosti pracovníka). Výsledkem je rigidita mezd a nevyčišťování trhů. Tento model je nejbližše probírané teorií insider-outsider (blíže: Akerlof, 1990; Ball, 1990; Lindbeck a Snower, 2001). „Obě teorie vysvětlují, proč nezaměstnaní a

²⁵ V české literatuře se můžeme setkat s označením „model členů-nečlenů“. Autor této práce ale od těchto termínů upustí a raději bude záměrně používat „počeštěné“ označení „insiderů“ a „outsiderů“ z důvodu, že slovo „člen“ by mohlo evokovat členství v odborech, což není nutnou podmínkou platnosti tohoto modelu.

²⁶ Blanchard a Summers (1986b, str. 48-49)

propuštění pracovníci „nepřebijí“ nižší mzdou stávající zaměstnance a proč firmy nejsou schopny získat veškerou rentu z aktivit svých zaměstnanců“ (Blanchflower, 1990, str. 1371).

Avšak na rozdíl od teorie efektivnostních mezd, kde je síla ovlivnit mzdy a zaměstnanost na straně firmy, dle teorie insider-outsider mají tuto sílu zaměstnanci. Hypotéza insider-outsider též nepředpokládá přímé efekty mezd na produktivitu práce. Nejde však o teorie protichůdné, ale spíše o doplňující se. Velikost nedobrovolné nezaměstnanosti závisí na tom, co jsou firmy ochotny nabídnout a pracovníci schopni dostat. Je zajímavé, že na rozdíl od efektivnostních mezd, vztahy insider-outsider zatím nedostaly dostatečný prostor v české literatuře.

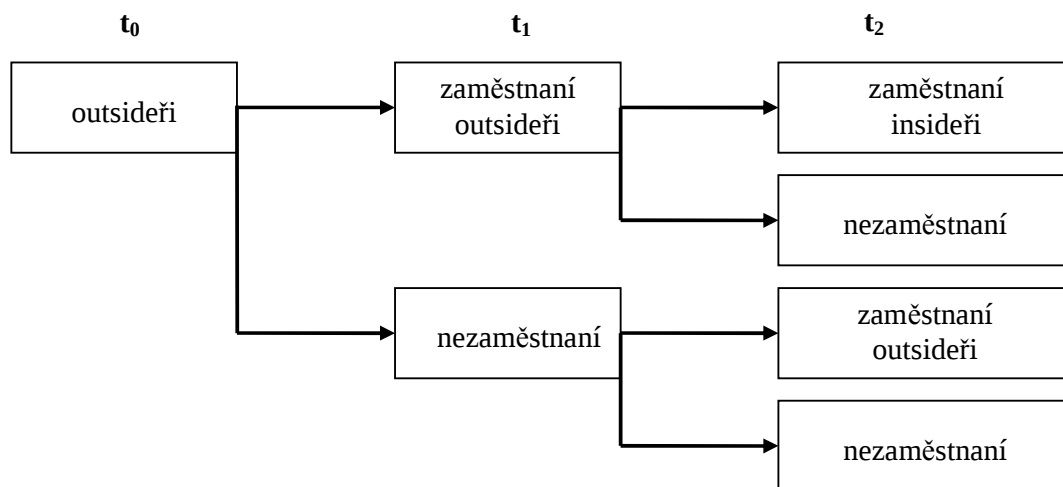
Náklady na fluktuaci pracovní síly

Na trhu práce je možné rozlišit tři homogenní skupiny, které jsou charakterizovány rozdílnou tržní silou (Lindbeck a Snower, 1986, str. 236):

- Insideři (*insiders*) – působí ve firmě a jejich pozice je chráněna. Důvodem je existence tzv. nákladů na fluktuaci pracovní síly (*labor turnover costs*).
- Vstupující (*entrants*) – skupina pracovníků, kteří nedávno vstoupili do firmy s očekáváním, že v budoucnu získají výhody insiderů.
- Outsideri (*outsiders*) – stojí mimo firmu, jsou nezaměstnaní.

Jejich vzájemné postavení se v průběhu celého pracovního života (v delším období) může měnit (viz obrázek č. 3).

Obrázek č. 3: Insideri a outsideri v průběhu pracovního života

Pramen: Orsag a kol. (1999, str. 5), vlastní úprava.

Mezi insidery a outsiders existuje „nerovnost sil“. Firmy by rády získaly výměnou za své drahé zaměstnance (insidery) zaměstnance ochotné pracovat za nižší mzdu (outsidery), ale tržní síla insiderů jim to nedovoluje. Dochází k vyšší mzdě než rovnovážné a následně existenci nedobrovolné nezaměstnanosti. I v podmínkách rovnováhy ovlivňuje vztah insiderů a outsiderů úroveň dlouhodobé nezaměstnanosti – jde právě o hysterezi na trhu práce. Mnohé teorie již dříve charakterizovaly sílu zaměstnanců seskupených v odborech. V této teorii ale síla insiderů není dána existencí odborů. Jejich síla prvotně pramení ze samotné ekonomické podstaty a nikoli z podstaty institucionálního uspořádání.

Hlavním důvodem strnulosti ve fluktuaci pracovníků je existence nemalých nákladů spojených s výměnou insiderů za outsiders – nákladů na fluktuaci pracovní síly. Stávající insideri disponují potřebnými znalostmi, kvalifikací, získali dostatečný přehled o chodu firmy, mnozí se s firmou „sžili“. To vše firma potřebuje. Pokud by firma propustila stávající zaměstnance a nabrala nové, musela by investovat další náklady, aby získala opět pracovníky disponující potřebnými znalostmi.

Lindbeck a Snower (1986, str. 235-236) rozeznávají tři skupiny nákladů souvisejících se vztahem insiderů a outsiderů:

- náklady na najímání a propuštění,
- náklady vyplývající z neochoty insiderů přistoupit na spolupráci se vstupujícími zaměstnanci, případně vyplývající ze snah insiderů poškodit vztahy mezi insidery a vstupujícími, projevuje se tzv. „*harassment*“,
- náklady z tzv. nepříznivého efektu fluktuace pracovníků.

První skupina nákladů je nejvíce viditelná. Patří sem náklady na povinné procedury při najímání (např. na vyhledání potenciálních zaměstnanců, náklady na pohovor, počáteční administrativní úkony) a při propouštění (povinnost zaplatit odstupné, náklady případných soudních sporů). Právě na základě těchto nákladů dochází k rozlišení na insidery, vstupující a outsiders. Za další příklad nákladu lze považovat i relativně menší efektivnost práce v úvodu (chvíli trvá, než si zaměstnanec zvykne na nové prostředí, postupy, styl řízení) nebo náklady spojené s technologickými postupy (náklady na instruktáž). Významným činitelem těchto nákladů může být státní regulace, způsobující náklady, které jsou spojeny s insidery a jejich snahou vyhledávání renty uvnitř firmy. Jde o právní a administrativní strnulosti, jež „zneflexibilňují“ propuštění a najímání zaměstnanců (délka výpovědní lhůty).

Carlin a Soskice (1990, str. 449) upozorňují: „Síla (insiderů) je o to větší, jestliže získání nových pracovníků disponujících těmito (výše uvedenými) vlastnostmi – jak tomu

obvykle bývá – závisí na spolupráci se stávajícími zaměstnanci.“ To představuje druhou skupinu nákladů na fluktuaci. Insideré se mohou volně rozhodnout, jak přátelští nebo nepřátelští mohou být ke svým spolupracovníkům. Dopad „nepříjemného chování insiderů na práci nově vstupujících je různý. Pro firmu je ale velmi obtížné získat přesné informace o tom, jak zaměstnanec bude na takové chování reagovat. Firmy obvykle nemohou získat kompletní, ověřitelné a objektivní informace a nebo jejich získání představuje opět nemalé náklady. „Stávající zaměstnanci mohou v nových vidět potenciální konkurenci, a tudíž „harassment“ a nespolupráce je v ekonomickém zájmu insiderů“ (Ball, 1990, str. 460). Obávají se zejména, že se noví zaměstnanci budou „podbízet“ nižšími mzdami, což může mít negativní dopad na zaměstnanost insiderů. „Harassment“ insiderů dává ex ante signál nezaměstnaným a propuštěným pracovníkům, že jejich případná ochota pracovat za nízkou mzdu bude potrestána. Náklady vzrůstají, pokud se insideré vyhýbají spolupráci s novými zaměstnanci. Tím ovlivňují produktivitu práce vstupujících. To tlačí na růst rezervační mzdy outsiderů a dělá je méně atraktivní pro firmy, které by je případně chtěly zaměstnat. Vyhnout se tomuto obtěžování znamená možnost nabídnout firmám za práci insiderů nižší mzdu. Avšak oni takovou možnost nemají. „Takto může být tedy nahlíženo na nezaměstnanost jako na nedobrovolnou, obdobně jako v případě, kdy se člověk nedobrovolně vzdá své peněženky, když se ho lupič ptá, aby si „vybral“ mezi penězi nebo životem“ (Lindbeck a Snower, 1986, str. 238).

Náklady vyplývající z nepříznivého efektu fluktuace pracovní síly představují především negativní dopad na pracovní morálku a pracovní výkon při časté fluktuaci pracovníků. Zaměstnanci pracují v silně nejistém prostředí. Snowdon a Vane (2005, str. 395) upozorňují na příklad, že ve firmách, v nichž dochází k velké fluktuaci pracovníků, nedisponují zaměstnanci určitou požadovanou ochranou svého místa a ani není naděje na brzké zlepšení. Zaměstnanci nemají pohnutky, aby si vybudovali úctu k firmě a „sžili“ se s ní. Nízká motivace poškozuje produktivitu, a to představuje další náklady vysoké pracovní fluktuace. Čím vyšší jsou náklady na fluktuaci pracovníků, tím vzdálenější je trh od ideálu (v pojetí neoklasické ekonomie). Trh se pro outsidersy stává méně „dobyvatelný.“ Vysoké náklady na fluktuaci dávají insiderům de facto monopolní postavení ve vztahu k outsiderům.

Vzhledem k nákladům na fluktuaci pracovní síly se, ani při akceptování nižší mzdy než mají stávající insideré, outsideré nestanou zaměstnanými. Řešením pro outsidersy by bylo akceptovat a vyjednat si tak nízkou mzdu, která by vykompenzovala všechny přímé a nepřímé náklady spojené s jejich zaměstnáním. Takové jednání má ale řadu omezení. Existují institucionální bariéry v podobě minimální mzdy či různých sociálních norem. Dalším

omezením je, že pokud by outsider přijal možnost pracovat za velmi nízkou (rezervační) mzdou, očekával by, že v budoucnu obdrží stejnou úroveň mzdy jako stávající insideri. Tím vzniká pro něj nebezpečí, že bude propuštěn před tím, než získá výhody insidera. Další důvody, proč k takovému postupu nedochází, podává vysvětlení cílů insiderů. Insideri mají obvykle tyto cíle (Carlin a Soskice, 1990, str. 449):

- udržet si zaměstnání (prvořadý cíl),
- zvýšit svou vlastní reálnou mzdou, nebo přinejmenším nedopustit její pokles,
- vytvářet zaměstnanost pro současné nezaměstnané nemá význam.

Je v zájmu insiderů nepřipustit velkou fluktuaci pracovníků. Noví a málo placení zaměstnanci představují dvojí nebezpečí. Buď by ze strany zaměstnavatele mohl přijít požadavek na snížení mezd na úroveň, jakou mají noví zaměstnanci nebo (což je ještě nebezpečnější varianta) zaměstnavatel by nahradil část stávajících insiderů novými, levnějšími pracovníky. To by ohrožovalo primární cíl. „Insideri mohou užívat své tržní síly k ovlivnění nejen svých mezd, ale také mezd vstupujících“ (Lindbeck a Snower, 2001, str. 169). Jejich tržní síla jim umožňuje tlačit na co nejvyšší mzdy vstupujících, přinejmenším tak, aby byla vyšší než rezervační mzda outsidera, jež by hodlal vstoupit do firmy. Ačkoliv by outsideri rádi byli zaměstnani za nízkou počáteční mzdou, zůstávají nedobrovolně nezaměstnanými. „Pro firmu je nákladnější nahradit je a méně jednodušší najít další zaměstnance, čím větší vyjednávací sílu mají (*myšleno insideri – pozn. autora*)“ (Blanchard, 2006b, str. 125).

Model insider-outsider

Model insider-outsider stojí na čtyřech základních předpokladech (Lindbeck a Snower, 2001, str. 166):

- firmy čelí nákladům na fluktuaci pracovníků, pokud je nemohou zcela přesunout na své zaměstnance,
- insideri disponují tržní silou,
- jestliže vstupující setrvávají u firmy dostatečně dlouhou dobu, mohou způsobit stejně velké náklady na fluktuaci jako insideri a mají příležitost znovu vyjednat své mzdy (mzdy se nepřizpůsobují nikdy ihned, ale v určitých, více či méně pravidelných intervalech – např. vysvětlení podle „*menu costs*“),
- rozhodování o zaměstnancích je provádělo výlučně firmami.

Na jednoduchém modelu (Benassi, Chirco a Colombo, 1994), ukažme, jak prostřednictvím vztahu insider-outsider vzniká nedobrovolná nezaměstnanost. Jde o základní model, jeden ze tří, které v rámci této teorie Lindbeck a Snower vymysleli. Druhý model se věnuje odmítání kooperace a „harassmentu“ insiderů vůči novým pracovníkům. Třetí model rozebírá úsilí insiderů reagovat na vysoké náklady na fluktuaci práce.

Model se vyznačuje rozsáhlým použitím matematického aparátu a s jeho pomocí dokumentuje různé aspekty teorie. Pojetí a rozsah práce nedává prostor pro odvození modelu (nebudeme např. zkoumat, jak je mzda insiderů determinovaná). Cílem je ukázat existenci nedobrovolné nezaměstnanosti. Model stojí na celé řadě dalších předpokladů, například že vyjednávání o mzdách provádí firmy s každým zaměstnancem zvlášť. Pro náš účel je ale ponecháme stranou, což platí i o ostatních modelech.

Následující vztahy vychází z práce Lindbeck a Snower (1988b) a Carlin a Soskice (1990). V celém modelu budeme předpokládat, že se pohybuje ve světě nedokonalé konkurence. Předpokládejme, že mezní produkt firmy je definován jako:

$$b * f_1 = \frac{W}{P},$$

kde W jsou nominální mzdy, P je cena (produkce), f_1 odpovídá produkční funkci firmy $Q = f(L)$ $f_1 > 0$, $b = (1 - (1/\varepsilon))$, kde ε je cenová elasticita poptávky po statcích firmy.

Nyní přidáme rozdělení pracovníků na insidery (L_I) a vstupující (L_E). Mezní produktivita firmy je dána vztahem:

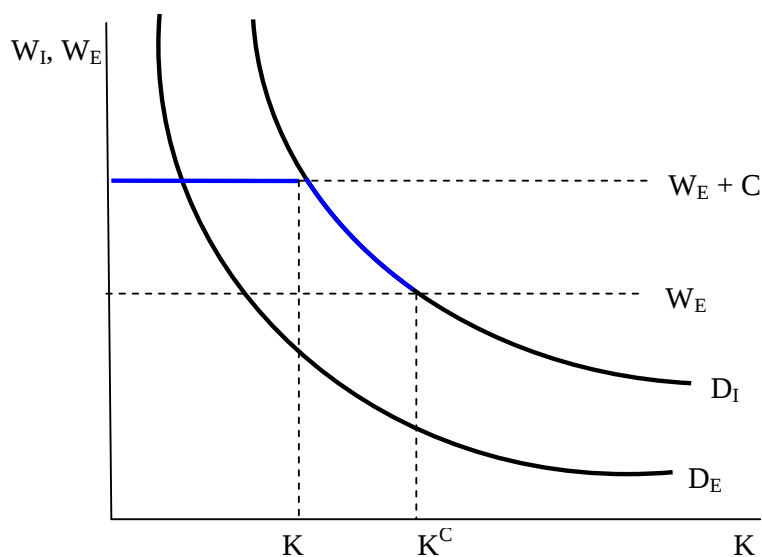
$$b * f_1(L_I; L_E) = \frac{W_i}{P}, \quad \text{kde } i = I, E$$

W_I představuje mzdy insiderů a W_E mzdy vstupujících. f_I a f_E jsou mezní produkty insiderů, respektive vstupujících, upravené o jejich náklady na fluktuaci.

Na grafu č. 9 „K“ představuje stávající pracovní sílu dané firmy. Předpokládejme, že mzda insiderů, kteří mají sílu ovlivnit výši svých mezd, je stanovena tak, že nevytváří stimuly k jejich nahrazení novými zaměstnanci. Každý z insiderů jedná o své mzdě s firmou individuálně tak, že se považuje za mezního pracujícího. Insideri mají zájem dosáhnout na maximální výši mzdy. Omezení jsou tím, že (i) jednak výše mezd insiderů nesmí způsobit, aby se firmy dostala do ztráty a (ii) insideri musí být pro firmu ziskoví přinejmenším jako mezní vstupující. Mzda vstupujícího je rovna reservační mzdě outsidera (W_R). Platí tedy, že

$$\frac{W_E}{P} = W_R.$$

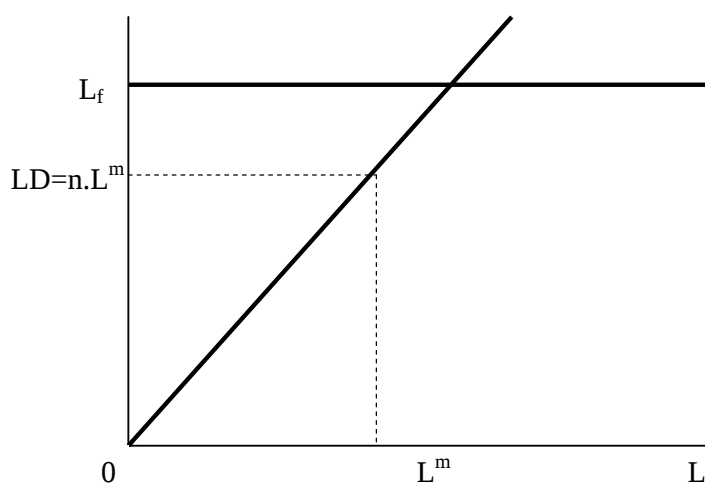
Graf č. 9: Rovnováha firmy v modelu insider-outsider: mzda a zaměstnanost

Poznámka: D_E – poptávka po vstupujících, D_I – poptávka po insiderech
 Pramen: Lindbeck a Snower (1988, str. 40), vlastní úpravy.

Rovnovážná mzda insiderů odpovídá modré křivce na grafu č. 9. K_C představuje kritické množství insiderů. Pod touto hranicí je mzda insiderů rovna mzdě outsiderů plus náklady na fluktuaci vzniklé při případném jejich zaměstnání ($W_E + C = W_I$) a též mohou být najati noví zaměstnanci. Pokud je množství insiderů mezi K_C a K^C , pak je mzda insiderů rovna jejich meznímu produktu. K^C představuje horní mez, nad kterou nemůže expandovat množství zaměstnanců ve firmě. Mzda vstupujících (W_E) by totiž byla vyšší než mezní produkt zohledňující i náklady na fluktuaci práce všech zaměstnanců.

Graf č. 10: Rovnováha v modelu insider-outsider: nedobrovolná nezaměstnanost

Pramen: Benassi, Chirco a Colombo (1994, str. 106), vlastní úprava

Graf č. 10 ukazuje nedobrovolnou nezaměstnanost. Na trhu působí n identických firem. Agregátní poptávka po práci (LD) bude v rovnováze při množství nL^m a výši reálné mzdy $w_i^* = w_i(L^m)$. Pokud ale při takové výši mzdy nabídka práce (L^f) převyšuje nL^m (což odpovídá LD), vzniká v tomto rozsahu nedobrovolná nezaměstnanost. Tito nezaměstnaní by rádi pracovali za mzdu w_i^* , která převládá na trhu, ale nemohou. Neexistuje ani tendence, aby se v případě takovéto rovnováhy mzda přizpůsobila výši, za niž by se potenciální vstupující mohli stát insideri a trh by byl vyčištěn.

Může být mezi insideri a outsideri „rovná“ pozice? Outsideri a insideri by stáli před stejnou volbou jen, pokud by outsideri byli ochotni pracovat za mzdu menší než je mzda insiderů, která by odkryla nejen rozdíl produktivity mezi insideri a outsideri, ale rovněž by pokryla náklady vzniklé s jejich obměnou. Lindbeck a Snower ale tvrdí, že „i v případě, že by mzdový diferenciál pokryl rozdíl produktivity mezi insideri a outsideri, a také náklady na jejich výměnu, firmy by nemusely být ochotné nahradit stávající insideri za outsideri (převzato z: Benassi, Chirco a Colombo, 1994, str. 107). Příčinou jsou náklady spojené s vyhledáváním renty. „... outsideri tak čelí diskriminaci na trhu práce“ (tamtéž, str. 107).

Odbory a hypotéza insider-outsider

Široké pojetí insiderů a outsiderů a analýza jejich chování dává velký prostor pro jejich aplikaci. Může poskytovat vysvětlení chování mnohých institutů trhu práce – odborů, sociálních norem a dalších. Zmíníme se o odborech, analyzujeme jejich chování a čím je dána jejich pozice.

Za insideri považujeme odborově organizované zaměstnance, jako outsideri pracovníky, jež v odborech nejsou a nezaměstnané. Obě skupiny mají rozdílné cíle. Insideri se snaží dosáhnout co nejvyšší úrovně mezd. Naopak na outsideri taková snaha dopadá negativně. Mzdová vyjednávání probíhají na úrovni firmy nebo dokonce na úrovni celého státu úlohou vlády (příkladem je jednání o kolektivní smlouvě v tripartitě). Jak bylo již napsáno, odbory nejsou nutnou podmínkou síly insiderů. Odbory mohou tyto náklady zvyšovat, což je důvod, proč firmy často nepropouštějí zaměstnance sdružené v odborech. Odbory čerpají „rentu“ z možnosti pořádat stávky, politická síla odborů umožňuje prosazovat větší ochranu zaměstnanců v legislativě. Lindbeck a Snower (2001) upozorňují, že mylné je chápání odborů jako monopolu. Ten by mohl existovat, jen pokud by náklady na fluktuaci pracovníků byly prohibitivně vysoké. To ale neplatí. Rozhodování odborů o výši mzdy záleží i na rozhodování firmy o zaměstnanosti a závisí na relativní vyjednávací síle odborů. I mezi členy odborů

můžeme najít dvě skupiny, které se liší v síle této snahy. Starší insideri mají větší pravděpodobnost, že ve firmě zůstanou. Budou jednak více spolupracovat v odborech a budou také více tlačit na růst svých mezd než jejich mladší kolegové.

Odborům se daří, pokud (Lindbeck a Snower, 2001, str. 178):

- náklady na fluktuaci práce jsou vysoké, čímž vzniká přínos z koordinování aktivit na vyhledávání renty,
- firmy mají významnou tržní sílu na trhu svého produktu, díky které na něm existuje velký prostor pro využívání renty,
- v politické oblasti se podléhá lobbyingu ve prospěch větší ochrany práce,
- pracovní právo obsahuje právo na stávku a další odborové aktivity.

„Na odbory je možné se dívat jako na příčinu i jako na následek nákladů na fluktuaci práce“ (Lindbeck a Snower, 2001, str. 179). A jelikož tyto náklady jsou v pozadí vzniku nedobrovolné nezaměstnanosti, aktivita odborů tuto zaměstnanost může vytvářet či zvětšovat. Některé způsoby, jak odbory mohou zvyšovat mzdy svých insiderů udávají Lindbeck a Snower (1986, str. 238-239). Jednou z cest je zvyšování nákladů na propuštění a najímání pracovníků (zvyšování tlaku na růst odstupného). Mohou se snažit zesilovat nekooperaci s novými zaměstnanci a snažit se jim „znepříjemňovat“ jejich působení ve firmě. Nebo třeba zvětšením jejich vyjednávací pozice odebírat více ze zisku firem na své mzdy. Odbory svými aktivitami zvyšují náklady na fluktuaci pracovníků. Blanchflower, Oswald a Garrett (1989, str. 6) upozorňují, že „vzdělaní a odborově neorganizovaní zaměstnanci mohou být v pozici podobné odborově organizovaným zaměstnancům. Insider síla by měla být nejslabší mezi nízko kvalifikovanými, kteří nejsou zastoupeni odbory.“

V obecné rovině můžeme rozlišit dvě varianty chování odborů:

- odbory maximalizují výši mezd svých členů (*hard-line strategy*),
- odbory maximalizují počet zaměstnaných, mzdové požadavky jsou druhotné (*job first strategy*).

Dle Burda a Wyplosz (2001) v realitě nepoužívají odbory tyto strategie odděleně, ale spíše jejich chování představuje kombinaci obou postupů. Důraz na mzdy je kladen především v období poklesu ekonomické aktivity (zaměstnanci nejsou ochotni přistoupit na pokles nominálních/reálných mezd) a naopak v ekonomickém boomu je odbory upřednostněna zaměstnanost. Povšimněme si, že to odpovídá přístupu insider-outsider. Pracovníci zejména

starší, zkušenější představují insidery a naproti tomu nezaměstnaní či noví pracovníci, kteří disponují malou pracovněprávní ochranou, představují outsidersy.

Jakým způsobem tedy odstranit či alespoň zmírnit sílu insiderů (nejen v podání odborů)? Autoři rozvíjející teorii insider-outsider nabízejí řešení (Blanchflower, 1990, str. 1371-1372):

- Zaprvé, redukovat sílu insiderů, která může být dosažena (i) demontáží legislativy upravující pracovní ochranu, (ii) zavedením legislativy upravující sílu odborů jako třeba restrikce u stávek.
- Zadruhé, autoři volají po tom, aby outsideři byli osvobozeni od vlivu insiderů pomocí zavedení schémat sdílení zisku, odborných tréninkových programů nebo třeba uplatňováním politik bořících bariéry pro vznik nových firem.

Mankiw (2003, str. 165) v této souvislosti uvažuje: „I přes vysoce odborově organizovanou pracovní sílu Švédsko nemá zkušenosti s nadměrně vysokou nezaměstnaností ve své historii. Jedno možné vysvětlení je to, že centralizované vyjednávání mezd a role vlády v tomto vyjednávání dává větší vliv outsidersům, který tlačí mzdy blíže k jejich rovnovážné úrovni.“

Box č. 2: Nákladný český zákoník práce

Velká moc v rukou odborů zvyšuje náklady na fluktuaci pracovní síly, a tím způsobuje „zkostnatělost“ trhu práce. I proto je otázka postavení odborů jednou z klíčových pro zdravou a pružnou ekonomiku. Stávající zákoník práce se v mnohém dotýká působení odborů, ale spíše než o vyvážený přístup se jedná o velké ústupky odborářské lobby.

Zákoník práce komplikuje pracovněprávní vztahy a zvyšuje náklady na fluktuaci pracovníků, a tím nejenže nepřispívá ke snížení nezaměstnanosti, ale jde proti jejímu snížení. Jedním z hlavních negativ zákoníku je zesílené postavení odborů. Některé paragrafy přinášejí odborům významný nástroj nátlaku na zaměstnavatele. Odbory se mohou vyjadřovat k bezprecedentní řadě činností firmy. Zaměstnavatel musí projednat s odbory například: výpověď (zejména výpověď člena orgánu odborů se stává téměř nemožnou), převedení na jinou práci, opatření týkající se hromadné úpravy pracovní doby, práce přesčas, hromadné čerpání dovolené či výši úhrady v ustanovení o odpovědnosti zaměstnance za škodu. Navíc se odbory mohou vyjadřovat i k veškerému hospodářskému vývoji podniku. Příkladem dalšího neliberálního ustanovení je přesně stanovená výpovědní lhůta kolektivní smlouvy (6 měsíců).

Jinou délku zákoník nedovoluje. Nerovnoměrné rozvržení pracovní doby může být prodlouženo opět pouze na základě dohody s odbory. To vše významně zvyšuje náklady na fluktuaci pracovníků. Zákoník nepřímo nutí zaměstnavatele ke vzniku odborů. To, že jde zejména velkým odborovým sdružením „na ruku“, dokládá i úsilí, se kterým chtěly na jaře zákoník prosadit.

Zákon ubírá práva zaměstnancům nesdružených v odborech na úkor odborově organizovaných. Za zaměstnance, který není odborově organizován, jedná v pracovněprávních vztazích odborová organizace. Kolektivní smlouva je uzavírána i za zaměstnance, kteří nejsou odborově organizováni. Jde o ukázkový příklad toho, jak roste síla „insiderů“ (zejména odborově organizovaných) a zhoršuje se postavení „outsiderů“.

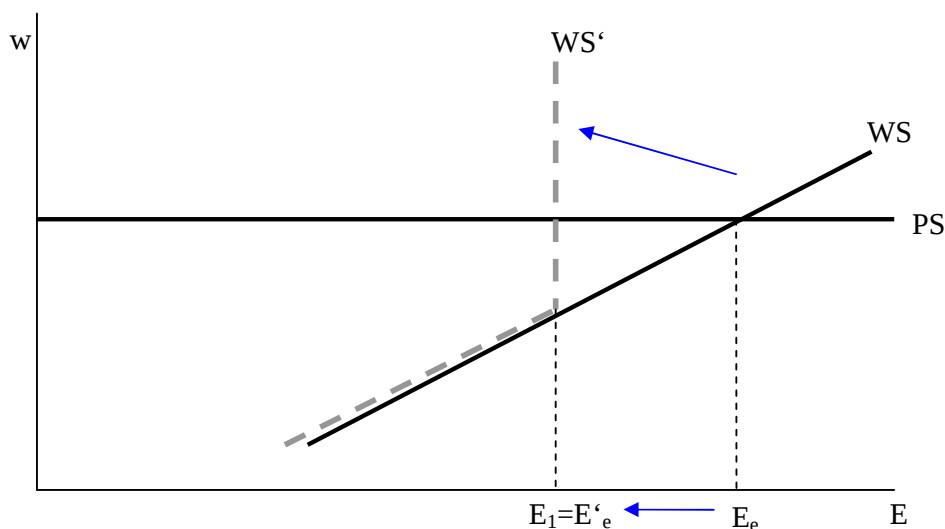
Zachováním řady předcházejících strnulostí a rozšířením o nové se v konečném důsledku stávající zákoník staví především proti těm, kteří práci nemají – nezaměstnaným (outsiderům). Mnohá ustanovení namísto efektu v podobě snížení nákladů na fluktuaci pracovní síly činí pravý opak. Proklamovaná liberalizace pracovního práva zůstává pouhou fikcí a stávající zákoník je počinem, který zvyšuje náklady na trhu práce. (blíže: Slaný, 2007)

Dílčí závěry pro hysterezi

Z makroekonomického pohledu lze efekt insider-outsider popsat následovně (Carlin a Soskice, 2006): Rovnovážná míra zaměstnanosti (E_e) je dosažena, když mzda určená při mzdovém vyjednávání se rovná mzdě určené při cenové tvorbě, tedy křivky WS a PS se protínají. Poklesem ekonomické aktivity dojde k poklesu zaměstnanosti na E_1 . Jelikož ale insideri využívají své tržní síly k prosazení růstu reálných mezd a ne k růstu zaměstnanosti, po odeznění recese nedojde k navrácení ekonomiky zpět do úrovně E_e . Křivka WS se „zlomí“ na úrovni E_1 (nové rovnováze) a stane se od E_1 vertikální (WS'). „Jakýkoli nárůst agregátní poptávky bude jednoduše následován růstem reálné mzdy, dokud se mzda určená při mzdovém vyjednávání se nerovná mzdě určené při cenové tvorbě ($w^{WS} = w^{PS}$), poté vyšší agregátní poptávka bude zapříčiňovat vyšší inflaci: rovnovážná zaměstnanost poklesne na úroveň $E_1 = E'_e$ “ (Carlin a Soskice, 2006, str. 118). Po nárůstu nezaměstnanosti vzroste (skrže sílu insiderů při mzdovém určení) též rovnovážná míra nezaměstnanosti. Na této své nové výši přetrvává.²⁷ „Ačkoliv růst rovnovážné nezaměstnanosti je spojen s poklesem agregátní poptávky, jen změny na nabídkové straně, které mění uspořádání mzdového určení, mohou snížit rovnovážnou nezaměstnanost“ (tamtéž, str. 118).

²⁷ V tomto případě jde o čistou hysterezi.

Graf č. 11: Hystereze: insider-outsider model

Pramen: Carlin a Soskice (2006, str. 118), vlastní úprava

Důležitá implikace této teorie s ohledem na fluktuaci produkce se týká pracovních hodin a substituce výrobních faktorů kapitálu a práce. První případ představuje pro zaměstnavatele mnohem větší náklady. V závislosti na fluktuaci produktu zaměstnavatelé raději mění poměr mezi výrobními faktory práce a kapitál, než aby náklady snížili propuštěním části zaměstnanců. Charakter nákladů na fluktuaci pracovníků způsobuje nejen změny zaměstnanosti v krátkém období, ale poskytuje také (především) vysvětlení pro existenci hystereze na trhu práce. Vzhledem k charakteru nákladů dochází k setrvačnosti šoků na trhu práce a vlivu na míru zaměstnanosti. Kvůli vysokým nákladům na propuštění a najímání, mohou nahodilé šoky způsobovat neustálý negativní dopad na zaměstnanost. „Současná úroveň zaměstnanosti závisí pozitivně na jejich minulých úrovních“ (Lindbeck a Snower, 2001, str. 172). Dochází k vlivu minulých událostí na přirozenou míru nezaměstnanosti. Teorie insider-outsider poskytuje vysvětlení, proč výkyvy v agregátní poptávce mají relativně dlouhé působení na dlouhodobou nezaměstnanost. Jak upozorňuje Holub (1998, str. 23) je tím odůvodňována opodstatněnost a „...užitečnost diskreční makroekonomické politiky – jelikož časová zpoždění stabilizační politiky jsou pak relativně malá vzhledem k délce působení nominálních šoků.“ Tato teorie společně s dalšími modely nové keynesovské ekonomie dokládá použitelnost a účinnost hospodářské politiky jak na makro, tak na mikroúrovni.

Čtenář by mohl namítat, že existence nedobrovolné nezaměstnanosti vytváří podněty ke vzniku nových firem. Automaticky to ale neplatí, jak oponují Lindbeck a Snower (1988a).

Proč by totiž nové firmy měly shledat za žádoucí zaměstnat outsidersy? Nové firmy jsou oproti stávajícím v nevýhodné pozici. Mohou zaměstnat pouze outsidersy, kteří nemusí být schopni kooperovat. Kdežto již existující firmy zaměstnávají insidersy (ti schopnost kooperace již prokázali). Navíc působí další důvody snižující potenciální ziskovost nových firem (počáteční náklady na „rozjetí“ výroby, nedostatek podnikatelských schopností, nedokonalosti kapitálového trhu – požadavky na zástavy, kreditní historii atd.). „Tím nedobrovolná nezaměstnanost může přetrvávat dokonce, i když všechny ziskové příležitosti pro vstup nových firem byly vyčerpány“ (Lindbeck a Snower, 1988a, str. 184).

Hysterezní jev lze dle hypotézy insider-outsider shrnout: V období poklesu poptávky po práci se někteří insideři stanou outsidersy, počet insiderů se tím zmenší. Poté, co se ekonomika navrátí na růstovou trajektorii, insideři vyššími mzdovými požadavky a svou tržní silou brání vstupu outsiderům, a tím růstu zaměstnanosti. Doposud jsme předpokládali, že veškerý trh práce je determinován vztahem insiderů a outsiderů. V realitě jsme ale spíše svědky, že síla insiderů se objevuje pouze na části trhu práce (primární sektor – například státní organizace), na zbylém konkurenčním trhu panují tržní mzdy (sekundární sektor). I tak má hypotéza své opodstatnění. Romer (2006, str. 467) uvádí: „Dokonce i v tomto případě, může síla insiderů zvýšit průměrnou nezaměstnanost. Když některé sektory zvýší mzdy, pak zaměstnanci v ostatních sektorech mají stimul, opatřit si zaměstnání v takových sektorech. Nově vstupující na pracovní trh jsou poté pomaleji připuštěni k práci v konkurenčním sektoru a zaměstnanci, kteří byli propuštěni ze sektoru s vysokými mzdami, akceptují po delší dobu svou nezaměstnanost, předtím než to vzdají a vrátí se do svých starých zaměstnání.“

Za problematické body modelu (Lindbeck, 1994) můžeme považovat, že informace o mzdách nejsou veřejně dostupné mezi zaměstnanci. To vytváří problém pro insidersy, protože ti neví, zda mzda vstupujícího je nízká až na úrovni „podbízení se“. Tato neznalost bude patrně mnohem větší u vysoce kvalifikovaných zaměstnanců než u tradičních profesí např. v průmyslu. Dalším problematickým bodem teorie je, že outsidersy mohou být zaměstnání novými firmami a ty díky nízkým nákladům vytlačí staré firmy z trhu (zejména to platí v období významného poklesu produktu). Námitkou proti tomu jsou již zmíněné problémy nových firem se vstupem do odvětví, nedokonalostmi kapitálového trhu, státní regulace apod. Existuje též možnost, že by firma přinutila insidersy k nižším mzdám tím, že všechny insidersy bránící se poklesu mezd přeloží do jednoho provozu (závodu), který posléze vzhledem k neúnosným mzdovým nákladům uzavře. Tato „hrozba“ by pro racionální insidersy mohla znamenat akceptaci poklesu mezd. Takovému postupu ale brání zejména existence odborů a pracovního práva. Kritika se opírá též o nedostatečnou empirickou podloženost. Jelikož

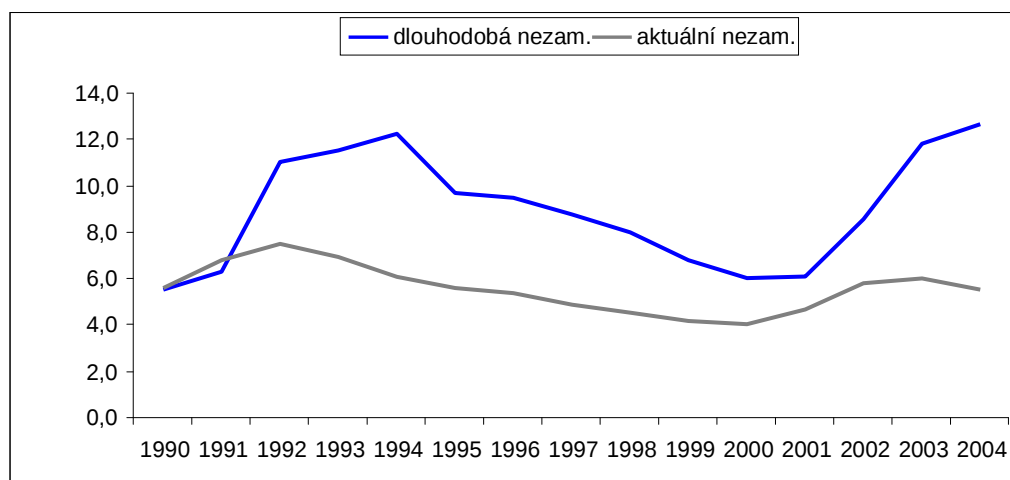
takové studie vyžadují mnoho statistického materiálu a často velmi citlivé údaje zaměstnavatelů, nelze se divit, že postup v této problematice není nejrychlejší. Prostor pro výzkum jistě existuje i v našem prostředí, či v některé z transformujících se zemí.

3.2.2. Role dlouhodobě nezaměstnaných

Obdobně jako předchozí přístup se vysvětlení hystereze přes dlouhodobou nezaměstnanost soustředí na trh práce a na proces ovlivňování tvorby mezd. V teorii insider-outsider jsme debatovali jak možnost, že ovlivnění mezd je zcela v rukou insiderů (silná verze), tak reálnější předpoklad, kdy existuje prostor ovlivnit mzdy i ze strany outsiderů. Přístup dlouhodobé nezaměstnanosti se soustředí na stranu outsiderů a ukazuje, že mezi dlouhodobě a krátkodobě nezaměstnanými outsidery existují významné rozdíly v chování a šancích na opětovné zaměstnání. Primární význam dlouhodobé nezaměstnanosti na hysterezi můžeme vypořádat například u Lindbeck a Snower (1988b), Pissarides (1992), Brožová (2003) nebo Frýdmanová a Zamrazilová (1999).

Hospodářská recese se obvykle mj. projeví růstem nezaměstnanosti. Růst nezaměstnanosti je doprovázen i růstem dlouhodobé nezaměstnanosti – tu definujeme jako nezaměstnanost delší než jeden rok. Tuto skutečnost můžeme vypořádat i z dat Spojených států mezi lety 1991-2004.

Graf č. 12: Aktuální a dlouhodobá nezaměstnanost v USA

Pramen: data OECD (2006), vlastní úpravy.

Růst aktuální nezaměstnanosti počátkem 90. let byl s určitým zpožděním doprovázen také růstem podílu dlouhodobé nezaměstnanosti. Zatímco aktuální nezaměstnanost dosáhla

vrcholu v roce 1992, retardační účinky způsobily, že dlouhodobá nezaměstnanost vrcholila až s dvouletým zpožděním. Stejně tak v druhé polovině 90. let kdy růst americké ekonomiky snižoval aktuální i dlouhodobou nezaměstnanost. Zatímco aktuální míra klesla v roce 2000 až o 1,6 p.b. oproti stavu z roku 1990, dlouhodobá nezaměstnanost kopírovala (opět se zpožděním) pokles aktuální nezaměstnanosti, ale nepodařilo se jí dostat pod výchozí stav roku 1990.

Dlouhodobá nezaměstnanost postihuje zejména občany s nízkou kvalifikací, občany předdůchodového věku a významně i mladistvé. V souvislosti s dlouhodobou nezaměstnaností existuje několik kanálů, kterými dochází ke vzniku hystereze. Vysvětlení se týká nabídky i poptávky na trhu práce. Hlavní vysvětlení jde skrze úlohu lidského kapitálu, respektive skrze jeho ztrátu. Přílivy a odlivy na trhu práce určují podíl dlouhodobé nezaměstnanosti. Trvání délky nezaměstnanosti snižuje pravděpodobnost najít práci. Tato skutečnost platí na obou stranách trhu práce – u zaměstnanců i zaměstnavatelů. Odliv lidí ze skupiny nezaměstnaných (nalézání práce) klesá s délkou, jakou je daná osoba mimo trh práce. Proč klesá pravděpodobnost zaměstnání s délkou nezaměstnanosti, se dá vysvětlit mj. tím, že zaměstnavatelé preferují zaměstnat krátkodobě nezaměstnaného, a/nebo intenzita hledání práce klesá s délkou.

Efekt dlouhodobé nezaměstnanosti na nabídku práce – nezaměstnaní

Jak se odvolává Bean (1994, str. 608), již Phelps ve svém článku v roce 1972 se skepticky vyjadřuje k tomu, že dlouhodobě nezaměstnaná osoba by byla schopna jednoduše se vrátit do pracovního procesu. Zábranou je zejména pokles lidského kapitálu, ztráta pracovních návyků a malá možnost jeho obnovením například zaškolením.²⁸ Proto hlavní vysvětlení působení dlouhodobé nezaměstnanosti na samotné nezaměstnané jde skrze úlohu lidského kapitálu (respektive jeho ztrátu), psychologické a sociologické efekty nezaměstnanosti. Vysoká nezaměstnanost v jednom období redukuje průměrnou úroveň lidského kapitálu v pozdějších obdobích, klesá jeho očekávaná výnosnost. Nezaměstnaní nabízejí méně práce. Nezaměstnanost dále roste a pokles lidského kapitálu pokračuje a prohlubuje se. Skupina dlouhodobě nezaměstnaných nereaguje (alespoň v krátkém období) na pozitivní efekty růstu ekonomiky.

Na studii ekonomů Kelvina a Jarreta z roku 1985, která dává zajímavý pohled na úroveň nezaměstnanosti přes sociální stigmatizaci, upozorňuje Røed (1997, str. 401). Pokud

²⁸ Další jeho argument se týkal třeba zvýšené aktivity odborů při mzdovém vyjednávání na úkor odborově neorganizovaných zaměstnanců.

je nízká nezaměstnanost, pak pro nezaměstnaného představuje jeho pozice vysoce stigmatizovanou situaci. Ostatní členové společnosti totiž jeho nezaměstnanost vnímají jako jeho vlastní problém, který si způsobil sám. Nezaměstnanost může mít psychologický defekt na současnou, ale i budoucí míru nezaměstnanosti. Naopak když je nezaměstnanost v ekonomice vysoká, stigmatizace je menší. Společnost totiž vnímá nezaměstnanost jako celospolečenský problém. Nezaměstnanost přeci může postihnout kohokoliv. Tyto úvahy vychází z toho, že lidem není jedno jejich postavení ve společnosti a jejich momentální sociální pozice. Vysoká nezaměstnanost ovlivňuje rovněž negativně nezaměstnané osoby v tom smyslu, že šance najít znovu práci se zmenšuje a nezaměstnaní (obzvláště dlouhodobě nezaměstnaní) přestávají být aktivní při hledání práce. Sociologické faktory mohou ovlivnit růst reservační mzdy nezaměstnaných skrze redukci stigma ze ztráty práce a větší akceptovatelnosti štedrých podpor.

Klesá snaha dlouhodobě nezaměstnaných vyhledávat novou práci. Dlouhá doba mimo pracovní nasazení způsobuje „kornatění“ jejich pracovních schopností, návyků. Zhoršuje se případná možnost dalšího vzdělávání či rekvalifikace, mnozí nezaměstnaní si zvykli na nižší životní úroveň a šli se s jejich situací – s životem bez práce. Výpadek pracovních příjmů jim nahrazují (částečně) podpory v nezaměstnanosti a další sociální dávky. Ty mohou významně prodloužit jejich pobyt v nezaměstnanosti. „Čím déle bude trvat nezaměstnanosti, tím více se stanou pracovníci odrazení, a tím více je pravděpodobné, že subjekt vypadne z pracovní síly“ (Mikhail, Eberwein a Handa, 2003, str. 7). Významnou souvislost systému podpor v nezaměstnanosti s délkou nezaměstnanosti reflektuje Katz (1998). Zejména vysoké a dlouhodobé podpory v nezaměstnanosti ovlivňují významně nárůst proporce dlouhodobě nezaměstnanosti k celkové. Existuje empiricky doložený vztah mezi délkou nároku na pobírání podpor v nezaměstnanosti a úrovní persistence v nezaměstnanosti v mnoha zemích. Mnohé výsledky ale nejsou přesvědčivé, jak ukazují grafy v kapitole 4.2.1.

Efekt dlouhodobé nezaměstnanosti na poptávku po práci – zaměstnavatelé

Než samotná délka nezaměstnanosti je důležitější dle mnohých ekonomů reakce firem na ztrátu lidského kapitálu u nezaměstnaných. Na straně zaměstnavatelů může působit tzv. efekt selekce (Frýdmanová a Zamrazilová, 1999). Ztráta lidského kapitálu může vyřadit zaměstnance z pracovní síly. Mnozí se odvolávají na pokles produktivity (Fortin, 1991). Nejedná se ale o pokles celkové produktivity. Ten by vysvětloval leda dlouhodobou persistenci. Jde o pokles produktivity jednotlivých zaměstnanců. Její nerovnoměrnost je to, co zde vysvětluje hysterezi.

Dlouhodobě nezaměstnaný člověk představuje pro firmy riziko nižší produktivity a je firmou méně vyhledávaný. Firmy dají přednost nezaměstnaným, kteří stojí mimo trh práce krátkou dobu a své předpoklady k práci ještě nestihli ztratit. Řešením by bylo zaměstnat dle firem málo produktivní pracovníky za adekvátně nízkou mzdou. V případě, že se projevuje efekt strnulosti mezd, síla insiderů je významná při ovlivnění mezd ve firmě, může být tento efekt selekce výrazný a trvat dlouhou dobu. V mnohém jsou obavy zaměstnavatelů ze ztráty produktivity liché. Na empirickou nepodloženost vztahu mezi mírou produktivity a mírou nezaměstnanosti upozorňuje Røed (1997). Jak autor dále přidává, „v dlouhém období se změny produktivity plně promítnou do mezd. Ale dlouhé období může být skutečně dlouhé...“ (Røed, 1997, str. 400). Nižší „atraktivita“ dlouhodobě nezaměstnaných ovlivní i nezaměstnané v další periodě. Nižší poptávka zmenší trh a délka nezaměstnanosti nově nezaměstnaných též vzroste. „Trh zůstane malý, dokonce i když staří nezaměstnaní opustili nezaměstnanost. (...) Trh má nedostatek pracovních míst, (...), ekonomika se může zastavit v nízké rovnováze“ (Pissarides, 1992, str. 1372).

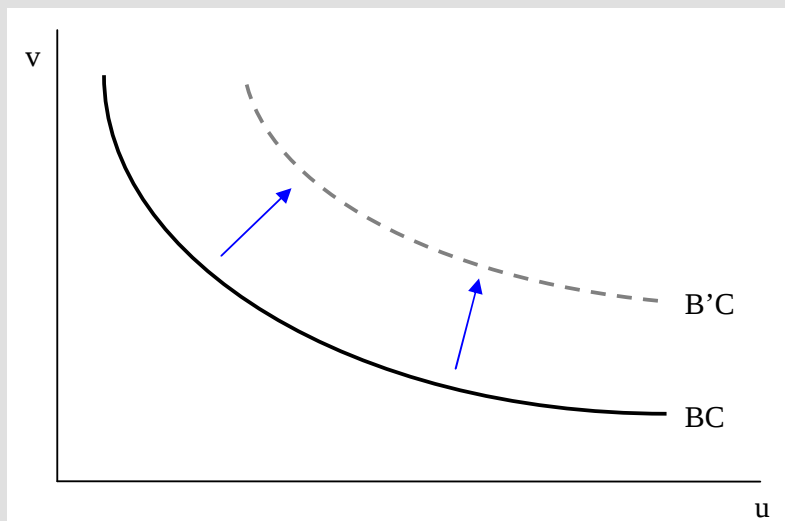
Zaměstnavatelé při výměně zaměstnanců na druhé straně „bojují“ s časem – dlouhé čekání na nového zaměstnance zvyšuje náklady. Mají mnohdy na výběr buď zaměstnat dlouhodobě nezaměstnaného (a třeba investovat více času do jeho zaškolení, déle trvá než se dostane do pracovního procesu vrátí se ke svým návykům), nebo čelit nákladům z nevyužitého pracovního místa, dokud nenajde vhodného krátkodobě nezaměstnaného jedince. Vzhledem k nákladům na fluktuaci pracovníků může být pro firmu výhodnější strategie co nejnižší obměny zaměstnanců. Pokud změna poptávky po jejich produktech je dle firmy přechodná, je lepší pohybovat se v rámci stávajících kapacit práce a provádět třeba substituci práce kapitálem. Až významný posun poptávky vede firmu k rozhodnutí o najímání či propouštění. Čím nižší je „*matching efekt*“ (viz box č. 3), tím vyšší a delší bude nezaměstnanost.

Procesu najímání nových pracovníků a vztahu volných a najímaných míst se věnuje podrobně Farm (2003). Každé najímání něco stojí. Struktura nákladů na najímání závisí na firemní strategii. Zaměstnavatelské hledání není souvislé. Struktura nákladů na najímání také závisí na výskytu nezaplňených míst. Rozhodnutí o náboru není ihned následováno samotným najímáním práce, pokud na trhu práce neexistuje odpovídající skladba pracovníků, které firma hledá. Průměrná délka najímacího procesu je obvykle měřena jako podíl najatých pracovníků a volných míst. Náklady příležitostí nezaplňených míst mohou být vysoké. Firmy se tomu snaží vyhnout například tím, že začínají s procesem najímání daleko dříve, než nastane „objektivní potřeba“ obsazení daného místa.

Box č. 3: Beveridgeova křivka

Vztah mezi mírou volných míst a mírou nezaměstnanosti vyjadřuje Beveridgeova křivka (BC). Křivka má klesající průběh. Jedná se o empiricky vypořizovanou skutečnost. Daný vztah lze dát elegantně do souvislosti s modelem WS-PS²⁹ (Carlin a Soskice, 2006).

Graf č. 13: Beveridgeova křivka

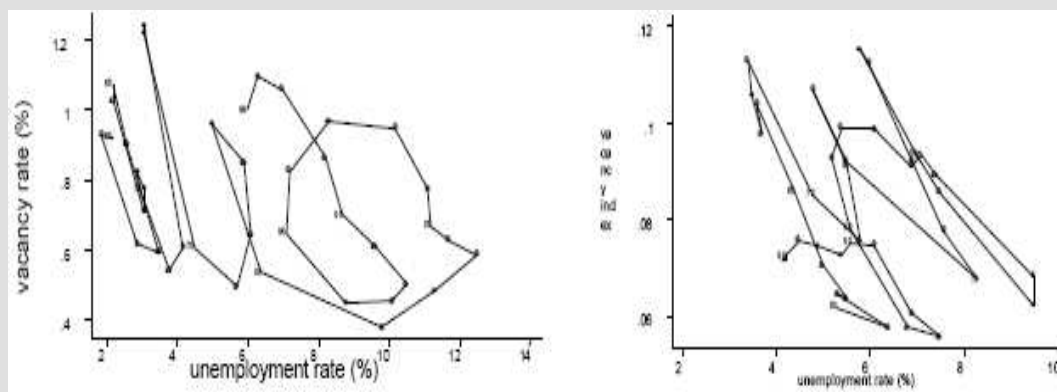
Pramen: vlastní úprava

Pohyb Beveridgeovy křivky vpravo nahoru do pozice B'C představuje nárůst míry nezaměstnanosti (u) při růstu míry volných pracovních míst (v). To bývá v literatuře nejčastěji interpretováno jako nárůst špatného přizpůsobení na trhu práce mezi nabídkou a poptávkou (nefunkční „*matching efekt*“). Tento pohyb křivky identifikuje například to, že nezaměstnaní nemají požadované znalosti na daná volná místa, selhává jejich mobilita (dojíždění za prací), klesá jejich ochota přizpůsobit se, rekvalifikovat, mají větší „vybíravost“ pracovního místa atd.³⁰ Naopak posun křivky v opačném směru může být způsoben menší regulací, flexibilními trhy nebo dobrou aktivní politikou zaměstnanosti. Pohyb Beveridgeovy křivky nahoru vpravo byl charakteristický pro trhy práce v mnohých vyspělých zemích v 70. a 80. letech, jak ukazují následující graf č. 14a) pro Spojené státy a Británii mezi lety 1960 a 1999. Naopak třeba švédská Beveridgeova křivka de facto zůstala na své původní pozici. Obdobný pohyb Beveridgeovy křivky (vyjádřenou alternativně nikoli jako míry, ale absolutní počty volných pracovních míst a nezaměstnaných) dále od počátku souřadnic zaznamenala i Česká republika (graf č. 14b).

²⁹ Model pracující s křivkami mzdového určení – WS a cenového určení – PS.

³⁰ Pro detailnější rozbor faktorů ovlivňující pohyb Beveridgeovy křivky Nickell a kol. (2002).

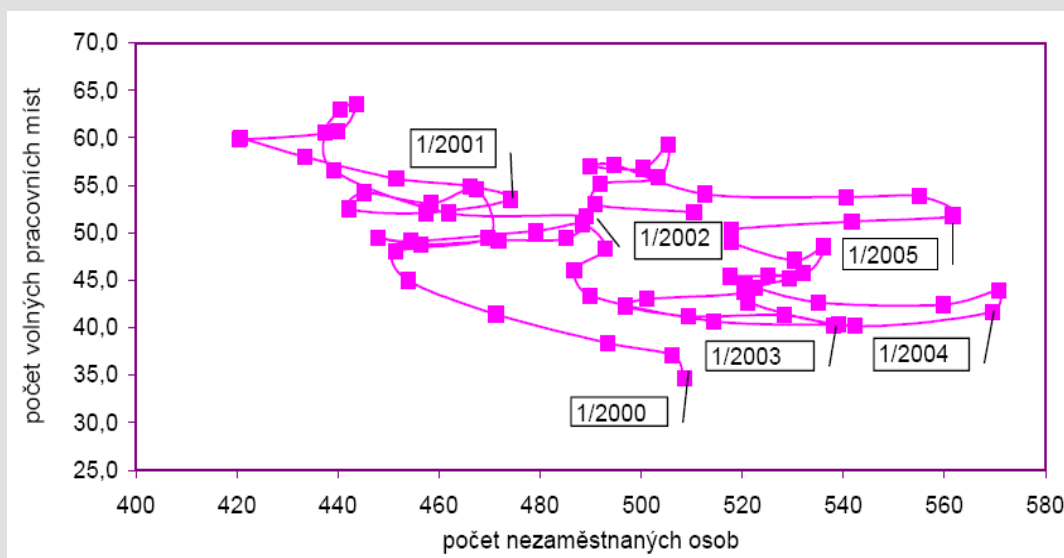
Graf č. 14a): Posun Beveridgeovy křivky ve Velké Británii (vlevo) a v USA, 1960-1999

Poznámka: na horizontální ose je míra nezaměstnanosti, na vertikální index volných míst.

Pramen: Nickell a kol. (2002, str. 41)

Graf č. 14b): Posun Beveridgeovy křivky v České republice, 2000-2005

Poznámka: údaje v tis. osob, nezaměstnaní původní definice MPSV.

Pramen: Spěváček a kol. (2005, str. 24)

V České republice bylo sledované období charakteristické střídáním pozitivního a negativního vývoje na trhu práce. Spěváček a kol. (2005, str. 23) daný vývoj komentují takto: „Počet volných míst rostl během let 2000-2001 a byl doprovázen mírným poklesem míry nezaměstnanosti. Následující dva roky charakterizoval pokles volných míst a růst nezaměstnanosti. Od roku 2004 se opět projevuje zlepšení na trhu práce, poptávka po práci není však dostatečná, aby se projevila ve významnějším poklesu míry nezaměstnanosti. Beveridgeova křivka se nachází ve větší vzdálenosti od obou souřadnic.“

Dlouhodobě nezaměstnaní a mzdy

S tím, jak dlouhodobě nezaměstnaní vypadávají z potenciální pracovní síly, klesá jejich schopnost ovlivnit úroveň mezd. To je ve prospěch zaměstnaných insiderů a krátkodobě nezaměstnaných. Většina vysvětlení dochází k závěru, že „produktivita práce zaměstnanců klesá pod jejich rezervační mzdu nebo pod mzdu, kterou insideri umožní firmě nabídnout. (...) Další možností je to, že dlouhodobě nezaměstnaní uplatňují menší tlak na mzdy, protože zaměstnavatelé pokládají dlouhodobou nezaměstnanost jako špatný signál. Racionální zaměstnavatelé budou však korigovat nahoru jejich hodnocení schopnosti dlouhodobě nezaměstnaných, vzhledem k tomu, že makroekonomický vývoj, který je vlastně mimo kontrolu jakéhokoli jednotlivé pracovníka, zvyšuje dlouhodobou nezaměstnanost“ (Blanchard a Summers, 1986a, str. 8-9).

Na změnu mezd působí pouze krátkodobě nezaměstnaná část z celkového počtu nezaměstnaných. Nejznámější studie věnující se této hypotéze je Layard a Nickell (1986). Tento závěr je zajímavý zejména s ohledem na evropský trh práce. V zemích Evropské unie (Českou republiku nevyjímaje) je velmi vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných, oproti Spojeným státům 4 až 5krát vyšší. Tento vysoký podíl dává velkou váhu insiderům při determinaci mezd. To implikuje vysokou použitelnost hypotézy insider-outsider a velkou mzdovou sílu insiderů v zemích západní Evropy i v České republice, kde je podíl dlouhodobě nezaměstnaných dokonce vyšší než v EU-15. Dlouhodobě a krátkodobě nezaměstnaní jsou dvě samostatné a nekonkurující si skupiny nezaměstnaných. Čím vyšší je podíl dlouhodobě nezaměstnaných, tím vyšší tlak na agregátní mzdy bychom očekávali (malá skupina krátkodobě nezaměstnaných může vytvářet silnější nátlak). Bean (1994) ale upozorňuje, že to nemusí být v souladu s realitou. Naopak se vyskytly případy (např. ve Velké Británii), kde s růstem podílu dlouhodobě nezaměstnaných došlo k poklesu tlaků na růst agregátních mezd pro danou úroveň celkové nezaměstnanosti. Shrňme-li dva výsledné efekty (Bean, 1994): (i) Při daném množství volných míst je nižší šance vyrovnání se nabídky s poptávkou. (ii) To snižuje soutěživost o volná místa a roste vyjednávací síla insiderů a roste tlak na růst mezd.

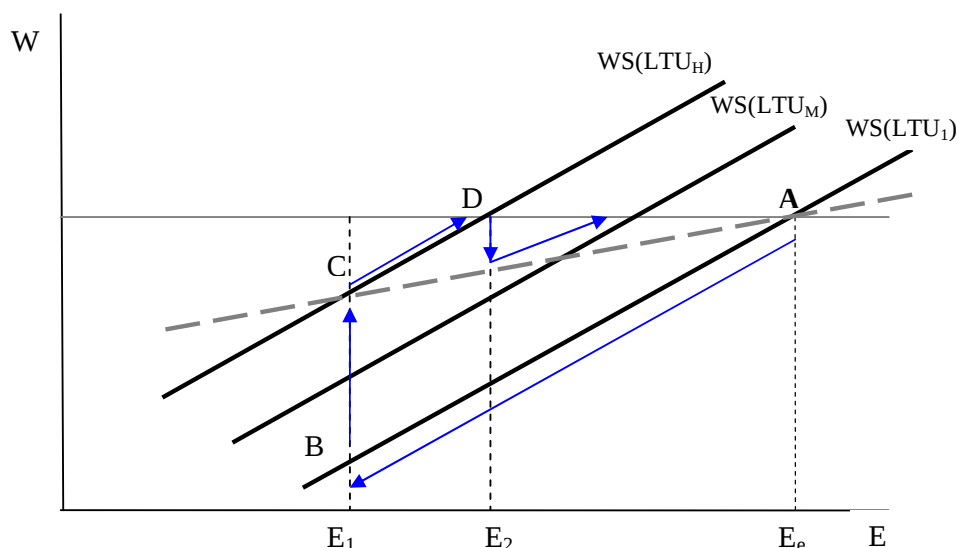
Model dlouhodobé nezaměstnanosti

Dlouhodobě nezaměstnaní jsou efektivně vytlačeni z trhu práce. Pro firmu by jejich zaměstnání představovalo riziko. Pokud akceptujeme teorii mzdového vyjednávání, kde je rozhodování o mzdách silně ovlivněno zaměstnanými osobami (jak tvrdí teorie insider-outsider), nezaměstnaní nemohou vzhledem k omezením uplatnit tlak na pokles mezd. Čím

více je osob dlouhodobě nezaměstnaných, tím nižší je tlak běžné nezaměstnanosti na určení mezd.

Vysvětlení efektu dlouhodobé nezaměstnanosti ukážeme na grafu č. 15 vycházející z práce Carlin a Soskice (2006, str. 119-121).

Graf č. 15: Hysterezní mechanismus dlouhodobé nezaměstnanosti

Pramen: Carlin a Soskice (2006, str. 119-120), vlastní úpravy.

Začneme v bodě A představující výchozí stav ekonomiky při stabilní, ale vysoké inflaci. Vláda chce snížit inflaci a provádí restriktivní politiku. Roste aktuální nezaměstnanost. Nicméně s vysokou nezaměstnaností v E_1 podíl dlouhodobé nezaměstnanosti začíná růst. S velkým podílem dlouhodobě nezaměstnaných se křivka WS posunuje nahoru do $WS(LTU_H)$. Desinflace je zpomalena růstem křivky WS. Pokud se vládě podaří snížit inflaci na stanovený cíl, přechází její pozornost na nezaměstnanost a chce navrátit úroveň zaměstnanosti do E_e . Z důvodu přítomnosti vysokého podílu dlouhodobě nezaměstnaných je rovnovážná nezaměstnanost v bodě E_2 . Na rozdíl od modelu insider-outsider se v tomto modelu ekonomika posléze vrátí do původní rovnováhy v bodě A. Důvodem je to, že v bodě D podíl dlouhodobě nezaměstnaných začne klesat (nezaměstnanost je nižší než v bodě E_1) a křivka $WS(LTU)$ bude klesat. Postupně, jak se obnovuje zaměstnanost (ekonomika se vrací do bodu A), podíl dlouhodobě nezaměstnaných se bude zmenšovat. Pohyb křivky WS zpomaluje návrat ekonomiky do bodu A. Ekonomika se bude nacházet ve střednědobé rovnováze při konstantní inflaci (jako je tomu třeba v bodě D).

Na rozdíl od modelu insider-outsider je v tomto modelu jediná dlouhodobá rovnovážná míra nezaměstnanosti. Jak dodávají Carlin a Soskice (1990, str. 456), je model dlouhodobě nezaměstnaných přínosný zejména tím, že „osvětluje chyby, které může vláda zavinit, pokud si není vědoma vlivu dlouhodobé nezaměstnanosti na mzdové vyjednávání.“ Odliv lidí z nezaměstnanosti (nalézání práce) klesá s délkou, jakou je daná osoba mimo trh práce. Je ale obtížné z toho vyvodit závěr, že délka nezaměstnanosti působí negativně na šanci najít práci. „Za takových podmínek mohou existovat mnohonásobné rovnováhy a dostatečně velký negativní šok může vrhnout ekonomiku z příjemně nízké rovnováhy nezaměstnanosti do nepříjemně vysoké rovnováhy nezaměstnanosti“ (Røed, 1997, str. 400).

3.2.3. Efekt poklesu (vyřazení) kapitálové zásoby a investic

Třetím nejčastěji v ekonomické literatuře používaným vysvětlením hystereze je tzv. efekt recese na kapitálovou zásobu a investice³¹. Snížení agregátní poptávky vede k omezení investic a výrobních kapacit, což má negativní dopad na zaměstnanost. Omezení přetrvává i po odeznění šoku, až dokud firmy nevnímají poptávku natolik dostačující, že jim zaručí návratnost využití nových investic. Autoři, kteří používají tento mechanismus, jsou např. Lindbeck a Snower (1988b), Carlin a Soskice (1990, 2006), Bean (1994), či Mikhail (2002).

V souvislosti s kapitálovou tvorbou můžeme identifikovat dva základní mechanismy (Røed, 1997, str. 403; Carlin a Soskice, 1990, str. 456-461).

- Prvně během recese je využití kapacit sníženo pod cílenou úroveň (což je dáno exogenně strategickým chováním firem na oligopolním trhu – jde o změny ve využívání výrobních kapacit v závislosti na cenových rozhodnutích). Recese vede k odbourávání kapitálu. Výsledné nižší úrovni kapitálu odpovídá vyšší nezaměstnanost. Ta přetrvává, i když skončí pokles agregátní poptávky. Původní rovnováha se obnovuje pomalým procesem zpětné kapitálové akumulace.
- Druhý mechanismus vychází ze strategické úlohy investic, narozdíl od předchozího vysvětlení akcentující úroveň investic. V recesi jsou investice použity na snížení nákladů (např. na použití méně pracovně náročných technologií) a ne na samotné změny kapacit. V expanzi ekonomiky je naopak prioritou firmy změna (zvětšení) kapacit. Hospodářské cykly mají vliv na strukturu vstupů. Nízké investice způsobují takovou zásobu kapitálu, která není sto zaměstnat všechny pracovníky.³²

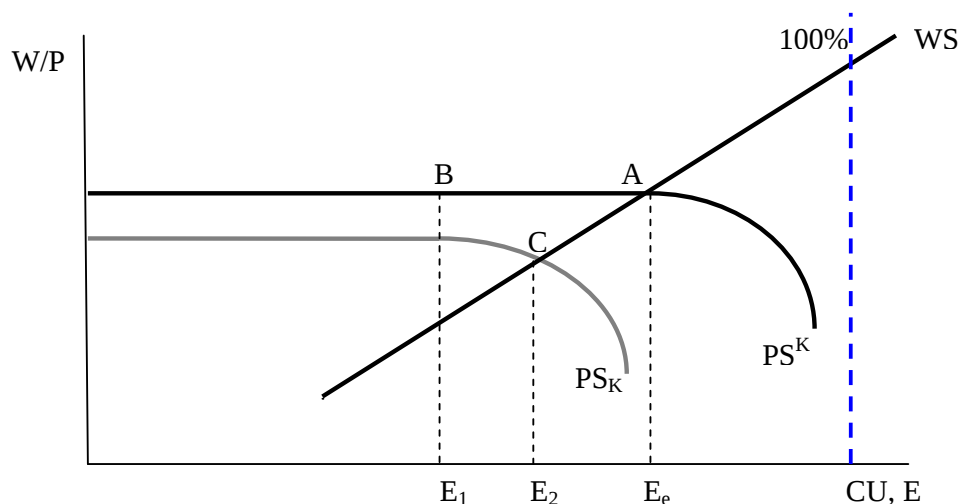
³¹ V anglické literatuře se nejčastěji používá pojmů *capacity scrapping*, *capital scrapping/shortage*.

³² Hlavním protiargumentem této teorie je poválečný vývoj, kdy bylo velmi rychle dosaženo plné zaměstnanosti navzdory poklesu kapitálu.

Negativní poptávkový šok způsobuje pokles kapitálu firmy. Ta reaguje snížením počtu svých závodů, provozoven nebo omezením kapitálu. Nezaměstnanost přetrvává dlouhou dobu po odeznění šoku, protože firmy nemohou otevřít svoje závody ihned, jak se obnoví hodnota jejich akcií a poptávka po produktu opět začne růst.

Jednoduchý model efektu změny kapitálu na nezaměstnanost udává například Carlin a Soskice (1990, str. 456-461; 2006, str. 120-121). Základní myšlenkou je, že s tím, jak firma čelí svým omezeným výrobním možnostem, zvyšuje ceny své produkce, čímž jí rostou zisky. Růst zisků vede k poklesu cenově determinované reálné mzdy. Blízko plného využití kapacit (modrá čárkovaná čára) klesá prudce cenová křivka PS. Je to způsobeno růstem cenové přírážky v poměru ke mzdám (pokles cenově determinované reálné mzdy). To je vidět na grafu č. 16, kde na vertikální ose je reálná mzda a na horizontální využití kapacit i zaměstnanost.

Graf č. 16: Využití výrobních kapacit, zásoba kapitálu a rovnovážná míra nezaměstnanosti

Poznámka: CU = využití kapacit, E = zaměstnanost, W/P = reálná mzda
 Pramen: Carlin a Soskice (1990, str. 458; 2006, str. 121), vlastní úpravy.

Každá úroveň kapitálu vytváří určitou zaměstnanost. Delší křivka PS představuje vysokou úroveň kapitálu, a tím i vysokou zaměstnanost. Doplníme-li model o mzdovou křivku (WS), pak v průsečících křivek PS a WS vznikají rozdílné úrovně rovnovážné zaměstnanosti. Vládní politika zaměřená na snížení inflace se projeví v růstu nezaměstnanosti

(pohyb z bodu A do bodu B). Klesá inflace. V bodě B je nižší využití kapacit. Firmy snižují investice, klesá zásoba kapitálu. S poklesem využití výrobních kapacit došlo k tomu, že poptávka převyšuje kapacitní možnosti. Inflace přestává klesat, dokud se nevyrovnají křivky PS a WS (zde se reálná mzda vyjednávaná a cenově určená rovnají). Tím se rovnovážná nezaměstnanost (při stabilní inflaci) dostala na úroveň skutečné nezaměstnanosti (bod C). Při následném růstu agregátní poptávky vzroste zaměstnanost i zásoba kapitálu, ekonomika se pohybuje zpět do bodu A při konstantní inflaci (pohyb po křivce WS). Bod A je bodem dlouhodobé rovnováhy. Model je dále možné doplnit o tzv. strategické volné kapacity, které vytvářejí firmy. Důvodem může být „pojištění“ před případným vstupem nové konkurence do odvětví a obavou před provedením tzv. „hit and run“ (blíže Carlin a Soskice, 1990, str. 460-461).

Při zpomalení růstu (či poklesu) produktivity nebo při růstu cen nepracovních vstupů (pokud se mzdy hned nepřizpůsobí) dochází k poklesu zaměstnanosti. To vede k poklesu míry zisku a k poklesu kapitálu. Ten způsobuje další pokles zaměstnanosti. Jedná se o růst přirozené a nikoli běžné míry nezaměstnanosti. „Pokles poptávky po investicích může dokonce snadno vést k nárůstu běžné míry nezaměstnanosti“ (Blanchard, 2006a, str. 23).

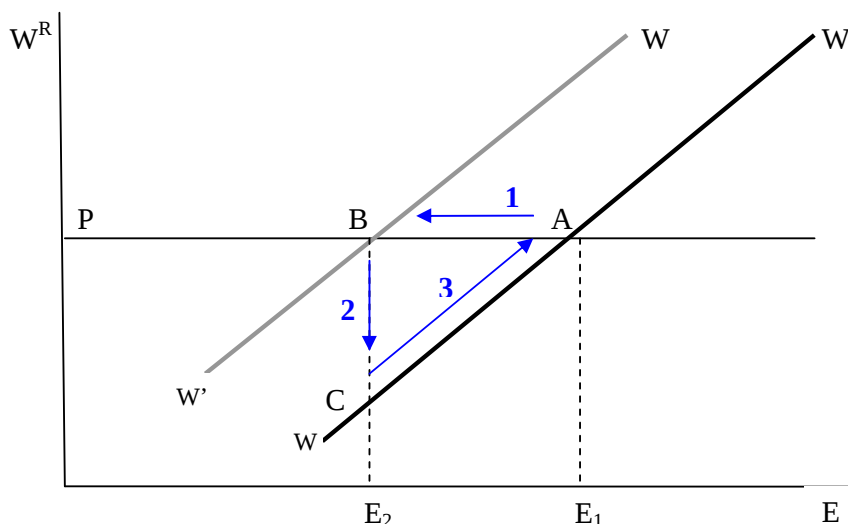
Blanchard (2006a, str. 23) též upozorňuje na zajímavý případ tzv. „začarovaného kruhu“ v pojetí německých ekonomů Hellwiga a Neumanna. Vysvětlení pracuje se vztahem změny produktivity a mezd. Předpokládejme, že zaměstnanci požadují nárůst mezd. „Firmy by reagovaly snížením zaměstnanosti, k tomu by došlo k růstu poměru kapitál-práce, a tím ke zvýšení produktivity práce – relativně k míře technologického pokroku. To by mohlo spustit další mzdovou poptávku, další pokles zaměstnanosti, další nárůst produktivity práce atd. Nakonec to může vést k velmi vysokému nárůstu nezaměstnanosti. Limitovaná substituce faktorů může ex post zapříčinit silnou persistenci na pracovních trzích.“

Reálná data potvrzují, že růst nezaměstnanosti souvisí s poklesem investic. Snížením investic v poměru k HDP a významným propadem ziskovosti trpěly evropské ekonomiky v druhé polovině 70. a počátkem 80. let. Evropa v 90. letech neměla dostatek kapitálu k vybavení zaměstnanců, kteří měli zaměstnání. Gordon (1989) ukázal, že v odpovědi na mzdové šoky se nová rovnováha ztotožňuje s původní produktivitou práce a nižší zaměstnaností. Tradiční (pozitivní) „trade-off“ mezi nezaměstnaností a produktivitou nebylo pozorováno.

Pokles kapitálu může být vyvolán také výraznějším pohybem mezd vzhůru (Bean, 1994). Pokles kapitálu vede na druhé straně k vyrovnávacímu poklesu rezervační mzdy. Pozornost se nesoustředí na samotnou úlohu kapitálu, ale jak upozorňuje Bean (1994, str.

612) i na „implikace limitované ex post substituce faktorů.“ Graficky tento mechanismus je znázorněn na grafu č. 17.

Graf č. 17: Omezení kapacity a nezaměstnanost

Pramen: Bean (1994, str. 612), vlastní úpravy.

Ekonomika se nachází původně v bodě A , který představuje plné kapitálové využití, zaměstnanost je na úrovni E_1 . Nyní dojde k růstu mzdové křivky do polohy $W'W'$ (směrem 1). Aktuální zaměstnanost poklesne na úroveň E_2 . Vzdálenost AB představuje nevyužitou kapacitu. Předpokládejme, že růst mzdové křivky byl dlouhodobý. Firmy v tom případě likvidují volnou kapacitu nebo nenahrazují opotřebený kapitál. Zaměstnanost je v bodě B menší, než je ve výchozím bodě A . Nyní dojde k pohybu mzdové křivky zpět do úrovně WW (efekt mzdového zvýšení se vyčerpá). Krátkodobě se ekonomika posune z B do bodu C – tj. roste cena statků firmy, ale zaměstnanost zůstává na úrovni E_2 (směrem 2). Aby se ekonomika dostala na vyšší úroveň zaměstnanosti (zpět do výchozí úrovně E_1), musí se kapitál výrazně obnovit. Zatímco zaměstnanost může klesnout rychle, její obnovení je pozvolné (směrem 3).

Vysvětlením, proč přetrvává vysoká nezaměstnanost nebo dochází v jejím dalším nárůstu i v případě, že došlo k poklesu mezd vzhledem k růstu produktivity, může být pokles poptávky po práci. Její pokles způsobuje například nárůstu poměru kapitál-práce, tedy nahrazení práce kapitálem.

Důležitost akumulace kapitálu pro ovlivnění (přirozené míry) nezaměstnanosti potvrzují i Malley a Moutos (2001). Jejich pozornost se nesoustředí na absolutní výši zásoby kapitálu, ale na vývoj relativní pozice vůči zásobám kapitálu v ostatních zemích. Na rozdíl od limitované ex post substituce mezi kapitálem a prací, je v jejich přístupu zaměstnanost

omezena množstvím existujícího kapitálu. Autoři dali této problematice mezinárodní rozměr. „To co je důležité pro vývoj zaměstnanosti (a míry nezaměstnanosti) není absolutní míra růstu zásoby kapitálu dané země, ale vývoj relativně k zásobám kapitálu v ostatních zemích. Práce vysvětluje střednědobé a dlouhodobé odchylky způsobené rozličnými mírami akumulace kapitálu“ (Malley a Moutos, 2001, str. 81). Zvýšení domácí zásoby kapitálu znamená zvýšení produktivity práce, firmám klesají mezní náklady, roste domácí výroba. Redukuje se dovoz ze zahraničí a roste zaměstnanost. Dopad na zaměstnanost závisí na rozložení efektu vyššího výstupu ekonomiky a na efektu růstu produktivity. Naopak růst zahraniční zásoby kapitálu by způsobil pokles mezních nákladů zahraničních výrobců a snížil domácí výstup a zaměstnanost. Efekt je negativní a symetrický. Vyplynávající závěry jsou tyto:

- Růst domácí zásoby kapitálu relativně k zahraniční zvýší konkurenceschopnost domácích firem, zvýší jejich tržní podíl.
- Stejný růst zásoby kapitálu doma a v zahraničí povede k pohybu po dlouhodobé (vertikální) křivce WS. Rostou tak v obou zemích reálné mzdy, dopad na nezaměstnanost je v dlouhém období nulový.
- Pokud v domácí zemi probíhá akumulace kapitálu pomalejším tempem oproti zahraničí, bude to mít dlouhodobý dopad na vyšší nezaměstnanost v domácí ekonomice.

Význam zásoby kapitálu na determinaci nezaměstnanosti a úroveň mezd podporují Arestis, Baddeley a Sawyer (2007). Nabídkové šoky (např. v podobě ropných šoků) nebo desinflační politika může vést k poklesu zisků a investic, což způsobí pokles zásoby kapitálu v ekonomice pod úroveň garantující vysokou zaměstnanost. V těchto debatách hraje významnou úlohu elasticita substituce práce a kapitálu. Tato elasticita substituce je podle studie blíže nule než jedné. Vysoké reálné mzdy ovlivňují produktivitu, vedou k vyšším investicím do kapitálu (nahrazují zdraženou práci) a ty pak vytvářejí omezení vyrovnání nabídky a poptávky po práci. Zaměstnanost odpovídající plnému využití kapitálu může být nižší, než by odpovídalo přirozené míře. Zásoba kapitálu, stav využití kapacit a investice závisí v podstatné míře na vývoji ziskovosti firem a na očekávaných dlouhodobých reálných úrokových sazbách.

Přirozená míra nezaměstnanosti (NAIRU) má v pojetí Arestis, Baddeley a Sawyer (2007, str. 132) tvar³³

$$U = U \left[\begin{matrix} K, W, T, X, LU, \left(\frac{W_u}{P} \right) \\ - \quad - \quad + \quad + \quad + \quad + \end{matrix} \right].$$

Zásoba kapitálu (K) negativně ovlivňuje přirozenou míru nezaměstnanosti. Ze všech proměnných je efekt změny zásoby kapitálu na nezaměstnanost nejrobustnější. Autoři to vysvětlují následujícím způsobem. Při redukci zásoby kapitálu dochází ke konfliktu v příjmové redistribuci. Roste inflace. Reakcí vlády je politika omezující poptávku, což vede k růstu nezaměstnanosti. Pokles poptávky je doprovázen poklesem využití kapacit, na což firmy reagují snížením investičních výdajů. To způsobuje pokles zásoby kapitálu a další nárůst NAIRU. Po vypršení počátečního šoku inflace i nezaměstnanost klesá. Nezaměstnanost ale neklesne na původní úroveň. Hysterezní proces „zařídil“ nižší zásobu kapitálu (Arestis, Baddeley a Sawyer, 2007, str. 132-133).

3.3. Empirická evidence hystereze

Rozdílné definice a modelový aparát způsobují rozdílné výsledky. To ztěžuje interpretaci prací a jejich komparaci. Tento obecný „problém“ se týká i testování hystereze. Empirie hystereze je celá řada, zaměřuje se zejména na Spojené státy, Kanadu a několik evropských zemí. V následující části zmíníme některé vybrané empirické studie ze světa i z ČR.

Stěžejní práce v této oblasti, Blanchard a Summers (1986b), prokázala základní odlišnosti chování nezaměstnanosti v Evropě a ve Spojených státech. Tito autoři prokázali na vybrané evropské země (Británii, Německo a Francii) významný výskyt hystereze. Nárůst přirozené míry nezaměstnanosti byla následkem růstu běžné nezaměstnanosti, jak to vykládá hypotéza hystereze. Naopak na datech USA byla prokázána mnohem menší hystereze než v Evropě, ačkoliv i zde vykazuje nezaměstnanost značnou persistenci. Též platí, že zatímco proces ovlivnění a tvorby nezaměstnanosti se v Evropě mění, v USA je de facto stacionární. Autoři též dokázali platnost teorie insider-outsider a efektu dlouhodobé nezaměstnanosti. „Tok do a ze zaměstnanosti byl relativně malý, avšak nezaměstnaní zůstali mimo pracovní trh po velmi dlouhou dobu“ (Blanchard a Summers, 1986b, str. 49). „Jestliže dlouhodobě

³³ V rovnici jsou proměnné následující: K je zásoba kapitálu, W mzdy, T pojistné nároky od vlády, X představuje tržní sílu zaměstnanců ohrožit zaměstnavatele, LU poměr dlouhodobě nezaměstnaných na celkové pracovní síle, W_u příjmy v nezaměstnanosti.

nezaměstnaní působí malý nebo dokonce žádný tlak na mzdy, pak růst dlouhodobé nezaměstnanosti zvyšuje na určitou dobu rovnovážnou nezaměstnanost“ (tamtéž, str. 10). I další empirická evidence potvrzuje, že dochází k výraznému poklesu pravděpodobnosti stát se zaměstnaným, když roste délka nezaměstnanosti.

Gordon (1989) naopak nepotvrdil výskyt silné hystereze³⁴ za více než stoleté období v pěti vyspělých státech (USA, Británie, Německo, Japonsko a Francie). Autor se věnoval tomu, zda je hystereze otázkou posledních desetiletí nebo již „starým“ úkazem. Gordon (1989, str. 224) píše: „Zatímco persistence inflace je jistě poválečným jevem a chybí úplně v historii Británie či Japonska, znaky hystereze jsou patrné napříč minulým stoletím v podobě evidence, že dlouhodobé ekonomické poklesy měly malé nebo ne klesající tlaky na ceny v USA a Británii.“

Fortin (1991) zkoumal efekt hystereze na základě podrobnějšího tvaru Phillipsovy křivky než Gordon (1989). Zkoumal data v Kanadě za léta 1957-1990. Zjistil přítomnost negativní hystereze od roku 1957 do roku 1972, a poté pozitivní hysterezi. Fortin zároveň patří mezi jedny z málo autorů, kteří zahrnují mezi hysterezní mechanismy i regulaci trhu práce – konkrétně podpory v nezaměstnanosti. U těch empiricky ukázal, že mají svůj nemalý podíl při vysvětlení hystereze.

Jednou z nejznámějších a starších studií z roku 1991 je Graaflandova³⁵. Autor podrobil zkoumání nizozemský trh práce. Testoval význam dlouhodobé nezaměstnanosti a hypotézy insider-outsider pro vysvětlení hystereze v Nizozemí. Dlouhodobá nezaměstnanost tvoří dle jeho výsledků 50% celkové nezaměstnanosti. Planost hypotézy insider-outsider potvrdila i práce skupiny autorů kolem Lopeze, kteří podrobili zkoumání španělský trh práce. Mikhail, Eberwein a Handa (2003, str. 11), kteří odkazují na tuto studii, uvádějí, že na měsíčních datech mezi lety 1977 až 1994 potvrdili platnost hypotézy insider-outsider i celkové hystereze (definované stejně jako v práci Blanchard a Summers, 1986a).

Reutter (2000) ve své práci vyvrací hysterezi na datech Německa. Upozorňuje na některé problémy s modelovým aparátem, který se používá obecně k testu této hypotézy. Upozorňuje na to, že nestačí prokázat „zpátečnické“ efekty šoků na nezaměstnanost. Musí mít tyto šoky permanentní dopady na dlouhodobou rovnováhu. Dle autora je vhodné pro test hystereze použít model k testování slabosti exogenosti vysvětlujících proměnných. Autor na německých datech prokázal „jen“ to, že aktuální nezaměstnanost fluktuuje kolem rostoucího trendu. Jeho růst není výsledkem endogenních procesů, ale exogenních faktorů. Keynesovská

³⁴ Myšleno jako hystereze na makroekonomické úrovni.

³⁵ Vypracováno na základě práce Mikhail (2002).

opatření vycházející z hystereze tak s ohledem na práci Reutter (2000) nenachází v Německu uplatnění.

Zmiňme i výsledek práce Crato a Rothman (1996). I tito autoři kritizují použití „unit root proces“ k vysvětlení hystereze, jak to činí třeba Blanchard a Summers (1988), protože pro minulé šoky mají dopady na budoucí hodnoty řady. Používají model ARFIMA. Zajímavé na jejich zjištění je, že hystereze nesouvisí pouze s vysokými míra nezaměstnanosti, jak je obecně prezentováno. Hysterezi prokázali na období před ropnými šoky v 70. letech ve všech zemích G7. V období po šocích naopak hysterezi neprokázali třeba v USA a Německu a naopak silnou hysterezi objevili v Japonsku na datech od 60. let. Připomeňme, že Japonsko patří dlouhodobě mezi země s nejnižší mírou nezaměstnanosti.

Nejvíce je z hysterezních mechanismů testována hypotéza insider-outsider. S ohledem na kapitolu věnující se hysterezi v Evropě zmíníme nejznámější práce věnující se Evropě. Východní a střední Evropa zatím zkoumání zůstává „ušetřena“. Nickell a Wadhwani (1990) provedli test hypotézy o významnosti insiderů při tvorbě mezd ve Velké Británii na vzorku více než 200 firem za období let 1972-82. Dle jejich závěrů lze pozorovat významné dopady působení insiderů na tvorbu mezd na úrovni jednotlivých firem. Ač se hysterezní efekty potvrdily, nejsou tak významné, jak by se dalo očekávat. Je to tím, že firmy berou významně v potaz i dohody o mzdách ve svém odvětví. Autoři potvrdili rigiditu mezd při očekávaném poklesu poptávky.

Se vzorkem přes 400 firem za období let 1984-88 a výsledky dotazníkových průzkumů prováděných Federací švédského průmyslu pracuje Forslund (1994). Ten nepotvrdil na svých datech významný efekt insider. Zatímco Holmlund a Zetterberg (1991) při podobném závěru zkoumali data na „modrých límečcích“, Forslund zkoumal tzv. bílé límečky. Podobnost výsledků naznačuje, že neexistují moc rozdíly mezi vyjednáváním o mzdách dle zařazení pracovníků. Ale nutno upozornit, že výzkumy se děly v jiných časových obdobích. Nižší empirické potvrzení „insider“ určení mezd v severských zemích je možná ovlivněno více centralizovaným mzdovým vyjednáváním oproti zvyklostem v Británii nebo Spojených státech.

Další empirickou studují je Blanchflower, Oswald a Garrett (1989). Ti došli k závěru, že „neoklasický model pracovního trhu neposkytuje adekvátní vysvětlení mzdové diferenciace ve Velké Británii“ (Blanchflower, Oswald a Garrett, 1989, str. 26). Tvrdí, že na utváření mezd mají vliv mnohé vnitřní (finanční situace zaměstnavatelů, oligopolistická pozice firmy) a vnější faktory (vnější mzdy, nezaměstnanost). Potvrzují, že zejména v odvětví, která jsou odborově organizovaná, poskytuje model insider-outsider vhodné

vysvětlení mzdové diferenciacce. Naopak nepotvrdili vlivu insider sil v sektoru nekvalifikované pracovní síly, která není odborově organizována. „Silná (extrémní) verze insider-outsider nepřisuzuje silám outsiderů žádný význam. (...) Externí mzdy a míra nezaměstnanosti mají určitý signifikantní dopad“ (tamtéž, str. 17). V souladu s pracemi Lindbeck a Snower (1986, 2001) jsou vnitřní síly významné při určování mezd u vzdělaných pracovníků a nejméně převládají v odvětvích nekvalifikované pracovní síly odborově nesdružené.

Evidence využití kapitálu byla provedena třeba Sneesensem a Drézenem (dle Bean, 1994). Jejich výsledky podpořily myšlenku, že omezení (úbytek) kapitálu způsobuje technologická omezení zaměstnanosti. Někteří autoři ale dodávají, že „úbytek kapitálu nemůže být hlavním důvodem přetrvání vysoké nezaměstnanosti v EU, protože je to nekonzistentní s pohybem UV křivky v dlouhém období“ (Bean, 1994, str. 614). Jelikož pohyb UV křivky není jen záležitostí EU, ale teoretickým konstatováním, lze z toho vyvodit, že závěry Beana platí v obecně dlouhém období.

Empirickou evidenci významu vývoje relativní úrovně zásoby kapitálu vůči ostatním zemím provádějí Malley a Moutos (2001) na vzorku všech zemí OECD. Použili čtvrtletní data za období 1961-1995. Významný vztah mezi omezením kapacit a růstem nezaměstnanosti dokládají na vybraných devíti zemích OECD Arestis, Baddeley a Sawyer (2007). Ve všech zemích byl sledován negativní vztah mezi kapitálovou zásobou a nezaměstnaností a taktéž ve všech zemích pozitivní vztah mezi mzdami a kapitálovou zásobou. Jak autoři doplňují, „kapitál a práce jsou spíše komplementární vstupy než substituty, což je konzistentní s dřívějšími zjištěními (...), že elasticita substituce faktorů je menší než jedna“ (tamtéž, str. 144).

Silná regulace trhu práce má zajisté signifikantní dopady na zaměstnanost. Obecná představa, že institucionální a legislativní uspořádání má významný dopad na (strukturální) nezaměstnanost, ale příliš nepotvrzuje empirie. Arestis, Baddeley a Sawyer (2007) připomínají studii OECD z roku 1999, která dokládá, že legislativní úprava ochrany nezaměstnaných³⁶ má velmi malý dopad na nezaměstnanost. Naopak existují studie dokládající silnou korelaci mezi délkou podpor v nezaměstnanosti a vyšší nezaměstnaností (například Katz, 1998).

Podrobnější empirie hystereze v českých podmínkách zatím chybí. Jedinou výjimkou jsou práce Němec (2004) a Němec a Moravanský (2005). Obě práce potvrdily výskyt

³⁶ Měřena podstatně široce, zahrnuje např.: soudní rozhodnutí, kolektivní vyjednávání, spotřebitelské zvyky atd.

hystereze na českých datech. Němec a Moravanský (2005) pracovali s modelem mzdového vyjednávání a použili čtvrtletní data za jedenáctileté období 1995-2005. Jak ve své práci uvádějí: „Z teoretického pohledu se zdá, že hystereze je spíše pravidlem než výjimkou. Na datech České republiky jsem ukázali věrohodnost existence hystereze nezaměstnanosti na trhu práce. Z výsledků je zjevné, že insideři v České republice se zajímají jen o tempo růstu mezd, nikoliv o jejich absolutní úroveň“ (tamtéž, str. 413).³⁷

Nám již známý model Gordona (1989) použil při svých odhadech Němec (2004). Pracoval se čtvrtletními daty 1994-2004. Odhad parametrů rovnice provedl metodou OLS. V jeho výsledcích je patrný jev hystereze nezaměstnanosti na příkladu České republiky. Jedna verze modelu dokonce identifikuje plnou hysterezi (blíže v dodatku, kde jsou celé výsledky odhadů).³⁸

Problematika nezvratné definice způsobuje u empirické evidence závažné problémy. Především směřování pojmů (čisté) hystereze a persistence působí problémy. Proto je třeba brát dosavadní empirické studie s opatrností. Je třeba zdůraznit, že více prací potvrdilo hysterezi na individuální úrovni než na obecné makroúrovni. Ačkoliv mnohým modelům se dá vytýkat jejich formální stránka i jejich vypovídací matematická hodnota. Ale je jisté, že i tak poskytují poměrně dobrý popis toho, jak dnešní pracovní trhy v mnohých zemích fungují.

Dodatek: Výsledky odhadů hystereze pro ČR (Němec 2004)

Autor pracuje s modelem z práce Gordon (1989), tj. s finální verzí vztahu:

$$p_t = \alpha p_{t-1} + \beta(1-\eta)U_t + \beta\eta(U_t - U_{t-1}) - \beta Z_t$$

Pokusil se o odhad možné hystereze pomocí čtvrtletních dat vývoje inflace a nezaměstnanosti pro Českou republiku mezi lety 1994-2004. Výsledky odhadů udává následující tabulka č. 2. Jak je již vysvětleno výše, pro odhad hystereze je klíčový parametr η . Ten je u obou verzí vysoký, u druhé verze dokonce roven 1, což implikuje plnou hysterezi.

³⁷ Je též zajímavé jejich zjištění, že odbory spíše nesledují cíl plné zaměstnanosti (respektive přirozené míry nezaměstnanosti).

³⁸ Zajímavostí je, že data neprokázala adaptivní očekávání v mírách inflace.

Tabulka č. 2: Odhad hystereze pro ČR

Parametr	Verze 1		Verze 2	
	Odhad	t-statistika	Odhad	t-statistika
$-\beta Z_t$	2.036357	3.781935	3.231014	2.166981
α	0.272768	1.722925	0.707123	6.040732
$\beta(1-\eta)$	-0.16562	-3.03962	-0.26344	-1.809744
$\beta\eta$	-1.057382	-2.618185	-1.916691	-2.837857
R^2	0.6332		0.9009	
Durbin-Watson	1.6579		1.0922	
Přepočet koeficientů				
β	-1.2230		-2.1801	
η	0.8646		1 ³⁹	

Poznámka: Verze (1) představuje čtvrtletní inflaci; verze (2) meziroční čistou inflaci; difference v nezaměstnanosti je v obou případech rozdílem čtvrtletním. Tučně jsou vyznačeny statisticky významné parametry na hladině významnosti 95%. R^2 je koeficient determinace.
Pramen: Němec (2004, str. 46).

3.4. Hospodářsko politické implikace

„Cycles are characterized by coordinate movements across sectors as well as persistence of shocks.”

Robert F. Engel and Victor J. Issler⁴⁰

Hystereze poskytuje alternativní pohled na nezaměstnanost a vychází z ní odlišné implikace pro hospodářskou politiku, než jaké nabízí hlavní proud ekonomické teorie. Ten pracuje především z hypotézou přirozené míry a NAIRU. Hystereze není v souladu s neoklasickým pohledem vyčištění trhů a neutralitou hospodářsko politických opatření. Hospodářská politika stojící na hysterezi je více aktivní v krátkém i delším období. V hysterezním prostředí bez aktivní hospodářské politiky je jakékoliv přizpůsobení se ekonomiky náhlému šoku velmi nákladné a zdoluhavé. Hystereze posouvá pohled na (novou) keynesovskou ekonomii a hospodářsko politická opatření jako na problematiku krátkého období a zasazuje ji rovněž do střednědobého rámce.

Hlavními východisky při úvahách o hospodářské politice v hysterezním prostředí jsou tyto:

- šoky v ekonomice mají permanentní dopad na nezaměstnanost,

³⁹ Vzhledem k nevýznamnosti parametru $\beta(1-\eta)$ a za situace, kdy $\beta \neq 0$ (to vyplývá z hodnot ostatních parametrů), musí být $\eta = 1$.

⁴⁰ Mikhail, Eberwein a Handa (2003, str. 1)

- všechny úrovně nezaměstnanosti jsou konzistentní se stabilní inflací, její míra závisí jak na jejím minulém vývoji, tak na nezaměstnanosti,
- poplávkově orientovaná hospodářská politika může být účinná při snižování nezaměstnanosti jak běžné, tak její přirozené míry.

Zkušenosti z hospodářské praxe ukazují, že mírná hystereze nepředstavuje pro ekonomiku závažný problém. Naopak pokud je hystereze vysoká, může značně ovlivnit obnovovací procesy po šoku a zvýraznit fluktuace v ekonomice. Šoky z nabídkové strany mají dle mnohých autorů (Lindbeck a Snower, 1988b) asymetrický dopad na mzdy a zaměstnanost. Při negativním nabídkovém šoku dochází k poklesu zaměstnanosti. Při pozitivním nabídkovém šoku se ale zaměstnanost zvyšuje méně (nebo vůbec).⁴¹ Autoři tuto situaci nazývají asymetrická persistence efektů nabídkově orientované politiky.

3.4.1. Implikace jednotlivých hysterezních mechanismů

Nyní debatujeme možnosti preventivních opatření ke snížení negativních důsledků případného šoku a opatření „policymakerů“ k odstranění či alespoň zmírnění hysterezních mechanismů. Pomineme-li z výše uvedených příčin silná regulační opatření, pak nejčastějšími příčinami hystereze jsou efekty dlouhodobé nezaměstnanosti, vztah insiderů a outsiderů a změna kapitálu a investic. Mnohé hysterezní mechanismy, jak jsou vyloženy výše, mohou mít i pozitivní důsledky a jejich obrácené efekty mohou snížit výskyt hystereze. Opatření je celé řada a tato část si neklade za cíl poskytnout jejich ucelený výčet, ale spíše naznačit směr úvah.

Klíčové v případě silné role dlouhodobě nezaměstnaných je, že „politiky musí být zaměřeny na opětovné zapojení nezaměstnaných, zejména dlouhodobě nezaměstnaných“ (Blanchard a Summers, 1986a, str. 11). Jestliže hystereze vzniká v důsledku ztráty schopností nezaměstnaných, pak by prostředkem měla být opatření, která obnovují znalosti nezaměstnaných nebo zajišťují jejich přeškolení. Účinná může být také podpora vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů. Aktivní politiky trhu práce mohou hrát významnou úlohu v boji s dlouhodobou nezaměstnaností – napomáhá vyrovnávacímu procesu mezi nezaměstnanými a volnými místy a přispívají ke vzniku míst nových (viz severské státy). Pissarides (1999, str. 404) dokládá negativní vztah mezi výdaji na aktivní politiky trhu práce a dlouhodobou

⁴¹ Velikost asymetričnosti závisí na tom, zda ovlivňují mzdu jen insideri (pak hovoříme o absolutní asymetrii) nebo i firmy (mírnější asymetrie). Dalším předpokladem modelu je, že šoky jsou očekávané a existuje tzv. seniorský systém.

nezaměstnaností, a tím i persistenci nezaměstnanosti⁴². Zároveň ale upozorňuje, že tato aktivní politika „nemůže být použita jako proticyklický nástroj. Měla by být součástí celkového systému zabezpečení v nezaměstnanosti.“ Nemá být obecná, ale cílená zejména na mladé dlouhodobě nezaměstnané. Pak může částečně redukovat některé negativní efekty pasivních politik. Na druhé straně snižuje potenciální náklady z nezaměstnanosti, což může tlačit na růst mezd. Poptávková expanze podporující růst produktu povede k podpoře najímání dlouhodobě nezaměstnaných. Efekt, který tomu výrazně napomůže bude vyšší míra inflace (Kapadia, 2005). Ta bude stěžovat mzdová vyjednávání insiderů a jejich schopnost ovlivnit mzdy bude klesat na úkor nezaměstnaných (i dlouhodobě).

U hysterezního mechanismu insider-outsider bude působit nejen výše uvedený efekt růstu cenové hladiny na jejich vyjednávací sílu, ale poptávková expanze povede k růstu aktuální zaměstnanosti, čímž dojde ke změně počtu insiderů. Nižší „zakonzervovanost“ stavu insiderů má pozitivní efekty na přirozenou míru nezaměstnanosti. Jestliže je hystereze způsobena existencí insiderů a outsiderů, pak mohou být vhodné změny ve vyjednávacích strukturách ekonomiky. Lindbeck a Snower (1988b) ve svém článku dokládají, že pokud mají insideri sílu ovlivňovat mzdová vyjednávání, pak politiky, které ovlivní pohyb agregátní poptávky po práci, mohou zvýšit persistenci změn v úrovni nezaměstnanosti.

U efektu poklesu kapitálové zásoby a investic může být dopad expanzivního opatření významný tím, že urychlí přesvědčení ekonomických subjektů o vyšší očekávané výnosnosti investic, vyšších mírách zisku. Tím dojde k rychlejšímu procesu akumulace kapitálu a zvýšení kapitálové zásoby s pozitivními dopady na zaměstnanost a snížení přirozené míry nezaměstnanosti. Dle Arestis, Baddeley a Sawyer (2007, str. 145) by se hospodářská politika vlády měla soustředit na podporu dostatečné soukromé míry akumulace kapitálu. Opatření na snížení regulace či zvýšení flexibility jsou podle autorů až druhotné.

V souvislosti s efektem akumulace (resp. odbourávání) kapitálu upozorňuje Blanchard na dva aspekty v souvislosti s měnovou politikou (Blanchard, 2006a, str. 23). Expanzivní měnová politika:

- snižuje inflaci reálné mzdy, tím zabraňuje poklesu zaměstnanosti při dané zásobě kapitálu,
- snižuje reálné úrokové sazby, tím zabraňuje poklesu akumulace kapitálu a dalšímu tlaku na pokles zaměstnanosti.

Restriktivní měnová politika působí samozřejmě v opačném směru:

⁴² Platí totiž, že dlouhodobá nezaměstnanost je spojena s větší persistencí nezaměstnanosti.

Zmíněné účinky měnové expanze bylo možné vidět v mnohých evropských zemích v druhé polovině 70. let. Naopak restriktivní opatření aplikovaly mnohé země v první polovině 80. let. „Zpožděná reakce měnové politiky, (...), může vysvětlit, proč efekty počátečních šoků byly ve skutečnosti zpožděné. Při úvahách o více neutrální měnové politice, růst nezaměstnanosti by byl vyšší, ale délka by byla kratší“ (Blanchard, 2006a, str. 23).

Opatření ke snížení nezaměstnanosti by se v mnohých případech neměly udát přímo na trhu práce, ale přes opatření na trh statků a služeb. Vztah mezi reálnými mzdami a agregátní poptávkou po práci může v případě nedokonalé konkurence poptávkově orientovaná hospodářská politika ovlivnit přes (Lindbeck a Snower, 1988b, str. 39): (i) počet firem v ekonomice, (ii) mezní produktu práce a (iii) cenovou elasticitu poptávky po statku (což je spíše teoretická možnost). Z toho plyne, že expanzivní poptávková politika: (i) zvyšuje stimuly k růstu počtu firem v odvětví (střednědobý kanál) a/nebo (ii) zvyšuje mezní produkt práce, a to buď přímo nebo nepřímo. Přímo skrze politiky zvyšující průmyslovou infrastrukturu (dlouhodobý kanál), nepřímo zvyšuje užití komplementů práce nebo snižuje užití substitutů práce (krátkodobý kanál).

„Poptávkově orientované politiky zaměřené na vstup nových firem vedou k růstu zaměstnanosti začínajících pracovníků (entrants) ...pracovníků vstupujících na trh práce..., kteří přijmou reservační mzdu“ (Lindbeck a Snower, 1988b, str. 43). Menší omezení na vstupu nových firem v USA než v Evropě může být jedním z vysvětlení vyšší míry nezaměstnanosti v EU. Nepřímý efekt může být také významný. Závody a vybavení, které jsou užity ve fázi růstu, jsou obvykle komplementem k práci. Růst míry kapitálového využití může zvýšit mezní produkt práce.

Z práce Lindbeck a Snower (1988) vychází, že jsou zejména účinné politiky, které mají „nabídkové efekty“. Jedná se zejména o politiku ovlivňující míru kapitálového využití. „Poptávkově orientovaná politika, zvyšující mezní produkt kapitálu pomocí zvyšování míry kapitálového užití, vychází z toho, že oživení kapitálu k činnosti je komplementem k práci a poptávka po práci je rostoucí při cyklicky nízkém kapitálovém využití kapacit a klesající pouze při plném využití kapacit“ (Lindbeck a Snower, 1988, str. 43). Dalším příkladem mohou být opatření institucionální povahy jako je omezení síly odborů, snížení pracovní ochrany⁴³, zavedení voucherů pro nezaměstnané nebo, jak se odvolává Lindbeck a Snower (2001, str. 184-185), zavedení schémat ve firmách, kde zaměstnanci mohou jako část své odměny získat podíl na zisku firmy, snížení regulací na vstupu nových firem do odvětví a

⁴³ Dle Pissarides (1999) větší legislativní ochrana zvyšuje dlouhodobou nezaměstnanost a oslabuje přizpůsobení trhu práce na negativní makroekonomické šoky.

další. Naopak politiky zvyšující výdaje (např. v podobě transferů) nejsou příliš účinné (neovlivňují vztah reálných mezd na poptávku po práci). Růst těchto politik zvyšující transfery může být další příčinou vysoké nezaměstnanosti v EU.

3.4.2. Měnová politika a hystereze nezaměstnanosti

“... a real rigidity, which is a rigidity in a relative price, is not a reason for monetary non-neutrality. (...) To get non-neutrality, which is a central challenge for macro theorists, you need some nominal rigidity, such as sticky prices.”

Gregory N. Mankiw⁴⁴

Poptávkově orientovaná hospodářská politika může být účinná při snižování aktuální nezaměstnanosti i přirozené míry. Taková politika by neměla inflační důsledky, protože jakákoli úroveň nezaměstnanosti je kompatibilní s určitou stabilní inflací. V souvislosti s aktivní (diskreční) politikou budeme dále uvažovat zejména politiku měnovou. Fiskální politika je dnes v této oblasti obecně v pozadí (Pavelek, Šaroch a Andrle, 2003)⁴⁵.

Koncepty pracující s čistým konceptem přirozené míry nevidí v měnové politice účinný nástroj na ovlivnění nezaměstnanosti. Měnová politika je schopna ovlivnit jen nominální veličiny a nemá trvalý dopad na veličiny reálné. Míra nezaměstnanosti tenduje po určitém čase vždy ke své přirozené úrovni. Tato teze vychází z akceptace vertikální dlouhodobé Phillipsovy křivky. Dle některých ekonomů je víra ve vertikální tvar dlouhodobé Phillipsovy křivky jedním z hlavních problémů, proč v mnohých zemích převažuje vysoká nezaměstnanost. Studie prokázaly na datech různých zemí trade-off mezi inflací a nezaměstnaností i v dlouhém období (Akerlof, Dickens a Perry, 1996 a 2000; Lundborg a Sacklén, 2006; Wyplosz, 2001).

Pokud přijmeme tezi, že měnová politika má v případě existence hystereze silné účinky, pak vyvstávají otázky, jak silný má být měnový zásah a též, jak reagovat v případě nabídkového šoku. Kapadia (2005) dokládá, že v případě země s hysterezí a vysokou nezaměstnaností je výhodné aplikovat gradualistickou měnovou expanzi. Ta bude mít jen mírné inflační náklady zvláště v případech, kdy růst je pod svým potenciálem. Kapadia (2005, str. 24-25) jako příklad úspěšné poptávkové expanze, redukující rovnovážnou míru nezaměstnanosti, udává Velkou Británii. Ta aplikovala poptávkovou expanzi po nuceném opuštění mechanismu ERM v roce 1992. V následujících letech britská ekonomika

⁴⁴ Snowdon a Vane (2005, str. 440)

⁴⁵ K hlavním příčinám, které brání rehabilitaci aktivní fiskální politiky, autoři udávají například institucionální problémy jejího výkonu a současný relativně příznivý stabilizační výkon měnové politiky.

zaznamenala výrazný pokles míry nezaměstnanosti, a to při dočasném a malém nárůstu míry inflace (o 2 p.b.). V zemích s nízkou nezaměstnaností je pak prioritou aplikovat takovou politiku, která nedostane růst ekonomiky pod potenciál.

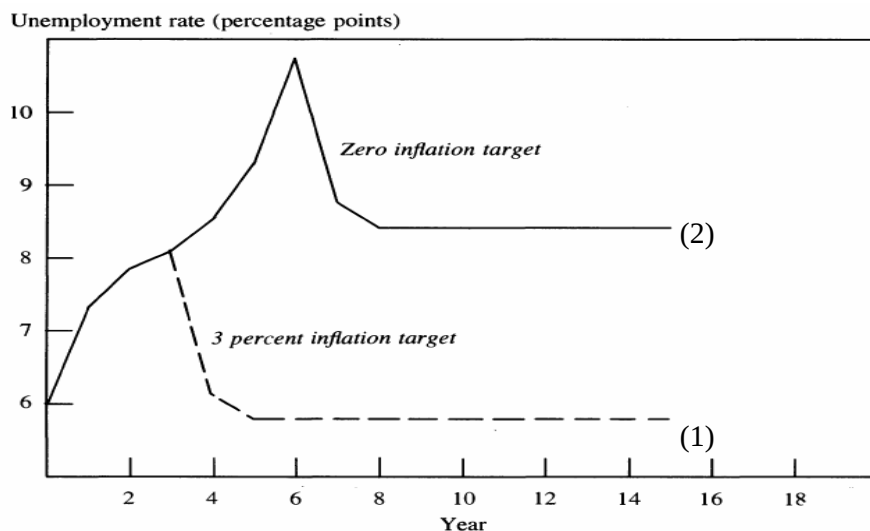
V případě nabídkového (nákladového) šoku je optimální provádět ne příliš aktivistickou politiku. Desinflační politika může mít dalekosáhlé důsledky. Dopady měnové restrikce na zaměstnanost a růst jsou v případě hystereze silnější než bez ní. Negativní investiční šok může pokles kapitálové zásoby mít významný dopad na output a nezaměstnanost. Jestliže centrální banka chce snížit inflaci, provádí desinflační politiku. Míra nezaměstnanosti směřuje nad svou přirozenou úroveň. Náklady takové politiky závisí na hysterezních (persistentních) mechanismech. Pokud jsou vysoké, pak takové opatření může mít významné a permanentní náklady ve zvýšení zaměstnanosti a výstupu. Mikhail (2002) zmiňuje v této souvislosti příklad Kanady v 80. letech. Negativní důsledky desinflační politiky mohou být výrazně zesíleny regulací v podobě vysoce štědrých a dlouhodobých sociálních dávek (blíže Katz, 1998). Při takových strukturálních charakteristikách trhu práce je obzvláště nákladná silná a zdlouhavá desinflační politika (jako tomu bylo v Evropě v 80. letech). Naopak rychlá desinflace nemusí mít tak výrazné negativní dopady (jako v USA v 80. letech).

Při aplikaci desinflační politiky, a také s ohledem na aplikaci režimu inflačního cílování, vyvstává otázka, jakou cílenou úroveň inflace by měnová autorita měla zvolit. Některé přístupy k měnové politice zastávají tezi, že velmi nízká až nulová nízká inflace má nejlepší dopady na růst a potenciální ekonomickou výkonnost, a tím i nezaměstnanost. Hystereze ale neimplikuje tuto myšlenku. Příliš nízký inflační cíl může způsobovat vysoké náklady na růst a nezaměstnanost, a tím při výskytu hystereze zvýšit přirozenou míru nezaměstnanost nebo neumožnit její snížení. Zastánci velmi nízké (či nulové) inflace se mohou odvolávat na řadu studií, dokládající negativní vztah mezi inflací a hospodářským růstem. Úvaha často bývá taková, že inflace způsobuje distorze odhadu budoucích cen, to má negativní vliv na investice a potažmo výkon ekonomiky. Jednou z nejcitovanějších prací k této problematice je Barro (1996). Ten na vzorku více jak 100 zemí mezi lety 1960-1990 zjistil, že růst inflace o 1% redukuje růst o 0,02-0,03%. Avšak třeba upozornit, že Barrova studie i mnohé další mají problém s identifikací negativního vztahu inflace a růstu při nízkých mírách inflace (pod 15%).⁴⁶

⁴⁶ Obecně jakákoli inflace vyšší než nula (stabilní cenová hladina) s sebou přináší náklady (a to i v případě jejího plného anticipování), které s výší inflace narůstají. Jde o jevy jako je suboptimální držba peněz, transakční náklady ze změn cen (menu cost), tzv. tax low nominalism, či nebezpečí poklesu kredibility CB.

Práce Akerlof, Dickens a Perry (1996) zjišťuje, že příliš nízká inflace může způsobovat persistenci nezaměstnanosti na vysokých hodnotách. Autoři dokládají, že mírná inflace má pozitivní vliv na ekonomickou aktivitu a je kompatibilní s nízkou nezaměstnaností a vysokým výstupem. Uvádějí, že mírná inflace je prospěšná pro efektivní funkci cenového a mzdového mechanismu. Někteří autoři (Šíma, 2002) požadují politiku nulové inflace nebo deflace (tu dokonce považují za charakteristiku zdravé ekonomiky). Přesvědčivější argument nulové inflace dává např. Poole (1999) v podobě psychologického efektu nuly jako magického čísla a to, že pozitivní inflace snižuje kredibilitu centrální banky a zvyšuje nestabilitu očekávání. Úvaha o cenové stabilitě v podobě nulové inflace ale vede k vysokým ztrátám zaměstnanosti i výstupu. Akerlof, Dickens a Perry (1996, str. 31-32) na amerických datech doložili, že pokud dojde k poklesu inflace z 3% na 0%, projeví se to ve zvýšení nezaměstnanosti o 1,7 p.b. (z 5,9% na 7,6%). Deflace má ještě závažnější dopady – nezaměstnanost by se zvýšila až o 4,1 p.b. (na 10%). Účinky desinflační politiky na nezaměstnanost můžeme vidět v následujícím grafu č. 18. Obě ekonomiky začínají na inflaci i nezaměstnanosti 6%. Obě politiky představují snahu každým rokem snížit inflaci o 1 p.b. Mírnější desinflační politika (1) představuje snahu snížit inflaci na cíl 3%, silnější politika (2) na požadovanou inflaci 0%.

Graf č. 18: Alternativní desinflační politika

Pramen: Akerlof, Dickens a Perry (1996, str. 50)

V případě hystereze může silná desinflační politika jako v případě (2) vést nejen k významnému nárůstu aktuální míry nezaměstnanosti, ale také k její vysoké přirozené míře a zesílení hysterezních mechanismů. Ve své pozdější práci (Akerlof, Dickens a Perry, 2000)

jako optimální míry inflace považují hodnoty mezi 1,5 až 4%. Wyplosz (2001) dokazuje na datech vybraných evropských zemích, že nulová inflace má negativní dopad na rovnovážnou nezaměstnanost, avšak stanovení pozitivní hodnoty je otázkou. Cíl ECB 2%⁴⁷ je de facto v pořádku pro vybrané země, jelikož nezpůsobuje téměř žádný nárůst nezaměstnanosti. Wyplosz (2001, str. 18) ale zakončuje celou práci tím, že „ještě nevíme, jak nízký by inflační cíl měl být.“⁴⁸

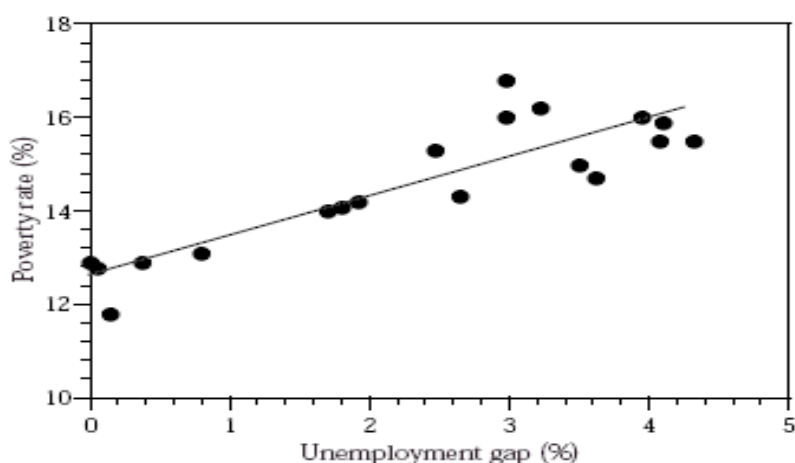
Lundborg a Sacklén (2006) zkoumají míru inflace, která by vedla k redukci dlouhodobé nezaměstnanosti a přirozené míry. Autoři považují jako neoptimálnější pozitivní inflaci z pohledu zaměstnanosti a outputu. Jako nejvhodnější míru inflace na švédských datech vidí 2-4%. To je více, než je dnešní inflační cíl švédské centrální banky (2%). Taktéž Fortin (2001) jednoznačně na datech Kanady vyvrátil vertikální dlouhodobou Phillipsovu křivku, která by indikovala neutrální dopady měnové politiky na reálné veličiny. Taktéž identifikuje výrazné ztráty v podobě prudkého nárůstu míry nezaměstnanosti v případě, že ekonomika se nachází blízko nulové inflace (nulová inflace by znamenala pro kanadskou ekonomiku míru nezaměstnanosti přes 10%). Za optimální měnově-politickou strategii považuje inflační cíl 2-4%. Ten vede k minimalizaci nezaměstnanosti. Toto rozmezí je nejčastějším doporučením pro vyspělé země. Jak autor uvádí (Fortin, 2001, str. 13), měnová politika by se neměla orientovat na co nejnížší inflaci, ale měla by brát v potaz také inflaci zabezpečující co nejnížší nezaměstnanost. Důvodem je silná korelace mezi nezaměstnaností a chudobou (graf č. 19). „Makroekonomická politika, která přednostně předchází růstu nezaměstnanosti, může být užitečná, dokonce i když je v krátkém období vnímána jako nadměrná“ (Røed, 1997, str. 413). Na druhou stranu tato může zvýšit nebezpečí ztráty kredibility měnové politiky.

Proti popťávkově orientované měnové politice stojí inflační omezení (Arestis a Sawyer, 1998). Existence jevu hystereze znamená, že jakákoliv úroveň nezaměstnanosti je konzistentní se stabilní inflací. Její míra závisí výhradně na minulém vývoji inflace i nezaměstnanosti.

⁴⁷ Cílem ECB je inflace měřená pomocí HCPI pod ale blízko 2%.

⁴⁸ Je například zajímavé že pro Německo našel Wyplosz pozitivní efekt na nezaměstnanost (*grease effect*) při inflaci 4-10%!

Graf č. 19: Vztah mezery nezaměstnanosti a míry chudoby

Pramen: Fortin (2001, str. 14)

Při aplikaci expanzivní politiky vedoucí ke snížení inflace se jeví jako optimální měnová strategie cílování inflace. Význam režimu cílování inflace v případě měnové expanze je významný zejména z pohledu redukce vysokých inflačních očekávání. „Jestliže je proces dostatečně pozvolný (*aplikace měnové expanze – pozn. aut.*) a je aplikován režim cílování inflace, inflační očekávání některých firem v ekonomice mohou zůstat ukotvené a nárůst inflace během přechodu může být minimální“ (Kapadia, 2005, str. 27).

Striktní cílování inflace není dle mnohých optimální strategií. Faia (2006) jako optimální měnovou politiku za podmínek strnulosti cen, mezd a frikci na trhu práce, považuje kombinaci cílení nezaměstnanosti a inflačního cílováním. Mzdové strnulosti nejsou pomíjivým fenoménem nebo jevem charakterizující určitý stav institucionálního uspořádání trhu práce. Akerlof, Dickens a Perry (1996, str. 51) to dokumentují na skutečnosti, že strnulosti se vyskytovaly již mnohem dříve, než byly „vystaveny“ moderní instituty trhu práce.⁴⁹ Počet nezaměstnaných a jejich vyjednávací síla snižuje proces přizpůsobení nabídky a poptávky na trhu práce. Faia (2006, str. 19) píše: „...v modelu s frikcemi dynamika přizpůsobení mezních nákladů také závisí na vývoji nezaměstnanosti. V tomto kontextu není možné sjednat stabilitu inflace také bez cílování nezaměstnanosti.“ Protiargument poskytuje Callignon (2005). Ten volá po kredibilní politice centrální banky sledující výhradně inflaci. V ekonomikách, kde jsou podstatné smluvní vztahy a silné mzdové koordinace (jako je tomu v Evropě), by centrální banka měla mít za cíl pouze cenovou stabilitu. To prospívá dlouhodobosti smluvních vztahů na trhu práce i dlouhodobosti v rozhodování o investicích.

⁴⁹ Ačkoliv nelze říci, že strnulosti byly stejně silné. Institucionální uspořádání tak mohlo rigidity zesílit.

Naopak pro Spojené státy, kde tyto instituty trhu práce nejsou tak významné, trh je dostatečně pružný, by cíl měnové politiky měl obsahovat inflaci i output (zaměstnanost).

Mnozí zejména postkeynesovští autoři požadují mnohdy cílování mzdového růstu. Mzdová stabilizace ale není postačující k stabilizaci mezních nákladů a inflace. V ekonomice s deflací či velmi nízkou inflací vzniká nebezpečí dopadu nákladového šoku (růstu reálných mezd). Za předpokladu výskytu hystereze lze podpořit argumenty v Šaroch (2002, str. 4), aby byl nastaven mírně pozitivní inflační cíl centrálních autorit.

Předchozí závěr platí také pro situaci v České republice, kde jak dokládají Němec (2004), Němec a Moravanský (2005), je jev hystereze významný. Na základě studií v obdobných zemích se jeví jako optimální inflační cíl 2-4%. Pokud nadále bude měnová politika Evropské centrální banky konzistentní s inflačním cílem těsně pod hranicí 2 procent⁵⁰, může takové nastavení měnové politiky být neoptimální pro českou ekonomiku trpící hysterezí. I s ohledem na vstup ČR do Eurozóny a jevu hystereze je nutné přistoupit co nejdříve k zásadním reformám trhu práce.

Na zajímavé institucionální konsekvence hystereze (resp. vysoké persistence) upozorňují Lockwood, Miller a Zhang (1998). Ti ji dávají do souvislosti s nezávislostí centrální banky. Empirické studie (Alesina a Summers, 1993) potvrzují, že dostatečně nezávislá centrální banka tvoří dobrý předpoklad pro nízkoinflační prostředí.⁵¹ Například Healey, Levine a Pearlman (1995) potvrzují nejen negativní korelaci mezi nezávislostí centrální banky a průměrnou inflací, ale také negativní korelaci mezi indexem nezávislosti a zaměnitelností inflace a nezaměstnanosti (měřeno tzv. indexem strádání – „*misery index*“). Lockwood, Miller a Zhang (1998) potvrzují, že výskyt hystereze vytváří nejen stimuly pro aktivnější stabilizační politiku vlády, ale také pro vyšší inflační prostředí. Autoři dokládají mírně pozitivní, ale ne statisticky významný, vztah mezi persistencí nezaměstnanosti a průměrnou inflací. Pokud vezmeme v potaz skutečnost, že s vyšší nezávislostí centrální banky dosáhneme nižší inflace, pak pro země s málo nezávislou centrální bankou je vztah mezi persistencí nezaměstnanosti a mírou inflace pozitivní a statisticky významný. Závěrem jejich analýz je, že růst persistence povede k většímu konzervativizmu centrální banky, zvláště pokud výchozí úroveň nezaměstnanosti se nevzdaluje příliš od své rovnovážné (dlouhodobé)

⁵⁰ Obecně u výběrových cenových indexů existuje problém měření růstu kvality produkovaných statků a služeb a zavádění inovací. Při měření inflace pomocí CPI je sporným bodem to, že je nejčastěji měřen pomocí Laspeyresova vzorce, který měří vývoj cen za použití skladby zboží ze základního období a může tak dojít k „zastarávání“ této skladby (což může být významné zejména v tranzitivních ekonomikách). Dle mnohých výzkumů bývá roční míra inflace měřená přes CPI nadhodnocena i o více jak 0,5 p.b. (Wu, 2004). Dodejme, že to platí pro vyspělé země, u zemí jako ČR nadhodnocení může být výraznější.

⁵¹ Objevují se argumenty, že negativní vztah mezi inflací a nezávislostí vzrůstá v důsledku spíše obrácené kauzality – z inflace na nezávislost, než z nezávislosti na inflaci.

úrovně a pokud je vláda při provádění hospodářské politiky více „krátkozraká“ než centrální banka. V takové situaci vláda nebude chtít delegovat co nejvíce svých pravomocí na centrální banku a zajistit její vysokou nezávislost, než jak by tomu bylo v situaci s nízkou hysterezí.

4. Rostoucí NAIRU a vysoká nezaměstnanost v Evropě

“The high unemployment in Europe in the 1980s persisted far longer than anyone could explain with standard models.”

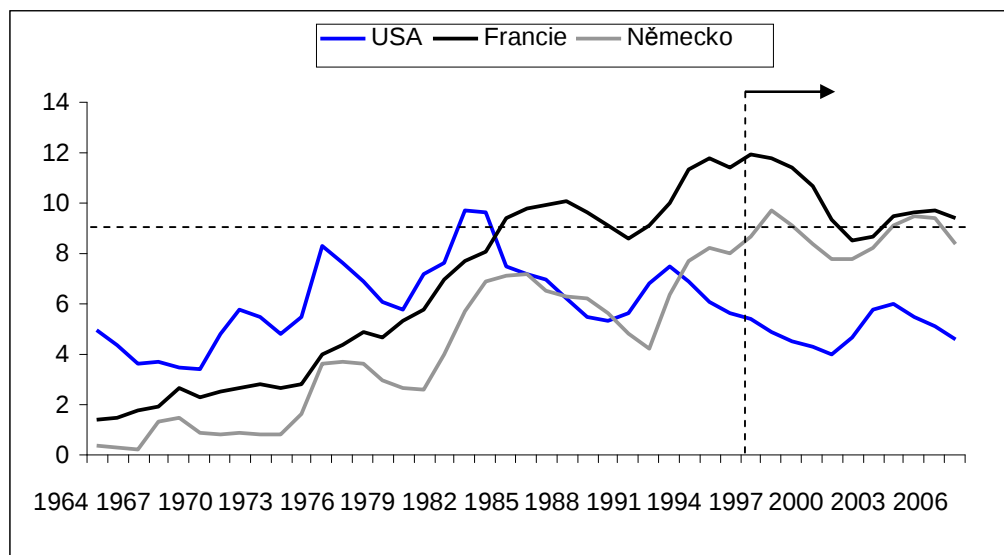
Gregory N. Mankiw⁵²

Ačkoliv tato práce je především teoretickým pojednáním, nelze se v souvislosti s přirozenou mírou nezaměstnanosti (resp. NAIRU) a hysterezí vyhnout jedné aplikaci: na nezaměstnanost v Evropě. Vždyť právě vývoj nezaměstnanosti v Evropě v 80. a 90. letech byl inspirující pro vývoj hypotézy hystereze a byl též použit jako datová základna mnohých empirických studií potvrzujících či vyvracejících platnost přirozené míry a hystereze. Zdálo se, že tradiční aparát hlavního proudu není sto plně vysvětlit procesy, ke kterým došlo na trhu práce zejména v 80. letech 20. století.

4.1. Co se „skutečně“ stalo

Graf č. 20 udává vývoj nezaměstnanosti za posledních více jak 40 let v USA a nejsilnějších kontinentálních evropských ekonomikách – Německu a Francii.

Graf č. 20: Nezaměstnanost ve vybraných zemích, 1964-2006

Pramen: data Snowdon a Vane (2002, str. 19), OECD; vlastní úpravy

⁵² Snowdon a Vane (2005, str. 440)

Od konce druhé světové války do konce 60. let byla nezaměstnanost v Evropě velmi nízká. Ještě v polovině 60. let se například v Německu pohybovala nezaměstnanost pod 0,5% (!) a obecně se v celé Evropě držela do poloviny 70. let pod 2%. Poté ale začala strmě růst. Tento růst pokračoval i v následujících letech a své stabilní úrovně dosáhl až v druhé polovině 90. let. Vysoká nezaměstnanost pokračuje v Evropě přes mírné snížení dodnes.⁵³ Vývoj evropské nezaměstnanosti kontrastuje s vývojem v USA. Zde, stejně jako na evropských datech, můžeme sledovat tři velké šoky během posledních třiceti let. První dva představují známe ropné šoky z roku 1973 a 1979, poslední šok zpomalení světového hospodářství počátku 90. let. Zatímco v USA se pokles produktu vždy obrátil v růst a nezaměstnanost začala klesat po odeznění šoku, v Evropě pokračovala nezaměstnanost v růstu navzdory pozitivnímu vývoji HDP. Markantní je dopad ropného šoku při porovnání USA a Francie. Zatímco po jeho vyprchání se americká nezaměstnanost dostala pod výchozí úroveň před šokem, francouzská nezaměstnanost ani nezpomalila růst a dosáhla svého vrcholu až koncem 90. let.⁵⁴ Poměrně silný růst ekonomiky v druhé polovině 80. let stačil v případě Francie „jen“ ke snížení nezaměstnanosti o 1,5 p.b., v USA naopak k poklesu na hodnoty nižší, než jaké byly před druhým ropným šokem. Zdá se, že dopad negativního makroekonomického šoku na nezaměstnanost je v případě Evropy mnohem delší a výraznější. To potvrzuje i následující studie.

Røed (1997) zkonstruoval funkci odezvy nezaměstnanosti na vnější šok pro USA a EU. Jeho výsledky ukazují, že v USA negativní šoky postihující nezaměstnanosti jsou významně eliminovány narozdíl od Evropy. V zemích EU v prvních 10 čtvrtletích šoky získávají teprve „na síle“ a vrcholu dosahuje šok při hodnotě 4 (po 10ti čtvrtletích z počáteční úrovně šoku = 1). Ještě po 50 čtvrtletích (tj. 12,5 roku!) přetrvává v nezaměstnanosti 43% šoku. Naopak v USA šok nabývá na síle jen 3 čtvrtletí a po 12 měsících šok protne vertikální nulovou osu (poté ještě nastává mírné sinusové zvlnění). „Odezvy recesí jsou mnohem více persistentní v Evropě než v USA. Na evropském trhu práce (...) existuje určitá nezávislá rovnovážná míra nezaměstnanosti“ (Røed, 1997, str. 391).

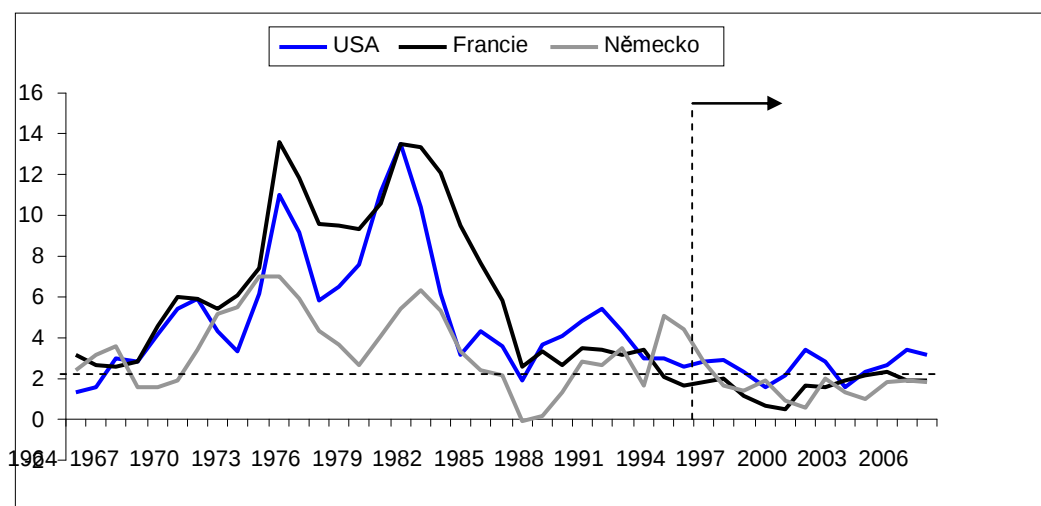
Zhruba od roku 1987 nezaměstnanost v EU přestala výrazně růst. Jak napovídá koncept přirozené míry nezaměstnanosti, růst přirozené míry měl vést k deceleraci inflace, případně k akceleraci deflačního pohybu (koncept přirozené míry je symetrický). Agregátní

⁵³ Nutno poznamenat, že mezi jednotlivými evropskými zeměmi existovaly a existují podstatné rozdíly. Zatímco například Irsko, Nizozemí mají nezaměstnanost na úrovni Spojených států nebo dokonce nižší. Země jako Francie převyšují úroveň průměru EU a tu americkou převyšují několikanásobně.

⁵⁴ Stejně tak při pohledu na data za celou EU můžeme konstatovat, že od poloviny 70. let (prvního ropného šoku) až do poloviny 80. let vykazovala evropská nezaměstnanost neustále rostoucí tendenci.

poptávkové šoky totiž neovlivňují rovnovážnou míru nezaměstnanosti. Při pohledu na data inflace druhé poloviny 70. a 80. let (graf č. 21) takové výrazné tendence nevidíme. Určité deflační pohyby je možno najít, ale pokud by platilo, že přirozená míra nezaměstnanosti byla nezměnná, pak je otázkou, proč desinflace byla tak krátká nebo proč na přelomu 80. a 90. let přetrvávala v mnohých evropských zemích vyšší inflace. Jak píše Gordon (1989, str. 221) může nám to navodit domněnku, že „symetrická hypotéza přirozené míry je chybná.“ Ve stejném duchu se vyjadřují i Blanchard a Summers (1986b, str. 8): „Evidence potvrzuje mnohem menší pokles inflace, než by se dalo očekávat. Navzdory vysokým hodnotám nezaměstnanosti, neexistuje evidence desinflace – v Německu dokonce došlo k malému nárůstu inflace.“

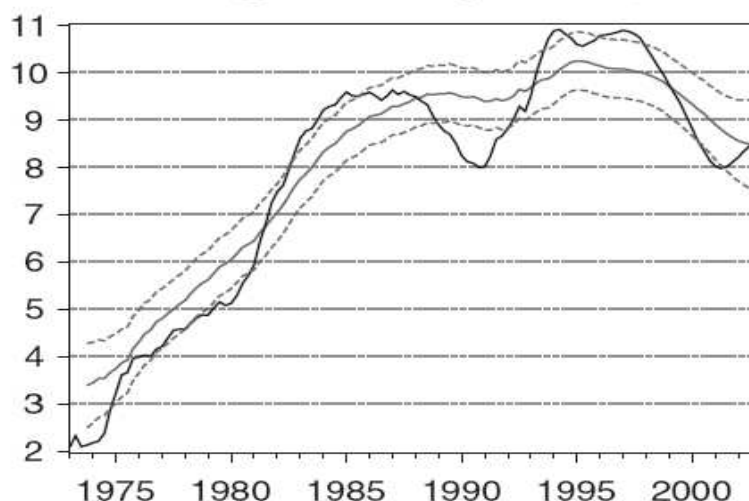
Graf č. 21: Inflace ve vybraných zemích (CPI), 1964-2006

Pramen: data: Snowden a Vane (2002, str. 20), OECD; vlastní úpravy

Další zajímavý pohled na přirozenou míru nezaměstnanosti poskytují data 90. let. Z grafu č. 20 je vidět, že posledních 10 let je nezaměstnanost přibližně stabilní (kolem hodnot 9%). Obdobně je na tom míra inflace, která se pohybuje těsně pod 2% cílem Evropské centrální banky. Pokud tedy platí, že když je nezaměstnanost pod svou přirozenou mírou, pak inflace má tendenci růst a když je nezaměstnanost nad svou přirozenou mírou, inflace má sklon klesat, napovídalo by to, že dnešní vysoká nezaměstnanost odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti. To by znamenalo, že růst aktuální míry nezaměstnanosti od 70. let reflektuje pro většinu Evropy růst přirozené míry. Skutečně mnohé studie (např. Blanchard, 2006a; Logey a Tober, 2006; Turner a kol., 2001) prokazují, že během posledních desetiletí došlo v Evropě k výraznému růstu přirozené míry resp. NAIRU.

Graf č. 22: Odhad NAIRU pro EU-12 (a 95% hranice spolehlivosti)

Poznámka: Silnější čára vyjadřuje vývoj aktuální míry nezaměstnanosti v zemích EU-12 (v %), tenčí plná čára vyjadřuje odhad NAIRU dle Kalmanova filtru (v %).

Pramen: Logey a Tober (2006, str. 417)

Rovnovážná míra nezaměstnanosti sleduje dráhu skutečné míry nezaměstnanosti (viz graf č. 22). To by implikovalo vysvětlení vývoje na trhu práce EU pomocí hypotézy hystereze. Klasický ekonomický aparát neměl potíže vysvětlit ani ne tak velký nárůst nezaměstnanosti, jako spíše dlouhodobé účinky a dopady na rovnovážnou míru. Jiné odhady posunu NAIRU (Turner a kol., 2001, str. 192) pro EU a také jednotlivé země – Německo, Francii a také USA – ukazuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3: Odhad NAIRU pro vybrané země a oblasti

	1980	1985	1990	1995	1999	střední chyba ²⁾
USA	6,1	5,6	5,4	5,3	5,2	0,9
Euro Area	5,5	7,1	8,8	9,2	8,8	--
OECD-21¹⁾	5,0	5,1	6,3	6,5	6,5	--
Francie	5,8	6,5	9,3	10,3	9,5	1,1
Německo	3,3	4,4	5,3	6,7	6,9	0,9

Pramen: Turner a kol. (2001, str. 192)

4.2. Jak k tomu došlo: Vysvětlení růstu NAIRU 80. let

„Many suspects have been identified, but none has been convicted.”

Olivier J. Blanchard a Lawrence F. Katz⁵⁵

Nyní se pokusíme poukázat na některé aspekty růstu nezaměstnanosti v Evropě zejména v 80. letech. Cílem je spíše upozornit na jednotlivé přístupy, než obecně pojmovat

⁵⁵ Blanchard a Katz (1996, str. 2)

tento široký problém. Záměrem je i vysvětlit, že jev hystereze může sloužit jako jedno z vysvětlení tohoto růstu. Jak udává Gordon (1989, str. 220), můžeme vysledovat dva základní přístupy k vysvětlení růstu (přirozené) míry nezaměstnanosti 80. let:

- strukturalistický pohled,
- hysterezní pohled.

4.2.1. Vysvětlení přes strukturu a instituty trhu práce

Vysvětlení spočívá ve výskytu exogenních změn, které posunovaly vyjednanou reálnou mzdu (WS) vzhůru a (nebo) reálnou mzdu určenou cenami (PS) směrem dolů. Kdyby takové exogenní změny nastaly, musely by hospodářsko politické autority v zájmu udržení stálé míry inflace snížit agregátní poptávku. Skutečná nezaměstnanost by se pak zvýšila zároveň s rovnovážnou mírou nezaměstnanosti (Carlin a Soskice, 1991). Jde tedy o opačnou kauzalitu než u hystereze, kde naopak přirozená míra sleduje míru běžnou.

Tento přístup jako příčinu vysoké nezaměstnanosti v EU vidí strukturální poruchy trhu práce a změna institutů trhu práce. Politiky trhu práce vedly k větším nepružnostem pracovních trhů, což způsobilo při negativním šoku, že se trh práce nemohl dostatečně rychle adaptovat na nové prostředí. „Nezaměstnanost a její délka narůstala, vzrůstal problém odrazení, a tím rostla i dlouhodobá nezaměstnanost. Tento závěr je používán zejména při porovnání zkušeností USA s Evropou“ (Pissarides, 1999, str. 390). O vysvětlení růstu nezaměstnanosti 70. let mezi ekonomickými proudy panuje poměrně shoda. Jako hlavní příčiny jsou shledány ropné šoky a růst síly odborů. O to větší je neshoda při vysvětlení růstu nezaměstnanosti později v 80. a 90. letech. Vysvětlení ve formě exogenních efektů, jako jsou růst aktivity odborů nebo růst cen ropy, v 80. letech pokulhává. Jednak další ropné šoky nenastaly (dokonce došlo k mírnému poklesu cen) a taktéž odborová aktivita i počet odborově organizovaných zaměstnanců se snížil.⁵⁶ Navíc působily dodatečné pozitivní faktory (Carlin a Soskice, 1990, str. 442) jako rostoucí liberalizace zahraničního obchodu, změny na trhu práce ve prospěch „bílých“ límečků, a tedy méně organizovaných zaměstnanců, atd.

Problémem tohoto přístupu přes institucionální změny trhu práce je, že nedokáže vysvětlit, proč velmi podobné instituty byly konzistentní s nízkou nezaměstnaností 50. a 60.

⁵⁶ Situace ve vývoji nezaměstnanosti je rozdílná i mezi samotnými zeměmi Evropy, respektive EU. V severovýchodních zemích nedošlo během 70. a 80. let k tak výraznému růstu nezaměstnanosti. Jackman (2002) připomíná jedno z vysvětlení této situace. Ve skandinávských zemích je vysoká úloha odborů a jiných institutů trhu práce. Právě vysoká centralizace ve mzdovém vyjednávání mohla dle mnohých ekonomů být důvodem, proč mzdy nerostly tak rychle a netlačily na pokles zaměstnanosti. V ostatních zemích naopak tlak na růst reálných mezd při nabídkových šocích zvyšoval inflaci a nezaměstnanost.

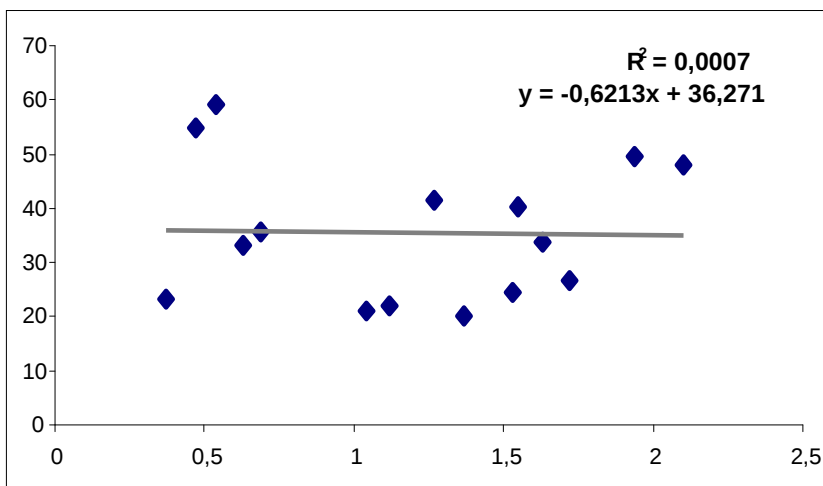
let. „Mnoho z těchto institucí již existovalo, když byla nezaměstnanost nízká a podobná napříč zeměmi, a zatímco mnoho z nich se stalo nepřátelskými k zaměstnanosti v 70. letech, pohyb od té doby byl většinou v opačném směru. Zatímco instituty trhu práce mohou vysvětlit rozdíly mezi zeměmi dnes, nezdají se být schopné vysvětlit obecný vývoj nezaměstnanosti v čase“ (Blanchard a Wolfers, 2000, str. 2). Jak udává též třeba Gordon (1989, str. 230) „slabostí tohoto vysvětlení je nemožnost zdůvodnění toho, proč by evropské NAIRU mělo vzrůst z 2% v 60. letech na 10% dnes (*tj. koncem devadesátých let – pozn. aut.*) nebo by mělo vzrůst mnohem více v některých zemích oproti jiným.“ Blanchard a Summers (1986b, str. 11) se také vyslovují pro podobnou povahu institutů trhu práce, ale dodávají, že povaha šoků byla velmi rozdílná.

Jednou z hlavních příčin, na které se zaměřuje pozornost při vysvětlení růstu nezaměstnanosti a NAIRU, je velikost a délka poskytování podpor v nezaměstnanosti, resp. jejich změna. Růst množství a délky poskytování těchto podpor zvyšuje rezervační mzdu, a tím odrazuje nezaměstnané od hledání místa. Mezi mnohými například Katz (1998) jako jednu z významných příčin rozdílného vývoje a úrovně nezaměstnanosti v EU a USA vidí systém podpor u nezaměstnaných. Zatímco ve Spojených státech jsou tyto podpory nízké a též délka jejich poskytování je velmi krátká, v Evropě vidíme opak. Strukturální poruchy jsou dle něj v Evropě větší.

Zajímavý pohled poskytuje Pissarides (1999). Růst podpor v nezaměstnanosti vedl k vyšší nezaměstnanosti nikoli osamoceně, ale s negativním agregátním šokem. Není potvrzeno, že by podpory v nezaměstnanosti způsobily růst nezaměstnanosti při neexistenci šoku. Obdobně by pak pokles podpor měl vést k poklesu nezaměstnanosti při pozitivním agregátním šoku.⁵⁷ Empiricky doložil, že „země se štedrým systémem podpor mohly zažít nejnižší růst mzdové nerovnosti, ale největší růst nezaměstnanosti“ (Pissarides, 1999, str. 399). Platí sice, že země s delší dobou podpor v nezaměstnanosti trpěly vyšší nezaměstnaností, ale tento vztah není tak výrazný. Podívejme se na následující grafy. Některé úvahy by nás mohly mylně vést k tomu, že neexistuje dopad podpor na nezaměstnanost – konkrétně dlouhodobou nezaměstnanost, kde bychom očekávali efekty největší. Níže uvedený graf č. 23 porovnává výdaje na podpory v nezaměstnanosti s dlouhodobou nezaměstnaností v EU-15 v roce 2002. Závislost zde není možné najít.

⁵⁷ Udává příklad, že nezaměstnanost klesla v Británii více než ve Francii díky tomu, že Británie v 80. letech snížila podpory a ztížila přístup k nim.

Graf č. 23: Závislost dlouhodobé nezaměstnanost a podpor v nezaměstnanosti

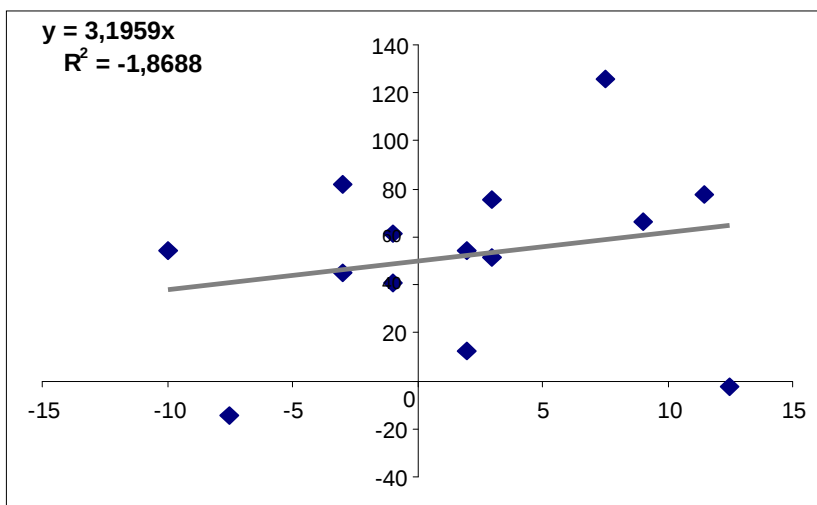

Poznámka: na horizontální ose je indexem měřena štědrost podpor v nezaměstnanosti, na vertikální ose je míra dlouhodobé nezaměstnanosti (jako podíl k nezaměstnanosti celkové).

Pramen: data VÚPSV a OECD, vlastní výpočty.

Důležitější než stavy je sledovat změny, ke kterým u daných veličin dochází. Může růst podpor v nezaměstnanosti vysvětlit nárůst nezaměstnanosti? Graf č. 24 znázorňuje na horizontální ose změnu podpor v nezaměstnanosti mezi roky 1981-91 jako procentuální vyjádření ke mzdě pro EU-15. Na vertikální ose jsou vyjádřeny procentuální změny nezaměstnanosti období 1974-79 k období 1986-90. Růst podpor v nezaměstnanosti je spojen s nárůstem nezaměstnanosti. Závislost ale není příliš vysoká.

Graf č. 24: Závislost změny podpor v nezaměstnanosti a změny míry nezaměstnanosti

Poznámka: Jedná se o výběr evropských zemí: Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Irsko, Itálie, Nizozemí, Norsko, Španělsko, Švédsko, Británie a také USA. Horizontální osa udává změnu podpor v nezaměstnanosti vyjádřenou jako procentní podíl ke mzdě (data jsou za období 1981-91). Vertikální osa znázorňuje procentní změnu průměrné míry nezaměstnanosti období 1974-79 k období 1986-90.

Pramen: data Pissarides (1999, str. 397, 398), vlastní výpočty.

Pokud je přirozená míra nezaměstnanosti symetrický model, pak by pokles podpor v nezaměstnanosti měl vést k poklesu nezaměstnanosti. Od 80. let mnoho zemí stanovilo striktnější pravidla pro způsobilost na pojištění v nezaměstnanosti, redukovalo podpory v poměru v průměrné mzdě a zavedlo zdanění podpor v nezaměstnanosti, atd. Samostatně podpory v nezaměstnanosti nevysvětlí celkový nárůst nezaměstnanosti v 80. letech, ale jistě patří mezi významné determinanty, a to i v souvislosti s hysterezním kanálem dlouhodobě nezaměstnaných.

Jedním z vysvětlení růstu nezaměstnanosti může být pokles (růstu) produktivity (měřené například pomocí *Total Factor Productivity* – TFP). K poklesu TFP skutečně došlo, ale jen v 70. letech. Tvzení, že by pokles růstu produktivity vedl dlouhému růstu nezaměstnanosti (tedy že by se „přelil“ tento efekt i do dalšího desetiletí), jak udává Bean (1994, str. 587), „není velmi pravděpodobné a ani konzistentní s dlouhodobými daty.“ Pokles produktivity jen z malé části vysvětlí růst nezaměstnanosti v EU. Navíc v Evropě v posledních mnoha letech produktivita roste (viz tabulka č. 4). Je též pravda, že jelikož země EU v posledních letech rostly v produktivitě významnými tempy, mohla by produktivita v minulých letech brzdit negativní důsledky ostatních hysterezních mechanismů. S poklesem TFP úzce souvisí také strukturální změny v podobě technologických změn. Při interakci mezi trhem práce a technologickými změnami může platit, že pokud relativně rostla poptávka po kvalifikované práci (což se dělo nejen v EU) a pokud tomu neodpovídá růst nabídky, budou růst relativně mzdy vzdělaných a vytvářet tlak na pokles zaměstnanosti. Persistence nezaměstnanosti evropských zemích nabízí též hypotézu, že pracovníci se stali méně přizpůsobiví dostupným nebo nově vzniklým místům. „Ale nejsou žádné důkazy toho toho, že chování pracovníků při hledání míst je primárním zdrojem strukturálního komponentu růstu nezaměstnanosti“ (Flanagan, 1988, str. 127).

Jinou podobou strukturálních změn může být změna daňového klínu. Je pravdou, že daňový klín rostl (viz data Blanchard a Summers, 1986b, str. 9), ale též platí, že rostl pomaleji, než tomu bylo v poválečných letech při velmi nízkých hodnotách nezaměstnanosti.

V první kapitole byl vysvětlen dynamický model přirozené míry nezaměstnanosti. Přirozená míra nezaměstnanosti je determinovaná toky do nezaměstnanosti a odtoky z nezaměstnanosti. Tok do nezaměstnanosti může jít buďto z vnějšku pracovního trhu nebo z propuštění z práce. Vstup z venku je obvykle předpokládán exogenně a není rozhodující pro determinování nezaměstnanosti v Evropě. Vysvětlení růstu přirozené míry dle tohoto přístupu dává Pissarides (1999, str. 392-393). „Funkce nalézání práce zobrazuje mechanismus, kterým se přenáší dopady proměnných na nabídkové straně práce na přirozenou míru

nezaměstnanosti. Tento tokový přístup k nezaměstnanosti obvykle vysvětluje růst jedinečné (přirozené) míry nezaměstnanosti, protože při daných hodnotách všech ostatních endogenních proměnných vyšší nezaměstnanost způsobuje: (a) více pracovního nalézání, tím více odtoků z nezaměstnanosti, a (b) nižší mzdy, a tím více vytváření pracovních míst a více odtoků.“ S toky na trhu práce souvisí také problematika mobility pracovních sil. Je skutečností, že ta v Evropě od 70. let poklesla. Flanagan (1988, str. 128) ale udává, že pokles mobility zaznamenaly i Spojené státy.

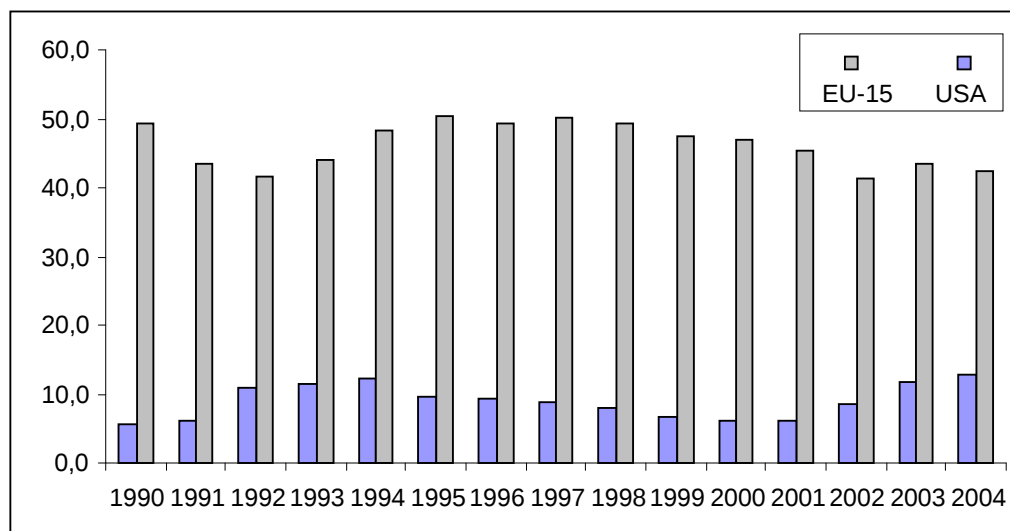
4.2.2. Vysvětlení přes jev hystereze

Jev hystereze může hrát významnou roli při vysvětlení nezaměstnanosti v Evropě a růstu přirozené míry 80. let. Jelikož mnohé souvislosti byly diskutovány v kapitole 3, pokusíme se jen o jejich doplnění. Jak dokázalo mnoho autorů, mzdové chování v Evropě je rozdílné od toho v USA. Jak je uvedeno v podkapitole pojednávající o empirii hystereze, v Evropě bylo vesměs identifikováno daleko silnější působení insiderů na stanovení úrovně mezd, než je tomu v USA. Evropa je charakteristická rigiditami reálných mezd a méně rigiditami nominálních mezd. Chování insiderů může být významným determinantem vysoké nezaměstnanosti v Evropě oproti USA.

Důležitým hysterezním mechanismem v Evropě pokles využití kapacit (kapitálu). Bean (1996, str. 614) udává, že „spíše je to potenciální zdroj persistence, který se může stát významný, pokud nezaměstnanost opět začne rapidně klesat.“ Kapadia (2005) upozorňuje na své starší výzkumy, které potvrdily, že kapitál hrál významnou roli. V evropské ekonomice bylo možno vidět růst nezaměstnanosti při stabilní míře využití kapacit. To naznačuje, že zásoba kapitálu nebyla již schopna rychle obnovit výši nezaměstnanosti, která panovala v 60. a první polovině 70. let.

Vysvětlení pomocí dlouhodobě nezaměstnaných se zdá být patrně nejvýznamnějším. To potvrzuje Bean (1994, str. 614), dle něhož je nejvýznamnějším mechanismem persistence v Evropě spíše charakter a chování nezaměstnaných, než chování insiderů. Zatímco v USA dlouhodobá nezaměstnanost nepředstavuje závažný problém, v Evropě je její podíl několikanásobně vyšší. Průměrná míra dlouhodobé nezaměstnanosti (jako podíl celkové nezaměstnanosti) za období 1990-2004 byla v USA 9%, ale v EU to bylo 46%. Diference představuje vysokých 37 p.b. (viz graf č. 25).

Graf č. 25: Dlouhodobá nezaměstnanost 1990-2004 (v % k celkové nezaměstnanosti)

Pramen: OECD, vlastní úpravy

S hysterezí úzce souvisí negativní makroekonomické šoky. Změny agregátní poptávky ovlivní aktuální nezaměstnanost (vychýlí ji od přirozené hodnoty). Hystereze poté představuje mechanismus, který tyto šoky prodlužuje a udržuje – šoky mají persistentní efekty a mění přirozenou míru. Na význam nepříznivých nabídkových šoku v 70. letech jako hlavního zdroje růstu nezaměstnanosti upozorňují Bruno a Sachs v práci z roku 1985 (Blanchard, 2006a, str. 16). To by ale nevysvětlovalo relativní rozdíl míry nezaměstnanosti oproti USA. Jiní autoři naopak vidí příčinu na poptávkové straně. Restriktivní měnová politika ke konci 70. let a na počátku 80. a také 90. let hrála významnou roli při ovlivnění růstu míry nezaměstnanosti (Blanchard a Katz, 1996). Slovy Logeay a Tober (2006, str. 410), „zda tento efekt byl pouze krátkodobé povahy – tedy neovlivnil NAIRU – je stále předmětem sporů.“ Jedná se de facto o spor o neutralitu měnové politiky v krátkém a dlouhém období. Opačný pohled poskytuje obzvláště Ball (dle Kapadia 2005, str. 24-25). Argumentuje tím, že v 80. letech rostla rovnovážná míra nezaměstnanosti relativně méně v zemích, které aplikovaly expanzivní měnovou politiku a rychle u nich došlo k růstu produktu následovaného desinflací. Také prezentuje evidenci toho, že úspěšné byly země, které těžily z poptávkové expanze v 90. letech (zejména Británie s gradualistickou expanzí). Ačkoli to vedlo k dlouhodobějšímu růstu inflace, dodává, že tento dopad byl relativně krátký. Dlouhodobý byl dopad na permanentní snížení rovnovážné nezaměstnanosti přes pozitivní hysterezní mechanismy. Dodejme, že mnohé veličiny (jako třeba silná legislativní ochrana práce či podpory v nezaměstnanosti) můžou významně oslabit schopnost přizpůsobení na negativní makroekonomické šoky.

Logeay a Tober (2006, str. 424) dospěli k závěru, že pomalá reakce centrálních bank v Evropě přispěla a přispívá k vysoké nezaměstnanosti. „Korelace mezi lety 1980 a 2001 ukazuje, že zatímco Fed reagoval okamžitě na změny nezaměstnanosti, evropské centrální banky (potažmo ECB) na ně reagovaly velmi pomalu a stěží. Fed snížil úrokové sazby, jakmile nezaměstnanost začala růst, evropské centrální banky zůstávaly na své restriktivní pozici mnohem déle.“ Na obranu strategie měnové politiky v EU poznamenejme, že pozitivní hysterezní efekty a ukotvená inflační očekávání můžou vysvětlit úspěšný vývoj některých zemí 90. let a (ač mírný) pokles NAIRU koncem 90. let.

Vysvětlení vývoje nezaměstnanosti evropského trhu práce by se měla soustředit zejména na vysvětlení šířících mechanismů, které způsobují, že negativní šoky mají persistentní účinky. Tyto persistentní mechanismy se zdají být méně významné v USA. Data pro USA poskytují důkazy o menší hysterizi než v Evropě, i když i tam existují důkazy o zpožděné nezaměstnanosti (Blanchard a Summers, 1986b). Jev hystereze je při pohledu na data nepopíratelný. Zjevný je zejména růst přirozené míry nezaměstnanosti, který následoval vývoj aktuální míry nezaměstnanosti. Jak dokládá kapitola pojednávající o empirii, hystereze je významná v mnohých evropských zemích. Proti strukturalistickému pohledu hovoří to, že nejvíce nezaměstnanost rostla po třech šocích. Spíše se projevovala její persistenčnost, než reakce na šoky typu institucionálních změn. Jak píše Jackman (2002, str. 8), „strukturální proměnné neovlivňují rovnovážnou míru nezaměstnanosti, ale spíše rychlost se kterou se ekonomika přizpůsobuje šokům.“ Nelze ale popřít, že každé z výše uvedených vysvětlení má svou část své pravdy. Nezbyvá než souhlasit s větou v Pissarides (1999, str. 391): „Existuje mnoho modelů nezaměstnanosti v literatuře. Avšak žádný model sám o sobě nevysvětlil zcela úspěšně růst nezaměstnanosti.“ Jde o kombinaci jak strukturálních a institucionálních poruch, tak hysterezích mechanismů. Za nejvýznamnější lze považovat:

- negativní nabídkové šoky a silnou desinflační reakce evropských centrálních bank,
- hysterizi, která prodlužila působnost těchto šoků,
- zvýšené regulace a strnulosti na trhu práce a jejich institucí, které zakonzervovaly v mnohém hysterezní mechanismy.

Procentní rozložení mezi institucionální (strukturální) faktory a hysterizi je stále předmětem sporu. Jednu z odpovědí nabízí Logeay a Tober (2006). Jejich výzkumy ukazují, že zhruba 40%⁵⁸ růstu NAIRU (přirozené míry) v 80. letech v ES lze vysvětlit hysterezí a

⁵⁸ Nezaměstnanost mezi léty 1980-85 rostla z 5,4% na 9,5% a podíl hystereze představuje na tomto růstu 1,1 p.b. (Logeay a Tober, 2006, str. 423).

zbytek působením institucionálních faktorů. V první polovině 90. let se pak hystereze podílela na dodatečném růstu přirozené míry asi 50%.⁵⁹ Přesné oddělení těchto efektů je ale složité. Například velikost a délka poskytování podpor ovlivňuje oba efekty. Vidíme, že obě vysvětlení jsou zhruba stejně relevantní. Evropa se nikdy zcela nevyhlédla z recese 1974-75 a 1979-82. Dokládá to i následující box, který udává některé konsekvence vysoké nezaměstnanosti a hospodářského růstu v EU.

Box č. 4: Evropská nezaměstnanost a „skomírající“ ekonomika

V předcházející části jsme popsali vysokou nezaměstnanost v Evropě. Nyní si ji dáme do souvislosti s druhým fenoménem Evropy posledních let – pomalým hospodářským růstem⁶⁰. Právě vysoká nezaměstnanost patří mezi faktory, které vytvářejí bariéru rychlejšího růstu.⁶¹ Význam trhu práce a demografického vývoje pro vysvětlení pomalejšího růstu produktu v Evropské unii vychází z rozkladu HDP (případně růstu HDP pro růstové vyjádření), jak ho použil Daly (2004, str. 19):⁶²

$$HDP = \frac{HDP}{HP} * \left(\frac{H}{E} * \frac{E}{WAP} * \frac{WAP}{POP} \right) * POP$$

HDP je určeno vývojem produktivity, populace a využitím práce. První zlomek před závorkou udává produktivitu, výrazy v závorce definují využití práce a demografický efekt. Rovnici samozřejmě můžeme vyjádřit i v růstovém tvaru a dostaneme příspěvky růstu dané změnou produktivity a změnou využití práce. Příspěvky jednotlivých složek odhadl opět Daly (2004).

Zatímco část rozkladu vyjadřující produktivitu významně přispívala v EU k růstu HDP, část vyjadřující využití pracovní síly naopak růst brzdila. V USA naopak vzrostla za poslední dvě dekády zaměstnanost, nezaměstnanost se v průměru drží stabilní, rostla populace a podíl ekonomicky aktivních na celkové populaci. To právě závisí na zaměstnanosti a demografickém vývoji.

⁵⁹ V první polovině 90. let vzrostlo NAIRU o 1,3 p.b. na 10,4%, z čehož hystereze vysvětluje více než 50% - 0,7p.b. (tamtéž, str. 423).

⁶⁰ Při podrobnějším pohledu není růst EU tak „pomalý“ (například nejčastěji ve srovnání s USA). Pokud zaměříme naši pozornost na HDP na obyvatele měřený v paritě kupní síly, vidíme, že absolutní rozdíly mezi EU a USA se zvětšují, avšak v relativním vyjádření za posledních 30 let nedošlo téměř k žádné změně (průměr EU se drží na 73% HDP Spojených států). Pokud ovšem použijeme alternativní ukazatel – HDP na odpracovanou hodinu – zjistíme, že země EU doháněly posledních 30 let USA poměrně významně. „Produktivita práce, měřená jako HDP na odpracovanou hodinu, se zvyšovala mnohem rychleji v Evropě než ve Spojených státech. Relativní produktivita, která byla v 70. letech na úrovni 65% Spojených států, je nyní přibližně na hodnotě 90%“ (Blanchard, 2004, str. 5). Průměrný růst HDP na odpracovanou hodinu za roky 1990-2004 činil ve Spojených státech 1,9% a v EU-15 jen o málo méně – 1,8%.

⁶¹ Dalším významným faktorem je nepříznivý demografický vývoj.

⁶² HP – produktivita na hodinu, H – odpracované hodiny, E – zaměstnanost, WAP – populace v produktivním věku, POP – populace celková.

Tabulka č. 4: Rozklad průměrného růstu HDP pro USA a EU za období 1993-2003

1993-2003, Average Annual Growth Rates ¹	Euroland	US
GDP growth <i>equals changes in</i>	2.1	3.0
Population	0.5	1.2
<i>plus</i> Productivity (GDP/hour)	1.8	1.6
<i>plus</i> Labour utilisation	-0.1	0.1
<i>of which</i> Average hours worked	-0.5	-0.1
Employment rate	0.5	0.2
Working-age population	-0.1	0.0

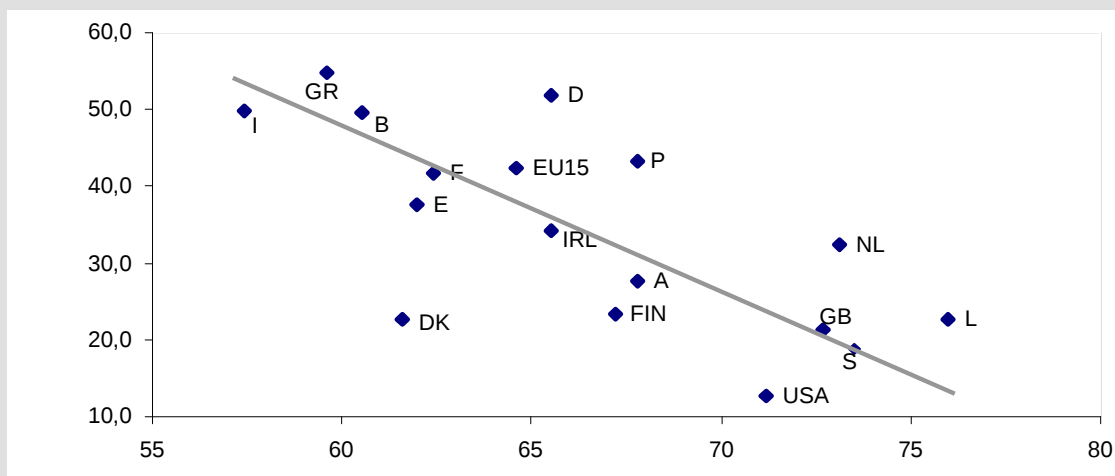
Pramen: Daly (2004, str. 22)

Vidíme, že zatímco růst produktivity byl v EU dokonce vyšší než v USA⁶³, využití práce naopak „táhlo“ růst dolů. Jedním z prvků využití práce je míra zaměstnanosti. Ta je v EU nižší než v USA (přírůstek byl vyšší). Pokles nezaměstnanosti by mohl přispět k vyšší míře zaměstnanosti. Nezaměstnanost představuje jednu z hlavních příčin nedostatečného hospodářského růstu a významně snižuje životní úroveň v EU. Mezinárodní měnový fond ve své starší studii (IMF, 1999) udává významný dopad redukce nezaměstnanosti na růst. Redukce nezaměstnanosti na poloviční míru by mohla na přelomu století zvýšit růst produktu až o 4%. Zatímco v USA dlouhodobá nezaměstnanost nepředstavuje závažný problém, v Evropě je její podíl několikanásobně vyšší, jak je vidět na grafu č. 25 (silný hysterezi efekt). Konsekvence hysterezního faktoru dlouhodobé nezaměstnanosti a zaměstnanosti naznačuje následující graf č. 26, který udává jasnou negativní korelace mezi dlouhodobou nezaměstnaností a zaměstnaností v zemích původní EU-15.

Pro zvýšení růstu HDP v zemích EU je třeba zejména zvýšit využití pracovní síly. Toho lze dosáhnout buďto příznivým demografickým vývojem (projekce ale předpovídají naopak prohlubování demografických problémů) nebo zvýšením participace pracovní síly – tedy poklesem nezaměstnanosti a zvýšením zaměstnanosti.

⁶³Vysoká míra strukturální nezaměstnanosti (zejména u nízkokvalifikovaných profesí) úzce souvisí s produktivitou. Vysoká dlouhodobá nezaměstnanost, minimální mzda vyšší než v USA mohou být důvody, proč je v EU větší produktivita práce než v USA. Nejméně produktivní jsou totiž definitivně vytlačeni z trhu práce, což průměrnou produktivitu zvýší.

Graf č. 26: Vztah zaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti v EU-15 (rok 2004)

Poznámka: Na horizontální ose je zaměstnanost, na vertikální ose dlouhodobá nezaměstnanost (jako podíl na celkové nezaměstnanosti).

Pramen: data OECD, Eurostat; vlastní výpočty

Závěr

Mezi ekonomické modely, které vzbuzují silné kontroverze v debatách ekonomických teoretiků dneška, jsou i přirozená míra nezaměstnanosti (NRU) a hystereze nezaměstnanosti. Oba modely v mnohém předurčují rozdílné přístupy k hospodářské politice.

Friedmanovo pojetí a zasazení přirozené míry do mozaiky protikeynesovské ekonomie stojí stále za pozornost a neztratilo po téměř čtyřiceti letech nic na své vypovídací schopnosti a aplikovatelnosti. Vývoj 70. let dával Friedmanovým teoriím plně za pravdu. Pro mnohé synonymum – NAIRU – i nadále představuje ústřední model obzvláště měnové politiky jak keynesovské, tak klasické školy. Ačkoliv jeho podob a interpretací je několik a může se zdát, jak trefně poznamenává King (1998, str. 3), že v záplavě pojmů jako NRU, NIRU, NIIRU, NAIRU, jde spíše o jazykovou hádanku, než lehce pochopitelné a přesně daný stav popisující názvy. Myšlenka NAIRU může být brána jako odpověď na setrvačnost v systému, která znamená, že reakce ekonomiky na šoky bude nějakou dobu trvat. V tomto vnímání může sloužit jako mezičlánek mezi přirozenou mírou a hysterezí. NAIRU je významný analytický nástroj. NAIRU a přirozená míra nezaměstnanosti jsou odlišené koncepty. Zatímco NAIRU stojí na existenci Phillipsovy křivky a modelu nedokonalé konkurence nových keynesovců, přirozená míra nezaměstnanosti tkví v úvahách přirozené rovnováhy na pracovním trhu a je v souladu s neoklasickým pohledem vyčišťování trhů. Pro analytickou práci je ale možné souhlasit s Ball a Mankiw (2002, str. 1), že „NAIRU je zhruba synonymum pro přirozenou míru nezaměstnanosti.“

Měnové šoky mohou působit na nezaměstnanost tak, že se odchýlí od své přirozené míry, ale jen na omezenou dobu. Jakmile inflační očekávání „dohoní“ dopady měnového šoku, nezaměstnanost se vrátí na přirozenou úroveň. Dopady těchto šoků a vývoj inflace v relaci k nezaměstnanosti neodpovídal této hypotéze v Evropě v 80. a 90. letech. Tuto mezeru dokázala dobře vysvětlit až hypotéza hystereze nezaměstnanosti, představující protipól k přirozené míře. Hystereze implikuje, že neexistuje pevné klasické NAIRU, že rovnovážná míra nezaměstnanosti je nestacionární. Hystereze je kompatibilní s časově proměnlivým NAIRU Gordona (1997). Hystereze poskytuje alternativní pohled na dynamiku nezaměstnanosti. Hystereze způsobuje, že šoky na ekonomiku mají permanentní dopad. Hospodářská politika, především měnová, může významně ovlivnit přirozenou míru nezaměstnanosti. Hysterezní prostředí dává větší činnostní prostor pro hospodářskou politiku jak v krátkém, tak delším období. Hlavní závěry plynoucí z hystereze jsou následující:

- Poptávkově orientovaná hospodářská politika může být účinná při potírání nezaměstnanosti jak aktuální, tak její přirozené míry.
- Desinflační politika v zemi se silnou hysterezí může mít dalekosáhlé důsledky na nezaměstnanost.

V případě, že se hystereze neprokáže, je i tak dobré pro rozhodující subjekty v hospodářské politice znát míru persistence v datech. V případě, že je hystereze ekonomicky signifikantní, je neméně důležité znát její příčiny. Hystereze neubírá na důležitosti strukturálních reforem. Dodává ale, že je třeba je doplnit o adekvátní makroekonomickou hospodářskou politiku, pokud chceme hysterezi a s tím související vysokou rovnovážnou nezaměstnanost odstranit, či alespoň významně eliminovat. Jako největší nebezpečí při takové politice je zejména ztráta kredibility daného subjektu (nejčastěji centrální banky), a tím všechny negativní dopady, které by mohly v dlouhém období převážit nad výnosy z aktivního potlačení hystereze.

Z hysterezích mechanismů je dle mého názoru nejzajímavější model insider-outsider. Přesahuje hranice hystereze a zajímavě a efektně do sebe zabudoval předcházející koncepty jako náklady na fluktuaci, teorii lidského kapitálu, psychologii chování ekonomických subjektů, atd. Používá se také samostatně k vysvětlení nedobrovolné nezaměstnanosti, vysvětlení institutů trhu práce (jako jsou odbory). Je jednoduché kombinovat ho s modely odborového vyjednávání nebo také s ohledem na vládní regulace.

Hystereze nedokáže plně vysvětlit růst nezaměstnanosti a růst přirozené míry v Evropě. Je to ale zajímavý prvek do mozaiky vysvětlení tohoto jevu, který stále představuje výzvu pro soudobou ekonomii. Z malého exkurzu do evropské nezaměstnanosti posledních 30ti let je vidět, že oba koncepty – přirozená míra i hystereze, mají své opodstatnění a místo v ekonomické teorii. Blanchard a Summers (1986b, str. 186) ve své průkopnické práci napsali: „Doufáme, že porozumění nezaměstnanosti v Evropě bude mít za následek to, že ekonomové se budou muset zříci hypotézy přirozené míry, která tvoří mnoho jak z keynesovské, tak z klasické makroekonomie.“ Toto „proroctví“ se za dalších dvacet let nenaplnilo. Tyto hypotézy nebyly odmítnuty. Předpokládám, že ačkoliv je koncept hystereze v mnohém zajímavý, nový a poskytuje dobré empirické výsledky, bude i nadále dominantním konceptem přirozená míra, respektive různé podoby NAIRU, které jsou nedílnou součástí dnešního mainstreamu. Nelze ale popřít, že hystereze si našla své významné místo v ekonomii trhu práce. Mnohé studie potvrzují, že vysvětlení vysokého NAIRU v zemích EU spočívá v kombinaci jak strukturálních, institucionálních poruch, tak hysterezích mechanismů. To

implikuje i řešení evropské nezaměstnanosti. To leží v opatřeních jako je omezení síly odborů, snížení pracovní ochrany, snížení regulací na vstupu nových firem do odvětví a další, a také v adekvátní, mírně uvolněné měnové politice. V případě nabídkového šoku by byla v zemích EU obzvláště nákladná silná a zdlouhavá desinflační politika.

Téma hystereze je zajímavé i z pohledu České republiky. Vysoká dlouhodobá nezaměstnanost je jen jedním ze signálů, ukazující význam hysterezích mechanismů v našich podmínkách. Vzhledem k nejčastějším doporučením inflačního cíle pro vyspělé země k redukci nezaměstnanosti v rozmezí 2-4%, s ohledem na současný stav trhu práce a vyspělost země, považuji nynější inflační cíl stanovený Evropskou centrální bankou pro českou ekonomiku jako neoptimální. Z tohoto pohledu není pro ČR optimální vstoupit do Eurozóny do té doby, než v naší ekonomice významně neoslabí hysterezní mechanismy. Debata nad podložeností výskytu hystereze a nastavením měnové politiky v takové situaci by ale stála za hlubší ekonomické zkoumání.

Slovy Mankiwa, nepovažuji hysterezi za klíčový koncept nových keynesovců, jehož případným vyvrácením by celá tato škola padla. Obě hypotézy – přirozená míra nezaměstnanosti i hystereze, mohou dále „žít vedle sebe.“ To, co deset let po článcích Blanchard a Summers (1986a, 1986b) napsal Stiglitz (1997, str. 6), platí i v dnešní době: „Je těžké hovořit o makroekonomii bez konceptu NAIRU“. Stejně tak je dnes těžké hovořit o dnešní makroekonomii bez hypotézy hystereze a je nemožné oběma těmto hypotézám nevěnovat dostatečnou pozornost.

Seznam použité literatury

- [1] **Akerlof, G., A.** (1991) A Review: The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 93, No. 3, pp. 472-474.
- [2] **Akerlof, G., A., Dickens, W., T. a Perry G., L.** (1996) The Macroeconomics of Low Inflation. *Brooking Papers on Economic Activity*, No. 1/1996.
- [3] **Akerlof, G., A., Dickens, W., T. a Perry G., L.** (2000) Near-Rational Wage and Price Setting and the Long-Run Phillips Curve. *Brookings Papers on Economic Activity*, No. 1/2000, pp. 1-60.
- [4] **Alesina, A., Summers, L., H.** (1993) The Central Banks Independence and Macroeconomics Performance: Some Empirical Evidence. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 25, No. 2, pp. 151-162.
- [5] **Arestis, P., a Sawyer, M.** (1998) Keynesian Economic Policies for the New Millennium. *The Economic Journal*, Vol. 108, pp. 181-195.
- [6] **Arestis, P., Baddeley, M. a Sawyer, M.** (2007) The Relationship Between Capital Stock, Unemployment and Wages in Nine EMU Countries. *Bulletin of Economic Research*, Vol. 59, No. 2, pp. 125-148
- [7] **Baldwin, R., E.** (1988) Hysteresis in Import Prices: The Beachhead Effect. *American Economic Review*, Vol. 78, No. 4, pp. 773-785.
- [8] **Ball, L.** (1990) Insiders and Outsiders: A Review Essay. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 26, pp. 459-469.
- [9] **Ball, L. a Mankiw, N., G.** (2002) The NAIRU in Theory and Practice. *NBER Working Paper*, No. 8949, May. NBER.
- [10] **Barro, R., J.** (1996) Inflation and Growth. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, Vol. 78, No. 3, pp. 153-169.
- [11] **Barro, R., J.** (1997) *Macroeconomics*. 5th ed. MIT Press.
- [12] **Barron, J. a kol.** (1989) *Macroeconomics*. Addison-Wesley.
- [13] **Bean, C.** (1994) European Unemployment: A Survey. *Journal of Economic Literature*, Vol. 32, June, pp. 573-619.
- [14] **Benassi, C., Chirco, A. a Colombo, C.** (1994) *The New Keynesian Economics*. Blackwell Publishers, Cambridge, USA.
- [15] **Blanchard, O., J.** (2004) The Economic Future of Europe. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 18, No. 4, pp. 3-26.

- [16] **Blanchard, O. J.** (2006a) European Unemployment: the Evolution of Facts and Ideas. *Economic Policy*, January, CEPR, pp. 5-59.
- [17] **Blanchard, O., J.** (2006b) *Macroeconomics*, 4th Edition. Upper Saddle River, Prentice-Hall.
- [18] **Blanchard, O., J. a Katz, L., F.** (1996) *What We Know and Do Not Know About the Natural Rate of Unemployment*. Working Paper Series, No. 5822, NBER, Cambridge.
- [19] **Blanchard, O., J. a Summers, L., H.** (1986a) *Hysteresis in Unemployment*. Working Paper Series No. 2035, NBER, Cambridge.
- [20] **Blanchard, O., J. a Summers, L., H.** (1986b) *Hysteresis and the European Unemployment Problem*. Working Paper Series No. 1950, NBER, Cambridge.
- [21] **Blanchard, O., J. a Wolfers, J.** (2000) The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: The Aggregate Evidence. *Economic Journal*, Vol. 110, No. 462, pp. 1-33.
- [22] **Blanchflower, D.** (1990) The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment. *The Economic Journal*, Vol. 100, No. 403, pp. 1370-1373.
- [23] **Blanchflower, D., Oswald, A., J. a Garrett, M., D.** (1989) *Insider Power In Wage Determination*. Working Paper No. 3179, NBER, Cambridge.
- [24] **Brožová, D.** (2003) Hystereze na trhu práce. *Moderní řízení*, č. 3, s. 9–10.
- [25] **Burda, M., C. a Wyplosz, C.** (2001) *Macroeconomics: A European Text*. 3rd. edition. Oxford University Press.
- [26] **Callignon, S.** (2005) *Natural Unemployment, the Role of Monetary Policy and Wage Bargaining: A Theoretical Perspective*. Center for European Studies Working Paper No. 133, London.
- [27] **Carlin, W. a Soskice, D.** (1990) *Macroeconomics and the Wage Bargain: A Modern Approach to Employment, Inflation and the Exchange Rate*. Oxford University Press.
- [28] **Carlin, W. a Soskice, D.** (2006) *Macroeconomics: Imperfections, Institutions and Policies*. Oxford University Press.
- [29] **Crato, N. a Rothman, P.** (1996) *Measuring Hysteresis in Unemployment Rates with Long Memory Models*. Department of Economics, East Carolina University, June 31.
- [30] **Daly, K.** (2004) Has Euroland Performed That Badly? *The Business Economist*, Vol. 35, No. 1, pp. 17-31.
- [31] **Faia, E.** (2006) *Optimal Monetary Policy Routes with Labor Market Friction*. Working Paper Series, No. 698 (November), European Central Bank.

- [32] **Farm, A.** (2003) *Vacancies, Hiring, and the Duration Function*. Swedish Institute for Social Research (SOFI), Stockholm University, 13 January.
- [33] **Flanagan, R., J.** (1988) *Unemployment as a Hiring Problem*. OECD Economic Studies, No. 11, pp.123-154.
- [34] **Forslund, A.** (1994) Wage Setting at the Firm Level-Insider versus Outsider Forces. *Oxford Economic Papers*, Vol. 44, No. 2, pp. 245-261.
- [35] **Fortin, P.** (1991) The Phillips Curve, Macroeconomic Policy and Welfare of Canadians. *Canadian Journal of Economics*, Vol. 24 (November), pp. 774-803
- [36] **Fortin, P.** (2001) Inflation Targeting: The Three Percent Solution. *Policy Matters*, Vol. 2, No. 1 (February), IRPP.
- [37] **Friedman, M.** (1968) The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, Vol. 58, No. 1, pp. 1-17.
- [38] **Frýdmanová, M. a Zamrazilová, E.** (1999) Long-term Unemployment: A New Problem of Czech Economy? *Politická ekonomie*, č. 4, s. 449-462.
- [39] **Gordon, R., J.** (1989) Hysteresis in History: Was There Ever a Phillips Curve? *American Economic Review*, Papers and Proceedings, Vol. 79, No. 2, pp. 220-225.
- [40] **Gordon, R., J.** (1997) The Time-Varying NAIRU and its Implications for Economic Policy. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 11, No. 1.
- [41] **Griffiths, A. a Wall, S.** (edit.) (2004) *Applied Economic*, 10th ed. Harlow, Prentice-Hall.
- [42] **Gross, R.** (1995) *The Natural Rate of Unemployment*. Cambridge University Press.
- [43] **Gross, R. a kol.** (1998) *Hysteresis and Unemployment: A Preliminary Investigation*. ICM, October.
- [44] **Gustavsson, M. a Österholm, P.** (2006) *Does Unemployment Hysteresis Equal Employment Hysteresis?* Working Paper No. 2006/15, Department of Economics, Uppsala University, July.
- [45] **Hall, R., E., a kol.** (1975) The Rigidity on Wages and the Persistence of Unemployment. *Brooking Papers on Economic Activity*, Vol. 2, pp. 301-349.
- [46] **Healey, N., Levine, P. a Pearlman, J.** (1995) Political Economy of a European Central Bank. In: Curie, D. a Whitley, J., D.: *EMU after Maastricht: Transition or Revaluation?* Lothian Foundation Press.
- [47] **Holman, R. a kol.** (2005) *Dějiny ekonomického myšlení*, 3. vydání. C. H. Beck, Praha.

- [48] **Holmlund, B. a Zetterberg, J.** (1991) Insider Effects in Wage Determination: Evidence from Five Countries. *European Economic Review*, No. 35, pp. 1009-34.
- [49] **Holub, T.** (1998) *Nová keynesovská ekonomie*. seminář: (Ne)účinnost stabilizační politiky, Česká společnost ekonomická, Praha.
- [50] **IMF** (1999) *Chronic Unemployment in the Euro Area: Causes and Cures*. World Economic Outlook 1999, IMF.
- [51] **Jackman, R.** (2002) *Determinants of Unemployment in Western Europe and possible Policy Responses*. UNECE Spring seminar, Geneva, 6 May.
- [52] **Jackman, R., A. a Layard, R.** (1991) Does Long-term Unemployment Reduce a Person's Chance of a Job? A Time Series Test. *Economica*, Vol. 58, No. 229, pp. 93-106.
- [53] **Kadeřábková, B.** (2003) *Úvod do ekonomie: neoklasický přístup*. C. H. Beck, Praha.
- [54] **Kapadia, S.** (2005) *Optimal Monetary Policy under Hysteresis*. Department of Economics Discussion Paper Series, No. 250 (October), University of Oxford.
- [55] **Katz, L., F.** (1998) *Reflection on US Labor Market Performance*. Reserve Bank of Australia Conference, Canberra, 9-10 June, pp. 8-33.
- [56] **King, M.** (1998) *Monetary Policy and the Labor Market*. Speech given at the Employment Policy Institute's Fourth Annual Lecture, 1 December, dostupné na: www.bankofengland.co.uk
- [57] **Layard, R. a Nickell, S.** (1986) Unemployment in Britain. *Economica*, Vol. 53, No. 210, pp. 121-169.
- [58] **Lindbeck, A.** (1994) *Unemployment and Macroeconomics*, 2nd ed., Cambridge, MIT Press.
- [59] **Lindbeck, A.** (1998) New Keynesianism and Aggregate Economic Activity. *The Economic Journal*, Vol. 108 (January), pp. 167-180.
- [60] **Lindbeck, A. a Snower, D., J.** (1986) Wage Setting, Unemployment and Insider-Outsider Relations. *The American Economic Review*, Vol. 76, No. 2, pp. 235-239.
- [61] **Lindbeck, A. a Snower, D., J.** (1988a) Cooperation, Harassment, and Involuntary Unemployment: An Insider-Outsider Approach. *The American Economic Review*, Vol. 78, No. 1, pp. 176-188.
- [62] **Lindbeck, A. a Snower, D., J.** (1988b) Long-Term Unemployment and Macroeconomics Policy. *The American Economic Review*, Vol. 78, No. 2, pp. 38-43.
- [63] **Lindbeck, A. a Snower, D., J.** (2001) Insiders versus Outsiders. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 15, No. 1, pp. 165-188.

- [64] **Lockwood, B., Miller, M. a Zhang, L.** (1998) Designed Monetary Policy when Unemployment Persists. *Economica*, Vol. 65, pp. 327-345.
- [65] **Logeay, C. a Tober, S.** (2006) Hysteresis and the NAIRU in the Euro Area. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 53, No. 4, September.
- [66] **Lundborg, P. a Sacklén, H.** (2006) Low-Inflation Targeting and Long-run Unemployment. *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 108, No. 3, pp. 397-418.
- [67] **Malley, J. a Moutos, T.** (2001) Capital Accumulation and Unemployment: A Tale of Two "Continents". *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 103, No. 1, pp. 79-99.
- [68] **Mankiw, N., G.** (2003) *Macroeconomics*, 5th ed., Worth Publishers, New York.
- [69] **Mikhail, O.** (2002) *Hysteresis and Persistence in Unemployment: a Definition*. University of Central Florida, Department of Economics, February 19.
- [70] **Mikhail, O., Eberwein, C., J. a Handa, J.** (2003) *The Measurement of Persistence and Hysteresis in Aggregate Unemployment*. University of Central Florida, Department of Economics, October 27.
- [71] **Němec, D.** (2004) Hystereze nezaměstnanosti v ČR – obecný makroekonomický pohled. In: *MendelNET 2004* (sborník textů), Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, 26. listopad, str. 40-47.
- [72] **Němec, D. a Moravanský, D.** (2005) Model mzdového vyjednávání a hystereze nezaměstnanosti v ČR. In: *Česká ekonomiky v procesu globalizace – Kvantitativní metody a modely v ekonomii* (sborník textů), Masarykova univerzita, Brno, str. 68-74.
- [73] **Nickell, S. a kol.** (2002) *The Beveridge Curve, Unemployment and Wages in the OECD from the 1960's to the 1990's*. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, July, London.
- [74] **Nickell, S. a Wadhvani, S.** (1990) Insider Forces and Wage Determination. *The Economic Journal*, Vol. 100, No. 401, pp. 496-509.
- [75] **OECD** (2006) *OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics*. OECD, Geneva.
- [76] **Orsag, J., M. a kol.** (1999) *The Impact of Individual Accounts: Piecemeal vs. Comprehensive Approaches*. Annual Bank Conference on Development Economics, The World Bank, April 29.
- [77] **Pavelek, P., Šaroch, S. a Andrlé, M.** (2003) Rehabilitujeme fiskální makroekonomickou stabilizaci? *Politická ekonomie*, č. 3, s. 373-390.

- [78] **Phillips, A., W.** (1958) The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*, Vol. 25, No. 100, pp. 283-299.
- [79] **Pissarides, C., A.** (1992) Loss of Skills during Unemployment and the Persistence of Employment Shocks. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No. 4, pp. 1371-1391.
- [80] **Pissarides, C., A.** (1999) Policy Influences on Unemployment: The European Experience. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 46, No. 4, September.
- [81] **Poole, W.** (1999) Is Inflation Too Low? *Federal Reserve Bank of St. Louise Review*, Vol. 81, No. 4, pp. 3-10.
- [82] **Reutter, M.** (2000) *Hysteresis in West German Unemployment Reconsidered*. Working Paper No. 240 (January), CESifo, Munich.
- [83] **Røed, K.** (1997) Hysteresis in Unemployment. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 11, No. 4, pp. 389-418.
- [84] **Romer, D.** (2006) *Advanced Macroeconomics*, 3rd. ed., McGraw-Hill/Irwin, Boston.
- [85] **Samuelson, P., A. a Nordhaus, W., D.** (1995) *Ekonomie*, 13. vydání. Svoboda, Praha.
- [86] **Šaroch, S.** (2002) *Teorie a empirie mzdových strnulostí a jejich důsledky pro měnovou politiku*. Draft verze pro účely semináře KHP a IEEP. Institut pro ekonomickou a ekologickou politiku.
- [87] **Šíma, J.** (2002) *Deflace – definiční znak zdravé ekonomiky*. Working Paper No. 1/2002. Institut pro ekonomickou a ekologickou politiku.
- [88] **Slaný, M.** (2007) *Hypotéza insider-outsider a nový zákoník práce*. Centrum pro finance a trhy (CEFT), Praha, 12. února 2007, dostupné na: http://www.ceft.cz/clanek_detail.php?clanek_id=106&sekce=3&podsekce=13.
- [89] **Snowdon, B. a Vane, H., R.** (2002) *An Encyclopedia of Macroeconomics*. Edward Edgar, Cheltenham.
- [90] **Snowdon, B. a Vane, H., R.** (2005) *Modern macroeconomics: its origins, development and current state*. Edward Edgar, Cheltenham.
- [91] **Sojka, M. a kol.** (1991) *Dějiny ekonomických teorií*. VŠE, Praha.
- [92] **Spěváček, V. a kol.** (2005) *Růst, stabilita a konvergence české ekonomiky v letech 1996-2005*. Working Paper CES, No. 11/2005, Centrum ekonomických studií VŠEM.
- [93] **Stiglitz, J.** (1997) Reflection on the Natural Rate Hypothesis. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 11, No. 1, pp. 3-10.

- [94] **Turner, D. a kol.** (2001) *Estimating the Structural Rate of Unemployment for the OECD Countries*. OECD Economic Studies, No. 33. 2001/II.
- [95] **Warin, T.** (2006) *From Full Unemployment to the Natural Rate of Unemployment*. Middlebury College Economics Discussion Paper, No. 06-01, Department of Economics, Middlebury.
- [96] **WU, T.** (2004) Understanding Deflation. *Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter*, No. 2004-08, April.
- [97] **Wyplosz, C.** (2001) *Do We Know How Low Inflation Should Be?* HEI Working Paper, No. 6, Graduate Institute of International Studies, Geneva.
- [98] **Zákoník práce**, sn. tisk 1153, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, dostupné na: www.psp.cz

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1: Toky mezi nezaměstnanými a zaměstnanými	5
Obrázek č. 2: Celkové toky na trhu práce	9
Obrázek č. 3: Insideri a outsideri v průběhu pracovního života.....	34

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: Přirozená míra nezaměstnanosti: toky a dlouhodobá nezaměstnanost	5
Tabulka č. 2: Odhad hystereze pro ČR	64
Tabulka č. 3: Odhad NAIRU pro vybrané země a oblasti	78
Tabulka č. 4: Rozklad průměrného růstu HDP pro USA a EU za období 1993-2003	87

Seznam grafů:

Graf č. 1: Určení rezervační mzdy	10
Graf č. 2: Původní Phillipsova křivka	12
Graf č. 3: Phillipsova křivka upravená o očekávání	15
Graf č. 4: Friedmanova přirozená míra nezaměstnanosti	18
Graf č. 5: Přirozená míra nezaměstnanosti a běžná míra nezaměstnanosti.....	19
Graf č. 6: Model WS-PS a rovnovážná zaměstnanost	22
Graf č. 7: Odvození NAIRU.....	23
Graf č. 8: Hystereze nezaměstnanosti a pohybující se NAIRU.....	27
Graf č. 9: Rovnováha firmy v modelu insider-outsider: mzda a zaměstnanost	39
Graf č. 10: Rovnováha v modelu insider-outsider: nedobrovolná nezaměstnanost	39
Graf č. 11: Hystereze: insider-outsider model.....	44
Graf č. 12: Aktuální a dlouhodobá nezaměstnanost v USA.....	46
Graf č. 13: Beveridgeova křivka.....	50
Graf č. 14a): Posun Beveridgeovy křivky ve Velké Británii (vlevo) a v USA, 1960-1999	51
Graf č. 14b): Posun Beveridgeovy křivky v České republice, 2000-2005	51
Graf č. 15: Hysterezní mechanismus dlouhodobé nezaměstnanosti.....	53
Graf č. 16: Využití výrobních kapacit, zásoba kapitálu a rovnovážná míra nezaměstnanosti.	55
Graf č. 17: Omezení kapacity a nezaměstnanost.....	57
Graf č. 18: Alternativní desinflační politika.....	70
Graf č. 19: Vztah mezery nezaměstnanosti a míry chudoby	72
Graf č. 20: Nezaměstnanost ve vybraných zemích, 1964-2006	75
Graf č. 21: Inflace ve vybraných zemích (CPI), 1964-2006	77
Graf č. 22: Odhad NAIRU pro EU-12 (a 95% hranice spolehlivosti).....	78
Graf č. 23: Závislost dlouhodobé nezaměstnanosti a podpor v nezaměstnanosti	81
Graf č. 24: Závislost změny podpor v nezaměstnanosti a změny míry nezaměstnanosti.....	81
Graf č. 25: Dlouhodobá nezaměstnanost 1990-2004 (v % k celkové nezaměstnanosti)	84
Graf č. 26: Vztah zaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti v EU-15 (rok 2004)	88

Summary

A natural rate of unemployment (NRU) and a hysteresis of unemployment are models which excite strong controversies in debates of economic theorists. In many respects both models predestine different attitudes to economic policy.

The natural rate represents a system determined by supply parameters. Friedman's approach to the natural rate still deserves an attention and it did not lose its applicability neither after forty years. Development in the 70's fully verified Friedman's theory. For many people synonym – the NAIRU – still represents central model, especially for monetary policy both the new Keynesian and the new classical school. An idea of the NAIRU can be viewed as an answer to system persistence which means that a reaction of economy on shocks will take longer time. From this point of view it can serve as intermediary between the natural rate and the hysteresis. The NAIRU is a significant analytical instrument. The NAIRU and the natural rate of unemployment are variant concepts. The NAIRU is based on the existence of the Phillips Curve and an imperfect competition model of the New Keynesians. The natural rate of unemployment resides in thinking about the natural equilibrium on the labour market and matches the neoclassical market clearing. In the thesis NAIRU is a synonym to the natural rate.

Monetary shocks can affect unemployment because they deflect it from its natural rate but only for limited time. Impacts of the shocks and inflation development in relation to unemployment did not confirm the hypothesis in Europe in the 80's and 90's. The conflict was sufficiently explained afterwards by the hysteresis of unemployment concept. It represents counterpart to the natural rate. Hysteresis implies, the fixed classical NAIRU does not exist and an equilibrium unemployment rate is non-stationary. Hysteresis provides an alternative view of unemployment dynamics. This approach makes shocks in economy persistent. Economic policy, monetary foremost, can significantly influence the natural rate of unemployment. Hysteretic environment affords larger space for economic policy too. Demand-oriented economic policy can be efficient in reducing natural rate of unemployment. Disinflation policy can impact on unemployment very negatively.

If hysteresis is economically significant, it is necessary to know its roots. In my opinion, despite existence of hysteresis the structural reforms are essential. The insider-outsider model is the most interesting model from the hysteretic mechanisms. It overlaps the

hysteresis concept and includes antecedent conceptions (labour turnover costs, human capital theory, psychology of economic subjects' behaviour, etc.).

Hysteresis can also serve as an explanation of unemployment and the natural rate increasing in Europe. From data on European unemployment in last thirty years we can observe that both concepts – the natural rate and the hysteresis – are justified and have their place in economic theory correctly. Many studies confirm that the explanation of high NAIRU in EU countries consists in combination both structural, institutional disruptions and hysteretic mechanisms.

The topic of hysteresis is compelling from the Czech Republic point of view as well. High long-term unemployment is one of signals indicating hysteretic mechanisms importance in our conditions. Dispute about reason of hysteresis and monetary policy setting would deserve further economic research.

Keywords: unemployment, hysteresis, natural rate hypothesis, NAIRU,
monetary policy, European unemployment.

JEL Classification: E24, E32, E52, J31, J63, J64

ZÁZNAM O DIPLOMOVÉ PRÁCI

AUTOR	Martin Slaný	
NÁZEV DP	Moderní přístupy k trhu práce: přirozená míra nezaměstnanosti a hystereze	
FAKULTA	Národohospodářská	
OBOR	Národní hospodářství	
ROK OBHAJOBY	2007	
POČET STRAN	101	
POČET PŘÍLOH	0	
VEDOUCÍ DP	Prof. Ing. Robert Holman, CSc.	
ANOTACE	Diplomová práce se věnuje dvěma významným konceptům moderní ekonomie – přirozené míře nezaměstnanosti a hysterezi nezaměstnanosti. Úvodní kapitola se věnuje dynamickému modelu nezaměstnanosti a reservační mzdě. Druhá kapitola se zabývá Phillipsovou křivkou, na což navazuje výklad hypotézy přirozené míry a NAIRU. Přirozená míra i NAIRU slouží jako východisko k analýze hystereze nezaměstnanosti. Ta je obsahem třetí kapitoly, která představuje jádro práce. Po úvodním vymezení se práce soustředí zejména příčinám – modelu insider-outsider, roli dlouhodobě nezaměstnaných a efektu poklesu kapitálové zásoby a investic. Z nich má ústřední roli model insider-outsider. Následuje podkapitola věnující se empirické evidenci hystereze. Vyústěním třetí kapitoly jsou hospodářsko politické implikace hystereze s důrazem na měnovou politiku. Poslední čtvrtá kapitola se věnuje evropské nezaměstnanosti a snahou je zasadit do praktického kontextu probírané teoretické koncepty. Práce vyúsťuje do domněnky, že jedním z hlavních důvodů, proč evropská ekonomika nedosahuje tak vysokých temp růstu jako v poválečných dvou dekadách je situace na trhu práce, zapříčiněná (nikoli výhradně) hysterezí.	
KLÍČOVÁ SLOVA	Nezaměstnanost, hystereze, hypotéza přirozené míry, NAIRU, měnová politika, evropská nezaměstnanost.	
	MÍSTO ULOŽENÍ	SIGNATURA

Poznámka: Záznam vloží diplomant do vazby diplomové práce (na konci práce). Jedno paré DP pak katedra předá do Knihovny VŠE-CIKS VŠE.